

НАРЪЧНИК В ПОМОЩ НА УЧИТЕЛЯ
ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И РАБОТА ПО ТЕМАТА
ДОМАШНО НАСИЛИЕ

БЪЛГАРСКИ
ФОНД
ЗА
ЖЕНИТЕ

София, 2017

ISBN 978-619-7435-01-6

Автор: Станимира Хаджимитова

Редактор: Надежда Дерменджиева

Корица и графично оформление: Ребека Оссес

Издава:

Фондация „Български фонд за жените“

ул. „П. Парчевич“ 37Б, 1000 София

тел. +359 2 986 47 10

НАРЪЧНИК В ПОМОЩ НА УЧИТЕЛЯ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И РАБОТА ПО ТЕМАТА **ДОМАШНО НАСИЛИЕ**

МИНИСТЕРСТВО НА
ПРАВОСЪДИЕТО

Настоящият наръчник се издава по проект "Повишаване чувствителността на подрастващите по проблема „домашно насилие“, чрез изграждане на капацитет у учители за превенция и работа по темата“.

Проектът се изпълнява по Договор за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ с рег. No 93-00-516/21.12.2016., сключен с Министерство на правосъдието.

СЪДЪРЖАНИЕ	5
ВЪВЕДЕНИЕ	7
ЧАСТ 1: ДА СЕ ЗАПОЗНАЕМ И РАЗБЕРЕМ ПРОБЛЕМА „ДОМАШНО НАСИЛИЕ“	9
1.1 КАКВО СЕ РАЗБИРА ПОД ДОМАШНО НАСИЛИЕ?	10
1.2 МИТОВЕ И ФАКТИ ЗА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	12
1.3 МИТОВЕ И ФАКТИ ЗА СЕКСУАЛНОТО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА	13
1.4 НАСИЛНИКЪТ – КАКВО ЗНАЕМ ЗА НЕГО?	14
1.5 ПРИЧИНИ ЗА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	17
1.6 ВИДОВЕ ДОМАШНО НАСИЛИЕ	18
1.6.1 Видове домашно насилие (ДН) на мъже над жени	18
1.6.2 Видове домашно насилие над възрастни хора	20
1.6.3 Видове домашно насилие над деца	20
1.6.4 Нови форми – насилие в името на запазване на семейната чест	24
1.7 ПОСЛЕДИЦИ ЗА ЖЕРТВАТА, В СЛУЧАИТЕ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ	25
1.7.1 Какви са последиците за жените, жертви на домашно насилие?	25
1.7.2 Последици от домашното насилие за възрастните хора	26
1.7.3 Последици от домашното насилие за децата - жертви	26
ЧАСТ 2: ОСЪЗНАТОСТ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ ЗА РОЛЯТА ИМ В ПРЕВЕНЦИЯТА И БОРБАТА С ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	33
2.1 ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ. СЪЩНОСТ И ВИДОВЕ	34
2.2 КАК ДА РАЗПОЗНАВАМЕ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ?	37
2.2.1 Разпознаване на домашното насилие над деца/ученици	37
2.3 РОЛЯ НА СПЕЦИАЛИСТИТЕ В ПРЕВЕНЦИЯТА И РАБОТАТА СРЕЩУ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	46
2.4 РОЛЯ НА УЧИЛИЩЕТО И ДЕТСКАТА ГРАДИНА	49
2.4.1 Роля и възможности на учителите в детските градини за превенция и оказване на своевременна подкрепа на малтретирани деца	50
2.4.2 Оценка на риска от насилие в семейството	55
2.4.3 Роля на учителя в процеса на осъзнаване и оценка на проблема	57
ЧАСТ 3: ПРАКТИЧЕСКИ СЪПКИ ЗА РАБОТА В УЧИЛИЩЕ СРЕЩУ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	64
3.1 В ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ И НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	65
3.1.1 Интерактивни игри и упражнения	68
3.2 В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	69
3.3 В ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН	70
ЧАСТ 4: ЗАКОНОВА РАМКА И ПОЛИТИЧЕСКИ МЕРКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И БОРБА С ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ	71
4.1 МЕЖДУНАРОДНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО	72
4.1.1 Пекинска декларация и Платформа за действие	72
4.1.2 Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW)	72
4.1.3 Конвенция за правата на детето	74
4.1.4 Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и	

домашното насилие (Истанбулска конвенция)	75
4.2 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПОЛИТИЧЕСКИ МЕРКИ	75
4.2.1 Закон за защита от домашното насилие	75
4.2.2 Закон за закрила на детето (ЗЗД)	76
4.2.3 Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето	76
4.2.4 Семейен кодекс	76
4.2.5 Национална стратегия за детето 2008-2018	77
4.2.6 Национална програма за закрила на детето 2017 г.	77
4.2.7 Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2017 - 2020 г.)	79
4.2.8 Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция	81
4.2.9 Национална телефонна линия за деца „116 111“	82

ПРИЛОЖЕНИЯ	84
А. Закон за защита от домашно насилие	85
Б. Правилник за прилагане на Закона за защита от домашното насилие	92
В. Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция)	101
Г. Закон за равнопоставеност на жените и мъжете	101
Д. Закон за защита от дискриминация	105

БИБЛИОГРАФИЯ	127
---------------------	-----

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият Наръчник е създаден от фондация „Български фонд за жените“ (БФЖ) по проект „Повишаване чувствителността на подрастващите по проблема „домашно насилие“ чрез изграждане на капацитет у учители за превенция и работа по темата“ като основен теоретичен инструмент за педагогическите специалисти в българското училище.

Основание да предложим работа по проблема „домашно насилие“ в училище ни дават зачестилите прояви на насилие сред младите хора както в училище, така и на улицата. Екипът на БФЖ вижда пряка връзка между тези прояви и все още скритото домашно насилие, на което стават свидетели децата и което оставя трайни последици в техните души и поведение, в някои случаи – за цял живот. Тези ученици са в риск, по смисъла на § 1. от Заключителните разпоредби на Закона за предучилищно и училищно образование, чиято т.6 гласи:

„Дете или ученик в риск“ е дете или ученик: (...)

б) жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;

в) в опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, морално, интелектуално и социално развитие.“

Наръчникът ще даде теоретична подготовка на учителя за същността, причините и последствията от домашното насилие за детето/ученика; умения как да разпознава дете, жертва на насилие или в риск от такова, и как да засегне безболезнено темата в час.

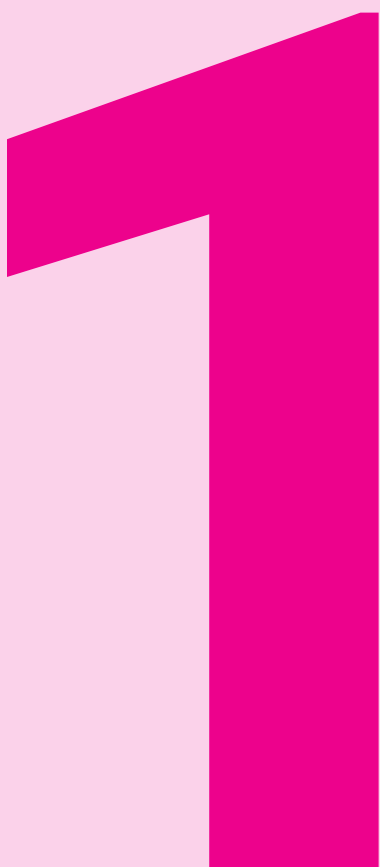
„Факторите, които провокират жестокост в ученическата общност, са:

- Вътреличностната агресивност на самите ученици, зависеща от индивидуалните им особености. Тя се обостря по време на кризата на юношеския период.*
- Предшестваш жизнен опит на учениците, свързан с проява на агресия и насилие, или наблюдаване на подобни действия.*
- Непознаване на методи за ненасилствено разрешаване на конфликти. Традиции в училищната общност, провокиращи и стимулиращи агресия и насилие.*
- Драстична промяна в ценностната система, при която стойности като солидарност, готовност за оказване на помощ или съчувствие са изтласкани на заден план.*
- Негативните качества на личността, в това число и агресията, се формират под въздействие на околната среда.“¹*

Не е малка ролята и на други два фактора: медиите и Интернет. Медиите формират

у децата и младежите впечатлението, че голяма част от конфликтите могат да се решават единствено чрез насилие. От друга страна, с развитието на информационните технологии през последното десетилетие, все по-чести стават случаите на т.н. „кибертормоз“ – насилие чрез мобилните телефони, социалните мрежи и Интернет, явление, което изисква специален интерес както от страна на родителите, така и от страна на институциите.

Насилието в училище - проблеми, свързани с жестокостта и агресията, Валентина Василева, НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2008, том 47, серия 5.2

ДА СЕ ЗАПОЗНАЕМ И РАЗБЕРЕМ
ПРОБЛЕМА „ДОМАШНО НАСИЛИЕ“

ОЧАКВАН РЕЗУЛТАТ: ПОВИШЕНА ЧУВСТВИТЕЛНОСТ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ ПО ПРОБЛЕМА

1.1 КАКВО СЕ РАЗБИРА ПОД ДОМАШНО НАСИЛИЕ?

Независимо, че множество международни изследвания сочат, че насилието между половете (т.нар. „джендър“ насилие) не е нито рядко, нито случайно явление, то продължава да бъде скрит, недокладван и дълбоко травматизиращ акт. Значително по-голяма част от жертвите му са жени и момичета², при това в повечето случаи насилникът е мъж, когото те познават.

В кои случаи говорим за „домашно насилие“? Ето каква дефиниция е приел законодателят, съгласно приетия през 2005 г. Закон за защита от домашно насилие (ЗЗДН):

Чл. 2. (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.)

(1) „Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство.

(2) За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.”

Домашното насилие у нас не винаги се взема на сериозно от обществото и институциите, което прави жертвите по-уязвими към насилието и в някои случаи води до убийства.

Данни от Министерството на правосъдието показват, че за последните 2 - 3 години средно 1500 заявления за заповед за закрила по ЗЗДН са регистрирани годишно в съдилищата в България. От началото на 2014 г., според данни на Алианса за защита от насилие, основано на пола - регистрирана мрежа от 11 НПО, предоставящи услуги на жертви в цялата страна, над 5 500 жени са потърсили защита от организациите в Алианса; над 700 жени и техните деца са били настанени в кризисните им центрове и 870 заявления за заповеди за закрила са подадени от жертви на насилие по ЗЗДН, с подкрепата на тези НПО.

² Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States: Violence against Women – Victim Support

Въпреки че обикновено жертвата на домашното насилие е съпругата/жената в едно семейство/съжителство, насилието може да е насочено и към децата, членовете на семейството или приятелите на жертвата. Все по-чести стават съобщенията за случаи, когато жертва са възрастните членове на семейството/домакинството. България е страната с най-бързо намаляващо население в ЕС. Намалява не само броят на трудоспособните хора, но и броят на тези, които могат да осигуряват грижи за по-възрастните. Особено застрашена група в България са възрастните жени, които живеят средно с около 7 години по-дълго от мъжете. За тях е по-вероятно да живеят в изолация, бедност, зависимост и уязвимост, след като останат сами.³

Домашното насилие в ромската общност⁴

Отделна и специфична е ситуацията с домашното насилие сред ромския етнос и тя трябва добре да се познава от представителите на институциите, за да има ефект превенцията и реакцията. Ромската жена няма усещането и разбирането, че насилието над нея и децата е нещо нередно. Моделът на упражняване на власт чрез физическа сила се налага от ранно детство и затова се приема за норма на поведение. Нещо повече, на жената и децата им се вменява и чувството на вина, че са предизвикали насилието. Жените не търсят помощ, защото считат, че са заслужили побоя или пък го отдават на „лошия характер“ на мъжа, на пиянството му, на безпаричието и пр. Ромката търси помощ само в случаи на много тежко физическо посегателство и въобще не разпознава другите форми: психическо, икономическо и сексуално. Семейството е от изключителна важност и изнасянето на проблема домашно насилие ромката разглежда като заплаха за целостта му. Домакинствата са многобройни и властта е в ръцете на възрастното поколение, което контролира финансите и взаимоотношенията с външната среда. Момичетата са изцяло контролирани, в т.ч. и браковете им, които в много случаи са насилствени и в непълнолетна възраст. Самите жени възпроизвеждат модела на подчиненост, като учат дъщерите си на послушание.

За момента няма разработен ефективен механизъм за справяне с проблема. Има няколко добри практики за ангажиране на ромски здравни медиатори. Експерти препоръчват да се предлагат социални услуги „на терен“ чрез мобилни групи, т.е. не само в определени сгради, както досега, а и в домовете на хората, в училища, в лечебни заведения.

Като цяло равнището на домашно и битово насилие в България е високо. С популяризиране на Закона за защита от домашното насилие и дейностите на неправителствените организации в страната, все повече хора търсят защита от насилие.

³

Българите: стари, по-стари, най-стари, данни от доклад на Световната банка, <http://www.dwworld.de/dw/article/0,,14840693,00.html>

⁴

„Подкрепа за ромски жени и деца, жертви на домашно насилие. Наръчник за професионалисти“, Асоциация НАЯ, 2016 г.

1.2 МИТОВЕ И ФАКТИ ЗА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

За да може да се разпознават случаите на домашно насилие и да се прилагат успешно различните стратегии за борба с него е важно да се знае, че, заради дългото мълчание относно проблема и считането му от обществото за семеен такъв, в който не трябва да се месим, съществуват митове и стереотипи, които трябва добре да се познават.

Мит: Насилие има само тогава, когато има видими следи от побой.

Унижаването, изолацията, заплахите, икономическата зависимост и психическият тормоз са също толкова болезнени, колкото и побоят.

Мит: Ако жената е бита, сигурно си го е заслужила.

Независимо какво е казала или направила една жена, никой няма право да я бие или унижава. Причината за насилието е в личността на насилника.

Жертвата не носи вина за това.

Мит: На много жени им харесва да бъдат бити, иначе не биха останали.

Много са причините, които спират жената да напусне дома или да потърси помощ – срам, икономическа зависимост, несигурност за децата, страх от насилника и дори любов към него.

Мит: Злоупотребата с алкохол е причина за насилието.

Алкохолът не е извинение. Той намалява контрола над агресивните импулси, но не е причина за домашното насилие. Една трета от насилниците изобщо не употребяват алкохол, а една трета от тях имат проблеми с алкохола, но бият партньорките си, когато са в трезво състояние.

Мит: Мъжете, прилагащи насилие, са психопати.

Много от насилниците водят видимо напълно „нормален“ живот и извън семейния кръг правят впечатление на достойни за уважение личности. Семейството често е единственото поле, в което те разгръщат агресивните си импулси.

Мит: Насилието се среща само сред бедните и ниско образованите семейства.

Домашното насилие се среща във всички социални групи, независимо от материалното състояние или равнището на образование.

Мит: Домашните тайни не се споделят.

Насилието няма да спре от само себе си. Първата крачка към неговото прекратяване е преодоляването на страха, изолацията и мълчанието.

Мит: Никой не бива да се меси в личните проблеми на семейството.

Насилието в семейството е престъпление. Жертвата има право на защита. Ако си пасивен, ставаш съучастник.

Мит: Жените, претърпели насилие, са много малък процент.

Трудно може да се определи броят на жените, претърпели насилие, защото много от тях не търсят помощ.

Мит: Не можеш да промениш съдбата си.

Дори след много години можеш да прекратиш насилието. Никога не е късно да кажеш „стига“ и да потърсиш помощ.

1.3 МИТОВЕ И ФАКТИ ЗА СЕКСУАЛНОТО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА

Мит: Насилникът се познава по външния му вид и поведението му го издава.

Насилникът може да изглежда по всякакъв начин – да е висок или нисък, да е красив или грозен, да е семеен или не, да бъде мъж или жена.

Мит: Красивите и привлекателни момичета провокират сексуалното насилие към себе си.

Сексуалното насилие няма възрастови, полови, расови, социални или икономически граници. Всяко дете би могло да стане жертва, като статистически по-голяма е вероятността при момичетата на възраст над 12 години.

Мит: Повечето изнасилвания се извършват от непознати.

По данни на правозащитни и подкрепящи организации в страната, повече от 75% от децата стават жертва на близки или познати възрастни в тяхната домашна среда.

Мит: Повечето изнасилвания стават внезапно, на момента, в закътани места, далече от погледа на другите и в рискови райони.

Повечето сексуални посегателства са внимателно и добре планирани. Криминалните регистри сочат, че над половината от случаите на изнасилване (в това число и на деца) стават през деня, в жилища в престижни райони. В преобладаващия брой от случаите, насилникът е близък или познат на жертвата.

Мит: Насилниците не могат да сдържат силното си сексуално желание и затова „посягат“ на жертвата.

Основната мотивация на сексуалните злоупотреби се състои в стремеж да се подчини жертвата на собствената воля, да се доминира над нея, успоредно със стремеж да се покаже власт и превъзходство чрез пълно обсебване и обезличаване на жертвата. Преживяването на сексуално удовлетворение е средство за осъществяването на тези стремежи.

Мит: Жертвите на сексуално насилие са от женски пол.

Около 10% от жертвите на сексуално насилие са мъже. В детска възраст момчетата могат да станат жертва на сексуална злоупотреба на насилник както от мъжки, така и от женски пол.

1.4 НАСИЛНИКЪТ – КАКВО ЗНАЕМ ЗА НЕГО?

Насилниците имат най-разнообразен произход и характери. Те могат да са от различни раси, прослойки, етнически групи, религии и професии. Чертите, които са общи за всички тях, са несигурност, чувство на безсилие, неспособност да решат даден проблем, както и неспособността да си го признаят - пред себе си и пред останалите хора. Много от мъжете насилници са се обучавали в армията и знаят как да удрят така, че да не оставят белези. Те често имат силно развито чувство за притежание и ревност спрямо партньорката си.

Международни изследвания сочат, че около 90% от мъжете насилници нямат криминални досиета, а 40% тероризират, освен жените, и децата си. В много от случаите на домашно насилие – между 40 и 90%, има употреба на алкохол. В тези случаи пиенето е извинение за лошото поведение, а не е причина за него. Алкохолът също води до употреба на по-тежки форми на насилие.

Неспособността на мъжа да се справя с даден проблем и с чувството за безизходица е индикатор за възможно бъдещо насилие. Ако относително малки проблеми, като липсата на място за паркиране или бутане в навалица, го изваждат от равновесие, това означава, че не се справя с проблем, който може да е и в интимната връзка. В такива случаи много мъже избират насилието като единствено решение на проблема. Мъж, който често в яда си рита стени, чупи предмети или ги хвърля, със сигурност някой ден ще посегне на някой близък човек.

Обикновено се приема, че щом няма физическо домашно насилие, отношенията в дадена двойка са наред. Това обаче съвсем не е така. На някои мъже се поставя етикет „особени“, а други са ревниви, което, според много жени, е знак за любов. Психическото насилие е не по-малко жестоко от физическото. То работи на емоционално ниво и се изразява в постоянна, нереална критика, както и обидни, неприемливи епитети към жената – от това как изглежда до преки твърдения, че е тъпа и некадърна, че е лоша любовница или жена. Мъжът, който тормози психически една жена, може иначе да се отнася добре с нея – той обикновено е „душата на компанията“, гостоприемен домакин е, особено когато на гости са приятелки на съпругата, винаги плаща сметките и не отказва да помогне за нещо, появява се на публични места, държейки жена си за ръка. Картината е идеална, но тя има и обратна страна. Пълният контрол е другото лице на този тип мъж. Той избира къде да се ходи, с кого да се виждат двамата и поотделно, взема еднолично всички решения във връзката, не се съобразява с жената до себе си и не се интересува от нейното мнение и желания. Най-използваният израз за изнудване и манипулация е: „Ако ти наистина ме обичаш, ще ...“. Тоест, жената винаги е длъжна да отстъпва и да бъде „послушна“. Той обича да заплашва, че ще си тръгне или ще изгони жена си от къщи, ако е мачо, или да се самоубие, ако е по-романтичен. Винаги е ядосан на някого, най-вече на жена си, и никога не търси вината у себе си. Пречи ѝ да поддържа отношения с роднини и приятели, обижда ги, за да ги отстрани от живота ѝ, и винаги намира користни мотиви в тяхното поведение към нея.

Домашните насилници стигат до крайности в желанието си да изолират и контролират партньорката си. Пример:

.....

Една жена не могла да излиза в задния двор на къщата си, защото мъжът ѝ се обаждал на всеки половин час, и, ако тя не вдигнала телефона при първото позвъняване, имало опасност от побой. Проблемът ѝ се „решил“ с въвеждането на мобилните телефони.

.....

Мъже, които тероризират жените си, почти инстинктивно са изключително ревниви. И най-малкото доказателство е достатъчно да развинти въображението им. Обикновено това са мъже, които не са убедени в собствените си възможности. Едновременно със забраната за жената обаче, мъжът допуска той да има странични връзки.

Ако по време на ухажването преди брака мъжът обижда бъдещата си съпруга, то това е гаранция за бъдещо тероризиране. Практиката доказва, че веднъж възникнало физическото домашно насилие се повтаря, като във времето нараства и като честота, и като суровост.

Много изследвания сочат връзка между поведението на насилника и неговото детство. Например:

.....

Около 80% от насилниците са били тероризирани като деца или са били свидетели на побоища над майките им. Ако момчето вижда, че бащата редовно бие майката, то започва да мисли, че това е нещо съвсем нормално. От друга страна, ако детето е било жестоко тероризирано от родителите си, вероятността като порасне да прехвърли този терор върху своето собствено семейство е почти 100%.

.....

Често насилникът омаловажава или напълно отрича проявеното насилие както пред други хора, така и пред себе си. В някои случаи може да се каже, че той не лъже, а се самозаблуждава. „Не съм я удрял“ или „само леко я бутнах“ са едни от най-често срещаните изрази на отричане. Понякога мъжът до такава степен се самозаблуждава, че, когато забележи синините на жена си, които са негово дело, той я пита какво ѝ се е случило! Съществен елемент в лечението на такива мъже е да им се помогне да разберат какво всъщност правят – тогава има вероятност да разберат вината си и да се променят.

Често насилникът обвинява външните обстоятелства за проявеното насилие:

*„ако не бях
пил, нямаше
да те ударя”*

*„ако беше добра
съпруга, нямаше
да има нужда да
те бия”*

*„само ако имах работа,
нямаше да бъда
толкова разстроен”*

Такива мъже са майстори на обвиненията към външни събития или хора като причина за поведението им. Ако това е дългогодишен модел на поведение, то той ще ограничи чувството за лична отговорност и съответно ще потисне мотивацията за промяна.

Понякога мъжете, склонни към насилие, изживяват драстични промени на личността. През по-голямата част от времето те са добри бащи и съпрузи/партньори. Това е човекът, в когото жената се е влюбила и продължава да обича. Но, през определен период от време, този мъж се превръща в „страшилище“.

Повечето насилници показват добрата си страна само на публични места, а тъмната им половина се проявява само у дома (синдром на доктор Джекил и мистър Хайд). Често това са мъже, заемащи високи обществени и ръководни позиции. Това е доста коварна ситуация за жената, защото в тези случаи външните за семейството хора не вярват на думите ѝ.

Важно е да се отбележи, че повечето домашни насилници имат впоследствие угризения, в резултат на които почват да се извиняват, да обещават, че това няма да се повтори, и да молят за даване на последна възможност. Това е и една от често срещаните причини жената да не напуска насилствената връзка – тя му вярва, че е искрен и че това наистина няма да се случи пак. Но практиката показва, че домашното насилие има формата на синусоида и веднъж възникнало – особено това важи за физическото насилие, след кратък период на „меден месец“, отново се случва и често ескалира.

В много от случаите яростта, която проявяват мъжете, се крие в неправилното възпитание в детството, когато родителите са потискали естествената емоционалност на момчето. Например, то е изпитвало болка, а е получавало следния съвет: „Не плачи, моето момче, ти си мъж“. Обществото все още отрича правото на мъжа да плаче, да е емоционален. Тази задържана емоция отприщва яростта, когато например в по-късни години мъжът е обезсърчен или има неприятности, които му е трудно да преодолее.

За мъжете побоят е нещо забавно и нещо повече – редно. Когато е тъжен или нещастен, той се напива и се сбива. Това се случва и когато е щастлив и иска да празнува – той се въодушевява и отново се сбива. Живеем в общество, в което прагът на поносимост към насилието е много висок. Нещо повече – приели сме насилието за възпитателна мярка и така наказваме децата си!

Заслужава си, обаче, да наблегнем на факта, че, когато насилието е психологическо, много жени също го упражняват над партньора си, при това в не по-малка степен.

1.5 ПРИЧИНИ ЗА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

Домашното насилие не е частен проблем на жените/децата/мъжете, а е резултат на структурна неравнопоставеност и дискриминация. Проблемът съществува във всички страни и сред всички класи, макар и в различна степен.

Корените на домашното насилие се крият в съществуващата неравнопоставеност на жените/момчетата спрямо мъжете/момчетата.

Домашното насилие е инструмент за упражняване на власт и контрол над жертвата.

Това подсказва, че домашното насилие е част от структурните проблеми на обществото. За неговото решаване е необходим критичен минимум от хора, които го разпознават като нарушение на правата на човека, и които проявяват нетърпимост към него и искат решаването му.

Насилието над жени е проява на исторически неравнопоставените властови отношения между жените и мъжете, които са довели до доминация над жените и дискриминация срещу тях от страна на мъжете, както и до възпрепятстване на пълния напредък на жените. Насилието над жени е един от основните социални механизми, чрез които жените са принудително поставени в подчинена позиция спрямо мъжете.

Домашното насилие е злоупотреба с власт и контрол.

Общественото мнение все още на много места в страната подкрепя традиционните отношения в семейството и властта на мъжа. Синдромът „насилие“ е едновременно и причина, и следствие от патриархалните отношения и роли на двата пола. Векове наред домашното насилие е било толерирано от обществените институции, в т.ч. от съдилища, полиция, прокуратура, медицина, църква, училище. Историята показва, че редица професии са подкрепяли този тип отношения в семейството и по този начин, макар и неволно, са одобрявали насилието, вместо да го заклеймяват.

Постигането на равнопоставеност между жените и мъжете *de jure* и *de facto* представлява ключов елемент в превенцията на насилието над жени.

1.6 ВИДОВЕ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Ще разгледаме последователно специфичните видове домашно насилие, приложено към три групи потенциални жертви: жени, възрастни хора и деца:

1.6.1 Видове домашно насилие (ДН) на мъже над жени

Вид ДН	Форми
ФИЗИЧЕСКО НАСИЛИЕ	• Удари, душене, сграбчване, блъскане, нежелани докосвания; • Хвърляне на предмети, разрушаване на имущество, унищожаване нейна собственост; • Използва принуда и заплахи - кара я да се страхува като използва погледи, жестове и действия, малтретира животни, заплашва с оръжие; заплашва, че ще я нарани или я наранява; след раздяла - прави нежелани посещения или отправя заплахи по телефона, проследява я.

**ПСИХИЧЕСКО НАСИЛИЕ
И КОНТРОЛ**

- Използва изолация - контролира я какво прави, с кого се вижда и с кого разговаря, какво чете, къде ходи, ограничава дейностите ѝ извън дома, не ѝ разрешава да се вижда с родители и приятели, използва ревността за извинение;
- Омаловажава, отрича и обвинява – омаловажава насилието и не приема нейното притеснение за това, което ѝ е причинил - казва ѝ, че не е имало насилие, измества отговорността за насилническото си поведение, като казва, че тя е виновна;
- Използва децата – кара я да се чувства виновна за децата, използва децата за предаване на послания, използва визитите, за да я тормози, заплашва да ѝ отнеме децата;
- Използва мъжката си привилегия – третира я като слугиня, взима сам всички важни решения, действа като господар – той определя ролята на мъжа и жената; унижава я, критикува я непрекъснато, че нищо не умее и за нищо не става, че не е добра майка или домакиня; псува я, крещи и я обижда с нецензурни думи; присмива ѝ се, не я изслушва; нарочно не се грижи за себе си, не създава приятелства и не търси подкрепа.

ИКОНОМИЧЕСКО НАСИЛИЕ

- Контролира всичките ѝ пари;
- Не ѝ разрешава да работи извън дома или саботира опитите ѝ да ходи на работа или училище/университет;
- Заплашва, че ще я напусне и тя ще остане без финансови средства;
- Контролира използването на колата;
- Отказва да работи и я кара тя да издържа семейството.

СЕКСУАЛНО НАСИЛИЕ

- Принуждава я да прави секс, когато тя не желае;
- Втълпява ѝ, че това е нейно задължение и няма право на отказ.

1.6.2 Видове домашно насилие над възрастни хора

От Националната федерация на възрастните хора към КНСБ посочват, че злоупотребата с възрастни може да има различни форми - физическо, психологическо или емоционално, сексуално, финансово или пренебрежително отношение.

Форми на насилие над възрастни мъже в България

Възрастните мъже най-често стават жертва на пренебрегване и икономическо насилие от страна на роднини, а също и на психологическо и физическо насилие (точни данни не се откриват).

Форми на насилие над възрастни жени в България

Типовете насилие, на което са жертва възрастните жени в България, обхваща широк спектър от актове на насилие: физическо, емоционално/психологическо, сексуално насилие, пренебрегване, икономическо насилие.

Тези факти се потвърждават от практиката на неправителствените организации в страната, от публикации в медиите, от данни на полицейските органи. Няма подробна информация относно честотата на насилие срещу възрастни жени, но по принцип статистиката сочи, че насилието срещу възрастни хора е между 6 и 9% и, че възниква най-вече в дома на възрастния човек. Тенденциите сочат, че зачестяват случаи на жени над 70-годишна възраст, претърпели сериозно психическо и физическо насилие от своите деца и внуци. То се свързва предимно с имотен проблем, подялба на имущество, борба за наследство и т.н. Социално-икономическата обстановка в страната, безработицата и финансовата нестабилност са фактори, провокиращи проявата на насилие във всичките му форми.

Отделна уязвима група за насилие в рамките на семейството или в специализираните домове – това са хората с увреждания (психически и физически) и хората, страдащи от деменция.

1.6.3 Видове домашно насилие над деца

Вид ДН и малтретиране на деца	Форми
ФИЗИЧЕСКО НАСИЛИЕ И МАЛТРЕТИРАНЕ Според определението, дадено в допълнителната разпоредба на ППЗЗД, § 1, т. 2, физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето“. Като физическо малтретиране	• Ритане; • Удряне, биене с юмрук или побой върху детето; • Изгаряне; • Попарване, изгаряне с пара; • Удряне, биене чрез предмет - например колан, точилка;

се означава всяко телесно страдание или увреждане, което изживява едно дете и което не се дължи на злополука. Всяко нараняване се счита за малтретиране, независимо дали е съществувало съзнателно намерение да бъде наранено детето.

- *Разтърсване на детето със сила и омраза;*
- *Одраскване, дране на детето с нокти, щипане или извиване, изкълчване на части от тялото на детето;*
- *Скубане, стискане или смачкване на части от тялото на детето;*
- *Душене или задушаване на детето;*
- *Отравяне;*
- *Мушкане, пронизване, порязване;*
- *Хвърляне, блъскане на детето, например в стената или в пода;*
- *Хвърляне на предмети по детето.*

ЕМОЦИОНАЛНО (ПСИХИЧЕСКО) НАСИЛИЕ И МАЛТРЕТИРАНЕ В ДОМА

Според дефиницията, дадена в ППЗЗД, емоционално или психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда“.

- *Словесно насилие – обиди, негативни сравнения;*
- *Отхвърляне и безразлично отношение;*
- *Липса на топлина и физически контакт, например прегръдка;*
- *Непрекъснато критикуване;*
- *Държане на детето в лоши условия и подходяща грижа;*
- *Да се казва на детето, повтарящо се или непрекъснато, че то не е желано, не е обичано, не е искано и че не го приемат такова, каквото е;*
- *Държанието и отношението към детето да е като към по-малко важно, неструващо, малоценно, в сравнение с другите деца в семейството;*
- *Отричането на постиженията на детето;*
- *Да се разказва на други хора за грешките на детето, за неговите провали, несправия;*

ЕМОЦИОНАЛНО (ПСИХИЧЕСКО) НАСИЛИЕ И МАЛТРЕТИРАНЕ В ДОМА

- Игнорирането на детето, незабелязването му, да не се говори/разговаря с него, да се говори пред него и за него все едно, че го няма в момента;
- Непрекъснато подозиране и обвиняване на детето, на пример то да бъде държано отговорно и да бъде обвинявано за поведението или действията, за случващото се на други деца или на възрастни;
- Сплашване на детето, заплашването му;
- Осмиване, иронизиране и непрекъснато подиграване с детето.

СЕКСУАЛНО МАЛТРЕТИРАНЕ

Сексуалното малтретиране на деца включва всяко едно сексуално поведение или действие, посредством което възрастният използва детето за свое собствено сексуално задоволяване. Детето може да бъде принудено или насила въввлечено в сексуални действия, като то може да е твърде незряло, за да разбере напълно естеството на тези дейности, в които участва. Детето може да бъде подкупено или заплашено, за да не разказва, да не разкрива насилието.

- Сексуални полови отношения (сексуален акт), включително вагинално или орално проникване;
- Изнасилване;
- Мастурбиране на детето или на възрастния посредством детето;
- Орален секс върху детето или чрез детето;
- Докосване, галене или целуване на детето със сексуален характер и с цел сексуално задоволяване;
- Показване на детето на порнографски материали с цел сексуалната стимулация на детето;
- Неприлично/цинично излагане, показване на детето (може да бъде инцидентно, непостоянно);
- Детска порнография, включваща въвличането на децата в сексуални действия с други възрастни или едно с друго, може и с животни или други обекти, като тези действия се записват на видео, филмова лента или с фотографска техника с цел или възможност за тяхното продаване или разпространяване по друг начин;
- Детска проституция, която въвлича детето в сексуални действия с голям брой партньори, които плащат.

СЕКСУАЛНО МАЛТРЕТИРАНЕ

- Въвличане на дете в сексуални действия с други възрастни или деца с цел сексуалното задоволяване на възрастен човек.

СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Терминът „сексуална експлоатация на деца“ се разбира като обобщително понятие, което обхваща детската порнография, детската проституция и трафика на деца с цел използването им за порнография или проституция.

- Използването на лице под 18-годишна възраст с оглед задоволяването на сексуалните потребности или желания на друго лице срещу възнаграждение или друго заплащане, предложено на детето или на други лица.

ПРЕНЕБРЕГВАНЕ И НЕГЛИЖИРАНЕ НА ДЕТЕТО В СЕМЕЙСТВОТО

В ППЗЗД се дава следната дефиниция на пренебрегването: „Пренебрегване“ е неуспехът на родителя, настойника или попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.“ Като синоними често се използват „неглижиране“ или „занемаряване“.

Физическо неглижиране

- Незагриженост за храната, облеклото и подслона на детето;
- отказ и/или забавяне на здравни грижи;
- изоставяне на детето;
- изгонване на детето;
- неадекватен надзор;
- други - шофиране в нетрезво състояние, заедно с детето.

Емоционално неглижиране

- Неадекватно отглеждане или предоставяне на неефективни грижи;
- допускане детето да е хронично малтретирано от другия родител или съпруг;
- позволяване употребата на дрога и алкохол;
- отказване на психологични грижи.

ПРЕНЕБРЕГВАНЕ И НЕГЛИЖИРАНЕ НА ДЕТЕТО В СЕМЕЙСТВОТО

Образователно negliжиране

- Родителят позволява и не е загрижен за бягствата на детето от училище, за които е бил уведомен;
- спира детето от училище по различни причини, не отговаря на други образователни потребности на детето.

Основните видове домашно насилие и малтретиране на децата са физическо, емоционално, сексуално и negliжиране.

Пренебрегване се появява, когато родителите не могат или се провалят в задоволяването и посрещането на базисните потребности на детето, като например осигуряване на подходяща храна, подслон, топлина, хигиена и медицински грижи. Детето може също така да бъде negliжирано чрез липсата на адекватно наблюдение и внимание, контрол. Например, когато малко дете е оставено само или в компанията на дори още по-малко дете; когато то е подложено на постоянни критики или се отричат постиженията му, или пред други хора се обсъждат неуспехите му; когато на детето се позволява да се скита само, без каквото и да е наблюдение и загриженост за местонахождението му.

Пренебрегването и negliжирането обикновено се свързват с това да не се прави нещо, да се проявява незаинтересованост и безгрижие към добруването на детето, а не толкова с активно действие, което активно да наврежда на детето.

Специфични форми на домашното насилие над деца 0-3 годишна възраст⁶

Физическото насилие е сред най-разпространените видове насилие сред децата в тази възраст. Новородените са особено уязвими от **физическо насилие** и в много случаи то може да доведе до смърт. Най-честа причина за това е раздрусването, хвърлянето, удрането. **Физическото (телесното) наказание** е друга форма на физическо насилие в тази възраст. Наказанието е насочено към предизвикване на страдание, което да „научи“ детето на приемливо за възрастния поведение. **Заплахи, критики, викане**, като преобладаващи характеристики на възпитателното поведение, могат да бъдат квалифицирани също като вид насилие. От една страна те са характеристика на отношението на възрастния, което детето често възприема като отхвърляне, а от друга те причиняват страх, боязън, притеснение. **Сексуалното насилие** в тази възраст се проявява в блудствени действия, изнасилване, като извършителите най-често са сред най-близкия кръг на детето.

1.6.4 Нови форми – насилие в името на запазване на семейната чест

Насилието за запазване на семейната чест е съвкупност от практики, упражнявани

за контрол над поведението и за власт, в рамките на семействата, с цел защита на културни и религиозни вярвания и/или семейна чест. За такъв вид насилие говорим, когато извършителят сметне, че някой друг човек, обикновено жена/дъщеря/сестра, е застрашил честта на семейството и/или общността, като е нарушил моралния кодекс на честта. Затова насилието, основано на честта, се използва за упражняване на власт от страна на мъж за контрол на женската автономия и сексуалност. Колкото по-голяма неравнопоставеност на жените и мъжете има в една страна, толкова този тип насилие е по-широко застъпен.

В България до момента са известни случаи на насилствени бракове предимно в ромската общност както между пълнолетни лица, така и между деца. Този акт лишава момичетата от образование и последваща икономическа независимост и трябва сериозно да се преследва от закона.

Няма никаква чест в извършването или поръчителството на убийство, отвлечение, заливане с киселина и много други актове и типове поведение и държание, които целят да превърнат насилието в оправдан акт в името на честта!⁷

1.7 ПОСЛЕДИЦИ ЗА ЖЕРТВАТА, В СЛУЧАИТЕ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Данните от национални представителни изследвания разкриват, че всяка четвърта жена в България е жертва на домашно насилие.

1.7.1 Какви са последиците за жените, жертви на домашно насилие?

Запазването на свързаните с пола стереотипи и на отношения, характерни за едно патриархално общество, освен че води до икономически неравенства и дискриминация на жените в области като заетост, заплащане на труда, достъп до други икономически ресурси и липсата на икономическа независимост, намалява възможностите на жените да участват в обществените процеси и увеличава тяхната уязвимост по отношение на домашното насилие. Домашното насилие осуетява възможността на жената жертва да се върне в обществото и на работното място.

Трябва да се отбележи също, че жените не са хомогенна група. Между тях има групи, които са многократно по-уязвими на различните форми на насилие и изискват провеждане на програми, специфично ориентирани към техните нужди. Жените с увреждания например, са изложени на трикратно по-голям риск да станат жертви на различни форми на домашно насилие, тъй като са обект на злоупотреби през по-продължителен период от време. Жените от малцинствени групи, жените мигранти, жените, живеещи в бедност, в селски или отдалечени общности, жените, излежаващи присъда лишаване от свобода, жените, настанени в институции, жените с умствени и физически увреждания и възрастните жени са изложени на по-голям риск от насилие.

⁶ ПРЕВЕНЦИЯ НА ТЕЛЕСНОТО НАКАЗАНИЕ ЗА НАЙ-МАЛКИТЕ ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ, май - ноември 2011 г., Институт по социални дейности и практики

⁷ Проект HASP – Посланици на добра воля срещу насилието в името на честта, www.hasp-project.eu

1.7.2 Последици от домашното насилие за възрастните хора

Напоследък в страната зачестяват случаите на проявено насилие у дома върху възрастни родители от страна на техните пораснали деца. Обяснение на това явление може да се търси в икономическата криза и бедността, които подбуждат младите хора да преминат една морална за обществото ни граница.

Според нас проблемът за последиците от домашно насилие върху възрастни хора все още не е добре проучен. Част от причините за това се крият в незадоволителното отношение и зачитане на нуждите на това население. Освен това се прави малко за разработването на обществени програми за превенция и интервенция за възрастни хора, които са обект на домашно насилие. От друга страна, безпомощността на по-възрастните е сред основните фактори за нежеланието им да потърсят помощ при домашно насилие. Доминиращото чувство за безнадеждност, срам и обърканост определят поведението им на приемане на насилието. Хората от това поколение не са склонни да говорят за своите лични семейни въпроси. Някои дори смятат, че ще станат обект на смях и подигравки. Към това може да се прибави и липсата на доверие в службите, занимаващи се с домашно насилие. Друго измерение на проблема е страхът на възрастните хора, че разкриването на домашното насилие може да прекъсне връзката с децата или внуците им. Често пъти страховете им са свързани с евентуално арестуване или отстраняване на насилника, а това за тях е неприемливо.

Последиците от домашното насилие върху възрастните хора се свързват с влошаване на тяхното физическо и психично здраве. Задълбочават се хроничните състояния (синдром на хронична болка, синдром на раздразнен стомах и др.). И, ако посочените последици спадат към така наречените „нефатални изходи“, то, за съжаление, част от жертвите в своята безпомощност и отчаяние стигат до самоубийство.

1.7.3 Последици от домашното насилие за децата жертви

Все повече изследователи доказват, че децата, които са били изложени на домашно насилие, са по-склонни да имат по-широк спектър от проблеми в живота си. Тези трудности се разпределят в три категории:

Поведенчески, социални и емоционални проблеми:

Децата, живеещи в семейства с домашно насилие, са по-склонни от другите деца да проявяват агресивно, антисоциално поведение, да бъдат депресирани или тревожни. Други изследователи са открили високи нива на гняв, враждебност, противопоставяне и неподчинение, страх от отхвърляне, лоши взаимоотношения с другите, ниско самочувствие.

Познавателни и поведенчески проблеми:

Децата, изложени на домашно насилие, са по-склонни да изпитват трудности в училище; да имат по-ниски оценки; по-слаби вербални, психомоторни и когнитивни умения. При такива деца се наблюдава по-бавно когнитивно развитие, липса на умения за разрешаване на конфликтни ситуации, ограничени умения за разрешаване на проблеми,

насилствени убеждения, вяра в груби мъжки стереотипи и мъжката привилегия и др.

Дългосрочни проблеми:

Проучванията показват, че мъжете, които са били изложени на домашно насилие в детството си, са по-склонни да бъдат насилници като възрастни. По същия начин жените, подлагани на домашно насилие, са по-склонни да бъдат жертви. По-високи нива на депресия и травматични симптоми също са диагностицирани при такива хора. Излагането на домашно насилие е едно от няколко нежелани преживявания в детството, което може да причини дори смърт.

1.7.3.1 Детето като свидетел на насилие между родителите в семейството

Детето може да е не само жертва, но и свидетел на насилие, което се разиграва в семейството. В тази ситуация наблюдаваното насилие (обикновено върху майката) също се отразява върху поведението на детето. Тези отражения са различни върху момчетата и момичетата.

Момчетата, които са свидетели на насилие върху своята майка, стават съпричастни към нейното страдание. Започват да се грижат за нейните емоционални нужди и да се отдалечават от бащата. Когато обаче достигнат до юношеска възраст, те започват да възпроизвеждат поведението на своите бащи при разрешаването на междуличностни конфликти.

Момичетата обратно, изработват модели на поведение, които са също разрушителни – развиват поведение на жертви или се въвличат в деструктивно поведение.

1.7.3.2 Характерното поведение на децата в такова семейство е:

- **Да не се доверяват** – това е предпазно средство срещу очаквани травми и разочарования: неизпълнени обещания, непоследователност на постъпките, гневните настроения и непредвидимите реакции. Детето се нуждае от време, за да започне да споделя.
- **Да не говорят за насилието** – от този момент комуникацията в семейството е нарушена, като последователно мълчанието започва да се свързва не само със сцените на насилие, но и да засяга всички други проблеми. Детето се затваря в себе си и в своята самота, изолира се. От една страна случващото се е срамно за него и затова трябва да остане в тайна за околните, от друга – страхът то да не стане причина за ново насилие, а от трета – надеждата, че това ще спре, го карат да мълчи.
- **Да живеят в постоянен страх и напрежение** - жертвите живеят в постоянно напрежение от това, че ситуацията може да се повтори. Вътрешната нагласа, че дори в момента да не става нищо лошо, то всеки миг може да се случи, предизвиква постоянна мобилизация и готовност за борба или отдръпване и бягство от заплашителната ситуация.

1.7.3.3 Защитни поведенчески модели⁸

Децата, свидетели или жертви на домашно насилие, изграждат модели на поведение, които стават защитна стена в ежедневието им. Те се свеждат до пет най-често срещани модела:

- **СЕМЕЕН ГЕРОЙ** – това често е най-голямото дете, което се грижи имиджът на семейството да се запази „навън“. Чувства отговорност за семейството и се жертва за членовете му, като полага усилия да го крепи. Често е блестящ ученик, но третира собствените си успехи като принос за семейството и задължение към него. Добре е организиран, трудолюбив, има голям потенциал, който рядко използва за себе си.

- **ПОМАГАЧ** – това дете се мъчи да намери оправдание за поведението на родителя насилник, като свързва поведението му било с поет алкохол, било с това, че някой друг го е ядосал и предизвикал. Ако е момиче, най-често става съпруга на поредния в живота си насилник.

- **АУТСАЙДЕР** - това е „непослушното, лошото“ дете, което най-често създава проблеми вън и в училище. С „лошото си поведение“ се опитва да отвлече вниманието от същинския семеен проблем – насилието, или да го прехвърли върху себе си, за да защити другия родител от тормоза. Парадоксалното е, че в резултат от това негово поведение се ражда семейният мит, че насилието е последица от проблемите, които създава детето. Възможно е родителите да прехвърлят отговорността върху него – аутсайдерът е „виновният“, а реакциите му са поредните бунтарски прояви. В комуникациите си с околните той демонстрира остро агресивно поведение или безразличие, апатия и презрение. Тъй като не намира одобрение в семейната среда, той много рано започва да го търси в алтернативни младежки групи с противообществени прояви. Често посяга към алкохола и наркотиците, а има вероятност и да развие суицидно поведение. Изпитва омраза към себе си и към света и е склонен към насилие.

- **ИГРАЧКА или ШУТ** – това най-често е по-малкото дете в семейството, което се е появило като резултат от поредно сдобряване на родителите. Към него рядко има насочено физическо насилие. *„На пръв поглед то изглежда най-малко уязвимо от всички. Но в действителност изживява най-голямата психологическа драма на откъсване от собствените си чувства и емоции. Не може да направи граница между действителността и шегата. Трябва да се смее, когато е ужасено, и в даден момент не може да реагира по друг начин. Този неадекватен поведенчески модел се пренася в общуването му извън семейството, където никой не го приема насериозно. Трудно намира истински приятели и е обречено на огромна самота, дори и да създаде собствено семейство“.*

- **НЕВИДИМОТО ДЕТЕ** – също типичен модел за най-малкото дете в семейството. Ужасено от скандалите, то се „скрива“ в своя свят на фантазии, книги, мечти, филми. Спира да контактува и постепенно се отдалечава от действителността, става незабележимо. *„Невидимото дете е застрашено от зависимости и суициди (опити за самоубийства), като крайна форма на търсене на покой в друг свят“.*

⁸ „Как да избегнем войната с децата си“, Камелия Мирчева

Важно е педагогическите специалисти да познават тези защитни механизми, тъй като те предопределят и междуличностните отношения, и ролята в групата/класа/училището. Терапевтичната практика предполага усилия детето да се изтръгва от създадения поведенчески модел, без който то не би могло да функционира; да се засилват позитивните и силни страни на дадената роля, като се осъзнават и редуцират постепенно и нейните слабости.

1.7.3.4 Допълнителни фактори, които влияят върху децата:

- **Естество на насилието** – децата, които са свидетели на тежка форма на насилие или попадат под влиянието на конфликтите на техните родители, могат да претърпят по-голям стрес, отколкото децата, които са свидетели на по-малко случаи на физическо насилие и положителни взаимодействия между родителите.
- **Възраст на детето** – по-малките деца са изложени на по-високи нива на емоционален и психологически стрес, отколкото големите. Различията, свързани с възрастта, може да са резултат от по-добре развитите познавателни способности за разбиране на насилието при по-големите деца – те могат да избират различни стратегии за справяне със симптомите на стрес.
- **Време на насилието** – децата имат повишени нива на тревожност и страх веднага след насилието. По-малко видими ефекти се наблюдават при деца, при които инцидентът се е случил доста време назад.
- **Пол** – по принцип момчетата проявяват повече признаци на агресия, докато момичетата се оттеглят, депресират.

1.7.3.5 Емоционално малтретиране

Емоционалното малтретиране често е резултат от другите видове насилие, но се разглежда самостоятелно, като в някои случаи се определя и като основната форма на насилие над някое дете. Емоционалното малтретиране нанася дългосрочна вреда върху чувството за себеуважение, върху собствения образ и образа на света, което може да постави детето в състояние на непрекъснати емоционални и психични проблеми. Това може да включва развиване на висока степен на тревожност, нервност, агресивност или поведение на безразличие и неспособност да участва в училищни занимания, игри или развлекателни събития. Ако емоционалното малтретиране продължава дълъг период от време, детето ще порасне и ще навлезе в периода на зрялост, в живота на възрастните, борейки се и страдайки от състояния на депресия, невроза, дори и със самоубийствени мисли и действия.

1.7.3.6 Наличие на физическо или сексуално насилие

Децата, които са свидетели на домашно насилие и са насилвани физически, са в по-висок риск от емоционална и психическа травма, отколкото децата, които са свидетели на насилие, но не се е злоупотребявало с тях. Всяка от формите на сексуално насилие и малтретиране в дома носи тежки психологически последствия за детето,

като рязко разрушава границите на собственото „Аз“. Най-жестоко и най-тежко от сексуалните престъпления е изнасилването, което предизвиква широк спектър от посттравматични стресови реакции.

Преживяване на последствията от сексуално насилие:

1. Първоначална реакция на шок и недоверие. Жертвата може да изглежда привидно спокойна, без видими външни признаци на психологическо „увреждане“. Това обаче е само външен израз. Основното на този етап е усещането за немота и чувството за нереалност. Това е шокова реакция на нечовешки болезнено събитие.

2. Втори етап – отрицание. Жертвата прави активни опити да изтрие от паметта си болезненото преживяване. Психологическото отрицание се проявява не само в думите, но и в поведението. Детето се старае да не прави нищо, което би му напомняло за травмата – не търси помощ, избягва да обсъжда или да говори за случилото се. Отрицанието е мощна психологическа защита, която цели да отсрочи осъзнаването на случилото се. Този етап може да трае 10 и повече дни.

3. Третият етап се характеризира със силен хроничен стрес, провокиран и поддържан от осъзнаването на травматичното събитие. На този етап се проявяват всички признаци на посттравматично стресово разстройство.

Посттравматичното стресово разстройство – емоционални, физиологични и социални последствия:

Нарушения	Последствия
ЕМОЦИОНАЛНИ НАРУШЕНИЯ	• Чувства на вина и страх; • Чувства на срам и позор; • Чувства на несигурност, безпомощност и загуба на контрол над собствения живот; • Натрапчиви спомени; • Гняв и агресия; • Раздразнителност, изменения в настроението, депресия; • Понижена самооценка, загуба на самоуважение; • Чувство за изличаване на границите на собственото тяло.

**ФИЗИОЛОГИЧНИ
НАРУШЕНИЯ**

- *Нарушения на съня;*
- *Храносмилателни нарушения;*
- *Телесни оплаквания;*
- *Нарушения в половото функциониране.*

СОЦИАЛНИ НАРУШЕНИЯ

- *Нарушения във взаимодействията с околните;*
- *Нарушено чувство за собствена безопасност;*
- *Злоупотреба с упойващи вещества, в опит да се намали силата на травматичните преживявания;*
- *Самоубийствени мисли и намерения;*
- *Проблеми в ученето и с училищния живот.*

Подобни преживявания имат увреждащо въздействие върху биологичните, емоционалните и социалните потребности на детето.

1.7.3.7 Последици от домашно насилие върху деца 0-3 годишна възраст

Така нареченият „синдром на раздрусаното бебе“ може да има изключително тежки последици за малкото дете. Силното раздрусване може да причини поражение на главата или врата. Главата на бебето е голяма и тежка за слабия му врат. Мускулите на врата, които ще помогнат бебето да държи главата си изправена, все още не са напълно развити и слабият врат може да се пречупи. Развиващият се мозък може също да се удари в твърдата черепна обвивка и това да предизвика вътречерепно кървене и кръвоизлив. Това може да доведе до:

- увреждане на мозъка;
- увреждане на гръбначния мозък;
- парализа;
- забавено развитие;
- слепота/увреждане на очите.

Физическото наказание причинява както физическо страдание, така и психическо (унижение, срам).

Пренебрегване, negliжиране е най-разпространеното насилие сред децата в тази възраст, според данните от НИС. То също така е форма на насилие, която може да има фатални последици за най-малките деца. Става дума за продължително лишаване на детето от удовлетворяване на неговите потребности. Важно е да се има предвид, че тук не става дума само за удовлетворяване на базовите потребности – подслон, храна, облекло и пр., но и за такива като достъп до медицинско обслужване, до образование и пр.

Психическото (емоционалното) насилие при децата от тази възраст е основно в изграждането на тревожна, несигурна привързаност (отбягваща или ненадеждна) или дезорганизирана привързаност. При психическото насилие може да се наблюдава регрес в поведението на малките деца, прояви на хоспитализъм като ритмични поклащания, смукане на палец и др.

Сексуалното насилие в тази възраст е с тежки последици за детето, чието преодоляване изисква грижи, подкрепа, често и специализирана помощ. Децата често не го разпознават като насилие. На някакво психично ниво имат усещане за нещо неестествено, нередно, но истински разбират значението на това, което им се случва в по-късна възраст. Неразпознаването му като насилие, както и авторитетът на възрастния, пречат на децата да го споделят и потърсят помощ от другия родител.

Трудностите да се разкрие насилието в тази възраст са свързани с многозначността на симптомите, спецификата на психичното развитие, особено говорно, както и трудния достъп до децата, оставени изцяло на „властта“ на своето семейство или на тези, които полагат грижи за тях.

Нужна е детайлна оценка по отношение на преживяванията на децата и травмиращите симптоми, както и присъствието на защитни фактори. Това ще помогне за взимането на информирано решение за видовете услуги и интервенции, необходими за справяне с проблема при отделните деца и семейства, живеещи в насилие. Защитни фактори като социална компетентност, интелект, високо самочувствие, изходящ темперамент, силни партньорски отношения, подкрепяща връзка на възрастен, в т.ч. педагогически специалист, могат да помогнат на децата да избегнат последиците от домашното насилие.

2

ОСЪЗНАТОСТ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ
ЗА РОЛЯТА ИМ В ПРЕВЕНЦИЯТА И БОРБАТА С
ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

ОЧАКВАН РЕЗУЛТАТ: ИЗГРАДЕН КАПАЦИТЕТ ЗА РАЗПОЗНАВАНЕ НА ДЕЦА/УЧЕНИЦИ В РИСК ИЛИ В СРЕДА НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

2.1 ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ. СЪЩНОСТ И ВИДОВЕ

За да има успех превенцията на домашното насилие, важно е *специфичното познание*, което ще доведе до съответни ефективни и навременни мерки и действия, част от което вече разгледахме: причини и форми на домашно насилие, последици за отделните групи жертви.

По-нататък ще се спрем на:

- Същност и видове превенция,
- Как разпознаваме домашното насилие - рискови фактори за насилие и признаци, които свидетелстват за възможно насилие,
- Роля на училището и детската градина.

С цел изясняване на понятието ще се спрем първо на видовете превенция, които различаваме и прилагаме:

В ЗЗДН се казва:

„Чл. 6. (1) Държавата създава условия за изпълнението на програми за превенция и защита от домашно насилие и програми, осигуряващи помощ на пострадалите лица.

...

(7) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 01.01.2010 г.) Ежегодно със закона за държавния бюджет на Република България за съответната година по бюджета на Министерството на правосъдието се определят средства за финансиране на проекти на юридически лица с нестопанска цел, които отговарят на изискванията на ал. 3 и при условие, че те осъществяват дейности по този закон, за разработване и изпълнение на:

1. програми за превенция и защита от домашно насилие, които се отнасят до:

- а) подготовка и одобряване на програми в учебни заведения;
- б) програми за работа с органите на съдебната власт и с органите на Министерството на вътрешните работи;
- в) мониторинг на прилагането на закона;
- г) провеждане на семинари и конференции;

ПЪРВИЧНА ПРЕВЕНЦИЯ

Предотвратяване на насилието преди то да се случи чрез промяна на отношението, ценностната система и поведението.

- Директна работа с деца и млади хора чрез училищни програми;
- Разработване на програми и провеждане на кампании за повишаване чувствителността на обществото;
- Приемане и прилагане на законодателство, което подчертава, че домашното насилие не е семеен проблем и не се толерира от обществото;
- Различните институции, ангажирани с проблема, имат План за действие, който е и публично достъпен;
- Прилагане на междуведомствени планове за действие за ранно откриване и превенция на домашното насилие чрез система за насочване и предоставяне на информация, работеща в рамките на образователните, социалните и здравните служби;
- Държавата води статистика;
- Провеждат се регулярни изследвания, мониторинг и обучения на заинтересовани страни, в т.ч. на медиите;
- НПО, работещи по проблема, имат държавно финансиране;
- Провеждат се мерки за приобщаване на мъжете и младежите към усилията за изкореняване на домашното насилие;
- Приобщаване на младежите, посредством образователна кампания за всеобхватен подход на превенция и ранна намеса;
- Осигуряване на по-добра подготовка на специалисти, работещи с млади хора;
- Укрепване на законодателството в областта на аудиовизията и ефективното му прилагане с цел да се забрани сексистското представяне на жените в медиите, по-конкретно в рекламите. Сензационните новинарски репортажи, представящи жените като жертви, и небалансираната медийна информация относно извършителите на насилие също биха могли да подбуждат към насилие.

ВТОРИЧНА ПРЕВЕНЦИЯ

Предотвратяване на последващо насилие, след като то веднъж вече се е случило.

- Предлагане на адекватни кризисни интервенции на жертвите - създаване на места, където жените и децата, изложени на риск от домашно насилие, могат да получат мултидисциплинарна подкрепа, със специализиран персонал и ресурси;
- Разпространяване на информация за местата, където се предоставят услуги за жертви на домашно насилие;
- Ангажиране на жертвите в процеса на решаване на проблема, а не в управлението му;
- Предоставяне на юридическа помощ в т.ч. за получаване на съдебно разпореждане;
- Работа с насилника – оценка на риска, включване в специализирана програма, осъждане. Не става въпрос да се търси извинение или смекчаващо обстоятелство за акта на насилие, нито жертвата да се излага на неконтролирани ситуации, а да се работи върху причините и да се прави опит да се помогне на извършителя на насилие да се възстанови, което ще има благоприятни резултати за всички.

ТРЕТИЧНА ПРЕВЕНЦИЯ

Работа с нанесените върху жените и децата вреди, от проявено вече насилие.

- Признаване на щетите и предоставяне на компенсации и обезщетения;
- Предоставяне на адекватни подкрепящи услуги на жените/децата, претърпели насилие, например консултации, взаимопомощ и пр.;
- Постигане на справедливост.

д) издания и публикации.”

Много е важно да се подчертае, че **превенцията на домашното насилие има за цел да извади жената/детето от ролята на „жертва”** и да им предложи мерки, които ще ги „овластят”, т.е. да им даде възможност да се справят с проблема, като възвърнат себеуважението си, самочувствието си и желанието си да се изправят на крака, да започнат сами да взимат решения за своята съдба и, като краен резултат, да се включат отново в живота на обществото като активни негови членове.

2.2 КАК ДА РАЗПОЗНАВАМЕ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ?

След като сме се запознали с различните видове домашно насилие, прилагани към различните групи жертви, и знаем какви са последствията за жертвите деца/ученици, важен етап за постигането на успешна работа по превенция и/или преодоляване последиците от домашното насилие е знанието за разпознаване на признаците/белезите, които свидетелстват за възможно насилие.

2.2.1 Разпознаване на домашното насилие над деца/ученици

За успешната работа е необходимо да се познават корените на агресивността в поведението на детето/ученика, както и способността да се разчетат други прояви, които сигнализират, че то/той/тя страда. Важно е, при разпознаване на белези на насилие върху дете, да се сигнализира на органите по закрила, които предприемат оценка на рисковите фактори в обкръжението на детето, за да се защити неговата

Индикатори

Белези

Разпознаване на физическото насилие над деца/ученици

ФИЗИЧЕСКИ ИНДИКАТОРИ

- Натъртени места с формата на пръсти върху тялото, ръцете и краката, които могат да бъдат индикация за това, че детето е било силно стискано. Такива натъртвания върху тялото (отпред и отзад) могат да означават, че детето е било разтърсвано;
- Натъртвания, които имат форма на ръка или друг предмет, с който детето може да е било удряно;
- Натъртвания по бузите, особено при бебетата, понякога съпроводени от нарушения на дермата, което може да е индикация, че детето е било стискано за лицето, докато е било хранено насила или в опити да бъде спрян плачът му;
- Натъртвания, причинени по различно време, например с различен цвят;
- Натъртвания по малко бебе, което още не може да ходи;

Разпознаване на физическото насилие над деца/ученици

ФИЗИЧЕСКИ ИНДИКАТОРИ

- Малки кръгли изгаряния, които може да са причинени от цигара. Случайните изгаряния от цигара са по-малко дълбоки и повече оформени като попова лъжичка. Множество изгаряния от цигара;
- Насинени очи, особено когато обясненията са незадоволителни, например за падане върху равна повърхност;
- Изгаряния на необичайни места или с добре очертана форма. Случайните изгаряния обикновено са с неправилна форма. Понякога е възможно в изгореното място да се види формата на горещия източник, например реотан на електрическа печка;
- Следи от ухапване. Те могат да бъдат причинени от друго дете, но лекарите обикновено могат да направят разлика между ухапване от дете и ухапване от възрастен;
- Вътрешните травми могат да предизвикат болка, треска, повръщане, безпокойство и затруднения при дишането;
- Счупванията на кости могат да доведат до неправилно седене или стоене на детето, до неспособност да се придвижва лесно, държане на крайниците в необичайно положение и общ вид, показващ, че детето изпитва болка;
- Травмите по главата могат да предизвикат сънливост, вялост, припадъци, повръщане, изпадане в безсъзнание и кома. Детето може да бъде мълчаливо, бледо или посиняло и да има нездрав общ вид. Очите на детето може да блуждаят. Разтърсването на малкото дете може да причини тежки увреждания на мозъчните обвивки, водещи до кръвоизливи, които могат да причинят мозъчни увреждания или смърт;
- Неправдоподобни или объркани обяснения за травмите;
- Нелекувани травми.

Разпознаване на физическото насилие над деца/ученици

**ФИЗИЧЕСКИ
ИНДИКАТОРИ**

- Децата се обезпокояват от контакт с възрастен;
- Разстройват се, когато плаче друго дете;
- Крайности в поведението – агресивност или пасивност;
- Страх да се прибере вкъщи;
- Лежат/седят притихнали, изучавайки обкръжението.;
- Празно или студено вторачване;
- Отговарят едносрично на въпроси;
- Прекалена отстъпчивост и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- Детето играе агресивно, като често наранява връстниците си;
- Имат лоша представа за себе си – смятат, че са заслужили насилието, понеже те самите са лошите;
- Необяснимо отлагане на търсенето на медицинска помощ.

ФАКТИ, СВЪРЗАНИ С ТЪРСЕНЕТО НА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ ВЪВ ВРЪЗКА С ТРАВМИ НА ДЕТЕТО - могат да бъдат забелязани най-често от личния лекар или други медицински лица, от които е потърсена помощ.

- Противоречия в съобщаваната история за нараняването;
- История, несъвместима с физическите находки;
- История за други съмнителни увреждания;
- Родителят прехвърля отговорността за увреждането върху друго лице.

ФАКТИ, СВЪРЗАНИ С ТЪРСЕНЕТО НА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ ВЪВ ВРЪЗКА С ТРАВМИ НА ДЕТЕТО - могат да бъдат забелязани най-често от личния лекар или други медицински лица, от които е потърсена помощ.

- Родителят обяснява, че детето само се е наранило;
- Многократни посещения на детето в различни медицински служби, поради наранявания;
- Детето обвинява родителя за нараняванията.

Разпознаване на психическото насилие над деца/ученици

Психическото насилие е едно от най-трудно доказуемите. Съвсем възможно е истински отговорни родители да се е случвало да извършат едно или две от изброените поведения спрямо децата си. Поради тази причина може да се приеме, че психическо насилие се случва, когато детето е подложено на непрекъснати атаки и емоционално наранявано от страна на възрастните, т.е. не става въпрос за изолиран инцидент.

- *Детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си и да е резервирано към възрастните;*
- *Агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, например упорито непослушание, преднамерено цапане или подмокряне, агресивност към другите деца;*
- *Заучена безпомощност, примирение със случващото се, липса на съпротива;*
- *Пасивна реакция на болка;*
- *Болезнено отношение към забележки и критика;*
- *Подкупващо поведение, подмазване, подлизурство, прекалена отстъпчивост;*
- *Псевдовъзрастно поведение (маниерно копиране на външното поведение на възрастните);*
- *Избухвания и изблици, които са необичайни за възрастта и нивото на развитие на детето;*
- *Изоставане на развитието, при което детето желае да се държи или да бъде третирано като по-малко дете, например подмокряне в леглото;*
- *Бягане или криене;*
- *Неучастие в заниманията в детската градина или в училище, загуба на доверие и ниска самооценка;*

Разпознаване на психическото насилие над деца/ученици

- Самозанемаряване, например постоянно обличане на едни и същи дрехи, отказ да сресва косата си;
- Психосоматични болести;
- Неотделяне от възрастен, различен от родителите на детето, резервираност и страх от родителите;
- Детето не се развива пълноценно, например забавено физическо развитие, тегло и ръст под нормата, нездрав общ вид;
- Злоупотреба с алкохол и медикаменти;
- Лъжи и кражби;
- Бягане от училище;
- Самонараняване;
- Прояви на жестокост към животните.

Разпознаване на психическото насилие над деца/ученици

СЕКСУАЛНОТО НАСИЛИЕ, НАРЕД СЪС САМОРАЗРУШАВАЩОТО ПОВЕДЕНИЕ, Е ЕДИН ОТ НАЙ-СЕРИОЗНИТЕ СОЦИАЛНИ ПРОБЛЕМИ.

По данни от различни изследвания в България от последните 10 години, между 37 и 42% от момичетата и между 8 и 11% от момчетата на възраст до 18 години са преживявали нежелано сексуално посегателство от възрастен в рамките на дома, разширеното семейство и приятелския кръг на родителите.

- Възпаления, зачервявания, охлузвания и порязвания около гениталиите или ануса;
- Болка или дразнене около вагината/пениса или ануса;
- Неудобство или трудност при вървене или седене;
- Течение или кървене от вагината или пениса;
- Болка по време на уриниране;
- Нежелание за преобличане (в часовете по физкултура или ходи с едни и същи дрехи дълго време);
- Натрапливости за замърсеност, отбягване на банята, или обратно – непрекъснато миене или къпане;
- Сексуални познания и/или поведение, които изглеждат

Разпознаване на психическото насилие над деца/ученици

Най-ниската констатирана възраст на дете, станало жертва на сексуално малтретиране у нас е 18 месеца.

дат необичайни за възрастта и степента на зрялост на детето;

- *Сексуални игри с други деца, които показват прекалено задълбочени познания;*
- *Бягство, тревога, отчаяние;*
- *Страх от определени възрастни, избягване на другите деца;*
- *Разиграване на сексуални сцени чрез игра или рисунки;*
- *Инфантилно поведение, например смучене на пръсти, подмокряне в леглото, страх от тъмнината;*
- *Гняв, враждебност, агресия към възрастните и другите деца;*
- *Влошаване на поведението и успеваемостта в детската градина или училището;*
- *Смущения в съня и храненето;*
- *Изричане на лъжи;*
- *Необясними или психосоматични болести;*
- *Честа мастурбация;*
- *Поведение, характеризиращо се с избухвания; поведение, насочено към привличане на вниманието; развита фантазия, истерични изблици, избухвания в плач;*
- *Разкриване на някой възрастен на частично или необедително описание на малтретирането, което може в последствие да бъде оттеглено;*
- *Промискуитет (многобройни безразборни полови контакти), бременност, болести предавани по полов път.*

Разпознаване на пренебрегването и negliжирането в семейството

ФИЗИЧЕСКИ ИНДИКАТОРИ

- Незадоволително физическо развитие, тегло и ръст под нормата за възрастта на детето;
- Детето може да изглежда слабо и да има нездрав общ вид;
- Детето може да е апатично, бледо и със запуснат вид, със силни обриви;
- Липса на интерес, трудности при стимулирането;
- Чести детски болести, например настинки, кашлици, диария;
- Болести и травми, за които не са положени грижи, например нелекувани инфекции;
- Неподходящо облекло;
- Детето е гладно; преяжда, когато получи храна;
- Умора.

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНДИКАТОРИ

- Negliжираните деца, още към 2-годишна възраст са апатични към комуникации;
- Лесно се фрустрират;
- Във възрастта към 3-4 год. се очертава ниска самооценка и ниско самочувствие;
- Слабо се контролират и лесно се разстройват;
- При търгване на детска градина и на училище липсва желание и постоянство – лесно се отказват, когато започват да се занимават с нещо;
- В предучилищна и ранна училищна възраст се очертават проблеми с вниманието;

Разпознаване на пренебрегването и negliжирането в семейството

ПОВЕДЕНЧЕСКИ
ИНДИКАТОРИ

- *Неглижираните деца са социално изолирани, имат слаби социални умения;*
- *Често те са емоционално неизразителни и избягват емоционални контакти;*
- *В някои случаи има явна депресивност, а в други е възможно агресивно поведение;*
- *Детето постоянно закъснява или често отсъства от училище, по-големите деца могат да обикалят безцелно наоколо преди и след училище;*
- *Не реагира адекватно на общуването на възрастните или търси безразборно внимание от възрастните;*
- *Внезапно и забележимо подобрене във всички аспекти на поведението и вида на детето, при промяна на грижите за него.*

сигурност и безопасност.

Отправна точка в работата по разпознаване на белезите за домашно насилие над деца е общата дефиниция на насилие, дадена в §1, т.1 на допълнителната разпоредба на Правилника за прилагане на закона за закрила на детето (ППЗЗД), както и определенията на различните видове насилие – физическо, психическо, сексуално насилие и пренебрегване (§1, т. 2, 3, 4 и 5):

§ 1. По смисъла на правилника:

1. „Насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

2. „Физическо насилие“ е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето.

3. „Психическо насилие“ са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

4. „Сексуално насилие“ е използването на дете за сексуално задоволяване.

5. „Пренебрегване“ е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

С понятието **„малтретиране“** означаваме лошото, неправомерно отношение и третиране, което изживява едно дете, намирайки се “под закрилата” на лице, на което се доверява или от което зависи (родител, брат, сестра, друг роднина или настойник или някой, който се грижи за детето).

Домашното насилие и злоупотреба включват всяко действие или небрежност на родителя/настойника (отговорен за отглеждането на детето), което причинява увреждане, травма, болка, заплаха, чувство на неприязън, непоносимост, отвращение или виновност, има отрицателно влияние върху лицето, към което се отправя това и може да се стигне до смърт, сериозно физическо увреждане или емоционално (психическо) увреждане, сексуално възползване и принуда, или всяко действие или небрежност, което представлява близка опасност за сериозно увреждане.

Възрастният може да използва различни методи за малтретиране - да има достъп до детето и да се възползва от него, да упражнява власт и контрол и да му попречи да разкрие, какво му се случва и да поиска помощ. Малтретирането е злоупотреба с власт и с доверието на детето. Може да бъде едно отделно събитие или да се извършва повторно или постепенно за месеци или за години. С течение на времето, начинът на малтретиране може да се промени. Изключително рядко се срещат случаи на деца, пострадали само от един вид насилие. Например, децата, които са физически и/или сексуално малтретирани, обикновено страдат и от емоционално малтретиране като загуба на доверието във възрастните и ниска степен на самочувствие и вяра в себе си.

Прави впечатление, че някои от промените в поведението на детето се повтарят като индикатори при различните видове насилие. Това е така, защото те са израз и проява на душевното страдание на детето. Затова не бива да се разглеждат изолирано, а в контекста на цялостната житейска ситуация на детето и съобразно неговата възраст. Така например, ако родителите системно пренебрегват едно кърмаче, като не му се усмихват, не му говорят и не го докосват, това може да доведе до тежки промени в здравето и поведението му, дори до неговата физическа смърт. Същото поведение на родителите спрямо 14-годишно дете няма да предизвика толкова тежки последици, макар че това също е израз на пренебрегване.

Да обобщим признаците, които свидетелстват за насилие:

Индикатори	Белези
Разпознаване на физическото насилие над деца/ученици	
ФИЗИЧЕСКО НАСИЛИЕ	• натъртвания, счупени кости, драскотини, ожулвания, изтръгната коса, изгаряния, повтарящи се инциденти с наранявания, тревожно поведение.
ПСИХИЧЕСКО/ ЕМОЦИОНАЛНО НАСИЛИЕ	• емоционална разстроеност, безсъние, страх от хора, изглежда изолиран/а или проявява повишена бдителност, депресия.
СЕКСУАЛНО НАСИЛИЕ	• контузии в областта на гърдите/гениталиите, необяснима венерическа болест или генитални инфекции, необяснимо вагинално или анално кървене, тревожно поведение, скъсано бельо.
ФИНАНСОВО НАСИЛИЕ	• необяснимо изчезване на вещи или ценности, внезапна невъзможност за изплащане на сметки, недостиг на храна у дома, липса на предписано лекарство, внезапно прехвърляне на имущество на член на семейството.
ЛИПСА НА ГРИЖИ ИЛИ ИЗОСТАВЯНЕ	• необичайна загубана тегло, дехидратация, недохранване, нелекувани рани от залежаване, лоша лична хигиена и нехигиенични условия на живот, липса на социални контакти.

2.3 РОЛЯ НА СПЕЦИАЛИСТИТЕ В ПРЕВЕНЦИЯТА И РАБОТАТА СРЕЩУ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

Насилието над деца е изключително сериозен проблем, значимостта на който се определя както от разпространението му, така и от тежките последици, които може да окаже върху детското развитие. Последиците върху развитието зависят в голяма степен от продължителността на периода, в който детето е изложено на насилие, и от подкрепата, която получава за справяне с травмата. Това определя голямото значение на ранното разпознаване на децата, които са жертви на насилие.

В нашето законодателство има и задължение за съдействие – чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето, съгласно чиито разпоредби всяко лице, на което стане известно,

че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция “Социално подпомагане”, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи. Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна. Неизпълнението на това задължение е скрепено със санкции.⁹

В България предоставяните социални услуги за деца, преживели насилие, са свързани със: социално и психологическо консултиране на деца и семейства, терапевтична работа с децата и техните семейства, консултиране и информиране, междуинституционално посредничество, придружаване, юридическо консултиране, спешен прием. Част от доставчиците работят и по общински и областни програми за превенция на насилието.

Превенцията на насилието като основен приоритет в работата, следва да бъде насочена към няколко целеви групи:

- деца в детски градини, училища;
- деца в специализирани институции;
- учители, педагогически съветници и специалисти в детските ясли и детски заведения – популяризиране на Координационния механизъм и запознаване с необходимостта от сигнализиране на ДСП/ОЗД;
- общопрактикуващи лекари и педиатри;
- социални работници, полицаи и други професионалисти, пряко работещи с деца;
- родители – подпомагането да бъде не само финансово и под формата на социални услуги, а те да бъдат съчетани със задължителни обучения на родителите по темата (Училище за родители, родителски групи за споделяне и формиране на умения за живот и др.).

Работата по превенцията на насилието трябва да се насочи към повишаване на информираността на обществото по проблемите на насилието и към издаването на информационни материали и организиране на обучения за различни групи специалисти, работещи с деца – социални работници от отделите „Закрила на детето“, предучилищни педагози, медицински сестри от училищата, педагогически съветници и психолози.

У нас усилията са насочени предимно към интервенция, т.е. работа с деца и семейства, когато насилието е факт (обичайна практика) – това изисква повече усилия и средства, по-продължителна работа, като в доста от случаите психическата травма остава за цял живот.

Необходимо е акцентът да бъде поставен и усилията да са насочени към превенция на насилието чрез: промяна на обществените нагласи към телесното наказание като „приемлива“ възпитателна мярка и повишаване на чувствителността на населението за сигнализиране; кампании, медийни програми, предавания, които да показват последиците от физическото насилие и телесното наказание върху развитието на децата, добрите резултати от позитивното родителство и пр.; подготовка на родителите за позитивно възпитание на детето, което да се опира преди всичко на възможностите на детето, не на неговите трудности, и което подкрепя развитието, не го „коригира“, което се базира на уважение и зачитане на достойнството на детето; въвеждане на стандарти за ранно детско развитие и учене; гарантиране на обща квалификация на специалистите, работещи с малки деца, както и да се осъвремени специфичната им квалификация (медицинска, психологическа, педагогическа и пр.)

В страната има необходимост от приемане на общ стандарт за всички работещи с деца.

Той би следвало да включва компетенции:

- за разбиране на детското развитие и нуждите на децата във всяка отделна възраст, за разбиране на най-добрия интерес на детето;
- за работа, ориентирана към гарантиране на най-добрия интерес на детето;
- за общи нагласи, етични норми и принципи за гарантиране на правата на детето;
- за разпознаване на белезите на малтретиране (физическо, психическо, сексуално насилие и negliжиране);
- за сигнализиране (познаване и умения за действие в системата от институции);
- за подкрепа на позитивното родителство и разпознаване на отговорността на родителите при вземане на решения за детето (родителски стилове на възпитание, характеристики на семействата, упражняващи насилие, синдром на родителското отчуждение и пр.);
- за междуинституционално взаимодействие и координация.

Едно от предизвикателствата, посочени в НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО И ЗЛОУПОТРЕБАТА С ДЕЦА (2017 - 2020 г.), е „Подобряване на координацията и мултидисциплинарния подход в работата на ангажираните институции“, където се отбелязва необходимостта от:

„Планиране и прилагане на мерки, насочени към професионалистите, работещи с деца (личните лекари, учители, треньори, служители в социални услуги и др.), за разпознаване на индикаторите за различните видове насилие и своевременно изпълнение на задължението им за сигнализиране за деца в риск.

Осигуряване на поддържащи обучения на професионалистите, работещи с деца жертви и деца, извършители на насилие, както и на съвместни обучения на мултидисциплинарните екипи за съвместна работа по Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, както и осигуряване на материално и техническо обезпечаване на работата на екипите.

Промяна на съществуващите нагласи и социални норми, насърчаващи насилие и дискриминация (пример в това отношение са „ранните бракове“), и повишаване на обществената чувствителност към случаите на насилие и изпълнение на задължението за съдействие и за сигнализиране за деца, нуждаещи се от закрила.

Събиране на данни и провеждане на научни изследвания е от основно значение за планирането и изготвянето на адекватни стратегии за намеса, както и за определяне на цели в цифрово изражение и обвързани с конкретни срокове, за контрол върху постигането на напредък и спиране на насилието.“

Тук особено внимание следва да се отдели на осигуряване на необходимите условия за сигнализиране и от страна на децата в по-висок риск от уязвимост – децата с увреждания, децата във формална грижа, настанени в специализирани институции, социални услуги (резидентен тип, приемна грижа), децата чужденци, търсещи закрила на територията на страната ни.

2.4 РОЛЯ НА УЧИЛИЩЕТО И ДЕТСКАТА ГРАДИНА

Често детето/ученикът изпитва сериозно затруднение да сподели за преживяното насилие, особено ако то е упражнено от близък човек. Именно поради това е необходимо възрастните да бъдат чувствителни към различни белези и поведение, които могат да бъдат сигнали, че е преживяло насилие.

Детската градина и училището¹⁰ могат да изиграят изключително важна роля в тази насока, тъй като там децата прекарват голяма част от времето си. Учителите са значими фигури в живота на децата. Често те са първите, които могат да забележат симптомите на преживяното насилие. Не случайно в Етичния кодекс на работещите с деца, който стана неотменна част от длъжностните им характеристики, една част от моралните отговорности към детето са свързани с познаване на симптомите на насилие над него, както и познаване и спазване на законите и процедурите, защитаващи го от насилие.

¹⁰ РАННО РАЗПОЗНАВАНЕ, ПОДКРЕПА И ПРЕВЕНЦИЯ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ НАД ДЕЦАТА. Помагало за работа в детската градина, изготвено през 2012 г. от екип на Асоциация „Голям брат Голяма сестра“ – България - гл. ас. Огнян Койчев, социален психолог и Даниела Иванова, организационен психолог, с финансовата подкрепа на Български фонд за жените и Движение „Милион жени за милион добрини“.

Целите на тази част от Наръчникът по отношение на превенцията и работата по домашното насилие, са:

- да подпомогне работата в детските градини и училищата, свързана със задълженията на педагогическите специалисти за разпознаване на физическите и поведенчески индикатори за упражнявано насилие над деца;
- да очертае стъпките, които трябва да се предприемат при сигнализиране на органите по закрила на детето;
- да се дадат насоки за своевременна подкрепа на деца, станали жертва на злоупотреба у дома;
- да представи интерактивни методи за работа с децата от предучилищна и училищна възраст.

Насилието или злоупотребата може да се случат навсякъде, но в този текст се фокусираме върху случаите в дома на детето/ученика или в дома на някой негов близък.

2.4.1 Роля и възможности на учителите в детските градини за превенция и оказване на своевременна подкрепа на малтретирани деца

По същество работата на детските учители не включва кризисна интервенция и терапевтично подпомагане на деца, станали жертва на сериозна злоупотреба в семейната им среда. Тези дейности са присъщи на специализираните организации, предоставящи социални услуги за деца. В същото време, в обучителния и възпитателния процес съществуват възможности за превантивно въздействие, насочено към децата, посредством развиване и усъвършенстване на:

- социалните им умения
- половата идентичност
- самопознанието относно границите на собственото тяло
- уменията за изразяване на собствените чувства и емоции
- уменията за безопасно поведение
- уменията за общуване с връстниците

Социално и емоционално развитие в предучилищна възраст (3 – 6 години)

Чрез взаимоотношенията в семейството и тези извън него, децата научават повече за социалните очаквания. Между 2 и 6-годишна възраст те усвояват и развиват умения за социални контакти. Научават се да споделят и делят играчките си, да формират и запазват приятелства, да контролират импулсите си и да спазват различни социални и полови роли.

Ефективността на превенцията на домашното насилие чрез обучението и възпитанието в детската градина зависи в голяма степен от познаването и отчитането на спецификата на детското развитие в предучилищна възраст. Преживените травми от малтретирането в семейството се влияят от нивото на социално и емоционално развитие на детето, и същевременно затрудняват или увреждат нормалното протичане на този процес.

Динамика в социалното и емоционално развитие на децата от предучилищна възраст

Възраст (год.)	Специфични преживявания
2-3 ГОДИНИ	• Екстремни крайности в поведението – зависимост/независимост, силна агресия/спокойствие, отзивчивост/инат; • Гневи се, когато бъде спряно да прави нещо, което е опасно; • Обичайни гневни изблици и склонност към плачене, реване, блъскане, хапане и тенденция на грубост към другите деца; • Нуждае се от възрастен, за да разбере какво е правилно и неправилно; • Лесно обезумява, ако се наложи да задържи вниманието си за кратко време; • Има слаба представа за споделяне – играе до другите деца, а не заедно с тях; • Предпочита установения ред и всяка промяна го разстройва; • Започва да изпитва чувства на симпатия, жалост и гордост и разбира от похвала и усмивка; • Става по-независимо; • Страхува се от силни шумове, от влакове, от гръмотевици, от сифон на тоалетната. Раздялата с родителите, особено към времето за лягане, е все още плашеща; • Може да помни образа на любимия възрастен, което му помага да се справи с раздялата; • Намалява страхът от непознати.

3-4 ГОДИНИ

- Играта се превръща във водеща дейност с особено значение за развитието на идентичността и доверието;
- Проявява балансирано състояние на щастие и задоволство;
- Продължава да е егоцентрично и може да се чувства отговорно за всичко, случило се с него;
- Въображението е много живо и може да има въображаеми приятели;
- Формира се умение да спори, но не и да се аргументира;
- Лесно се разсейва;
- По-трудно се фрустрира и гневи;
- Продължава да се страхува от тъмното, а може да се страхува и от движещи се обекти и от изоставяне.

4-5 ГОДИНИ

- Радва се на шеги, харесва глупави играчки и обича да се фука;
- Играта продължава да е водеща и значима дейност;
- Все още проявява инат, агресия, склонност да рит, да удря и да обвинява другите за тяхното непослушание, особено по-големите братя/сестри;
- Развива се чувство за минало/бъдеще;
- Продължава страхът от тъмнината;
- Може да се конкурира с родителя от същия пол за вниманието на родителя от противоположния пол;
- Нуждае се от родителска подкрепа и успокоение.

5-6 ГОДИНИ

- Става все по-независимо и може понякога да бъде сериозно и реалистично;
- Проявява гнева си като блъска вратите, като тропа с крака и като казва с думи „Мразя те!“;
- Приятелски настроено и разговорливо с непознати;
- Може да се безпокои, че, докато го няма, нещо неприятно би могло да се случи с негов родител и той/тя може да не е на разположение, когато детето има нужда от него/нея;
- Настроено покровителствено и мило към родителите си, към по-малки деца или домашни любимци.

Първоначалните опити за социализация в предучилищна възраст се появяват често чрез агресивни поведения: агресивност проявена чрез действия или думи, дразнене, закачане. Първото установяване на контакт се състои в битки, които престават така внезапно, както са започнали - децата се дърпат, бутат, блъскат, бият, след това правят опити за миролюбиви отношения. Особено важни за децата от предучилищна възраст са игрите. Те задоволяват множество техни личностни потребности, защото са отражение на действителността. Чрез игрите децата се приобщават към света на възрастния. Те създават условия за интелектуалното развитие на детето.

Въпреки че малките реагират просоциално понякога, те са най-често и основно загрижени за собствените си интереси и потребности. **Просоциалното поведение** се увеличава във възрастта между 3 и 6 години. Децата научават стойността на просоциалното поведение (споделяне, помагане, контролиране на агресията) чрез взаимоотношенията си с връстниците и родителите. Контактите с другите деца показват на практика ползите от социалното и просоциалното поведение. Как и кога да отстъпваме, за да можем да играем с другите и да сме харесвани. От друга страна примерът, който родителите дават на децата си, е основната база, върху която децата градят своите социални умения. Родителите, които помагат, споделят и са грижовни, стимулират и възпитават подобно поведение в децата си. Децата се идентифицират с тях и имитират тяхното поведение. Чрез наблюдение на просоциално поведение децата разбират ползите и смисъла от него и се научават да го използват.

Във възрастта между 2 и 6 години, **социалните умения** са все още в процес на развитие, което се вижда от честите конфликти по време на игра. При избухване на такива конфликти, децата могат да станат физически или вербално агресивни („Ти не си ми приятел!“ или „Аз не съм те канил на рождения ми ден!“). Желанието за контакт

и приемане от другите, обаче, научават децата как да превърнат тези конфликти в лаборатория за обучение на това как те да бъдат разрешени, за да може играта да продължи! Приятелски настроените и социално компетентните деца са популярни сред връстниците си, а негативните и агресивни, често се избягват и изключват от групата за игра. Без ред, последователна и адекватна намеса, агресията в предучилищна възраст е вероятно да продължи и в бъдеще. Деца, които навлизат в средното детство с лоши социални умения, имат голям недостатък, защото тогава партньорските отношения стават още по-важен източник на лична компетентност и самочувствие.

Взаимоотношенията на детето с родителите на по-ранна възраст (до 3 години) играе важна роля в социалните умения на децата по-късно. Децата, чиито родители са грижовни, разбиращи и имат здрава връзка с тях, показват по-умело социално поведение и имат положителни очаквания от срещите и контактите с връстниците си. Обратно, децата, които нямат такива отношения с родителите си, често странят от другите и не успяват да създадат трайни приятелства. Те лесно се разстройват и се чувстват пренебрегнати. В същото време тихите деца, които често избягват другите и имат история на несигурна привързаност в семейството, показват затруднения в създаването на приятелства. Страхливите деца, от друга страна, често стават аутсайдери в групата. **Накратко, детското поведение отразява като огледало това, което се случва в семейството.** Различни изследвания сочат наличието/формирането на приятелства в тази възраст като защитен фактор, съпроводен от позитивна нагласа към училище и изяви в него по-късно, а липсата му - като рисков фактор.

Развитието на чувството за вина като отделна емоция. Способността да чувстваме вина се развива по време на предучилищните години. За разлика от малкото дете, което може да се притесни, ако наруши правилата, защото се страхува от наказание, в предучилищна възраст, децата осъзнават грешката си без значение дали родителите разбират за нея или не. Тази вътрешна информираност за направената грешка, последвана от болезнено чувство, представлява така наречената „вина“. Появата на чувството за вина е свързано и с когнитивното съзряване и развитие на децата. Когато те се научат, че сами определят действията си, имат по-добър самоконтрол и умеят да избират между няколко алтернативи, те следователно могат и да се обвинят, когато не постъпят „правилно“. Вината подкрепя развитието на контрола на импулсите. При отношенията между братя и сестри например, едно 3-годишно дете може да се въздържи да удари сестра си, защото се страхува от наказание, докато 5-годишната му сестра може да се въздържи от чувство за вина, което е изпитала последния път. Съответно, чувството за вина е своеобразен начин за контрол на собственото поведение.

Правилата – разбиране и спазване. Правилата на поведение се установяват от родителите и настойниците. Често обаче, децата срещат проблеми в разбирането на тези правила. Както в игрите с възрастните, така и в другите ежедневни правила, ние често чуваме от децата да казват: „Не е честно!“ и ако добре се замислим, ще установим, че те са прави. В сравнение с децата, при игрите с тях, ние имаме **огромно** предимство. Те виждат това и често се опитват да заобикалят правилата, като измислят и добавят нови правила или просто хитруват. Родителите определят очакванията и правилата за децата, а децата редовно проверяват техните граници и устойчивост. В установяването на тези граници важна роля играе разбирателството между родителите и децата. В

семействата, където има добра и здрава връзка между малките и големите, правилата се установяват и спазват по-лесно и хармонично. Децата показват лесно готовност за приемане и изпълнение на правилата, ако дисциплината е нито прекалена, нито отсъстваща.

2.4.2 Оценка на риска от насилие в семейството

Представените по-горе индикатори за различните видове насилие могат да подпомогнат професионалистите да идентифицират децата, които са станали жертви на насилие, с цел да предотвратят неговото повтаряне, а също и да дадат възможност за оказване на своевременна помощ с цел намаляване на вредните ефекти от преживяната травма. При тези случаи намесата на професионалистите започва едва след като насилието се е случило. Много по-добре е да се работи превантивно, за да не се допусне насилието.

Един от начините за превенция на насилието е установяването на факторите, които са рискови за възникване на насилие. Известно е, че определени характеристики на детето, на родителите и на семейната среда, както и на семейната ситуация, увеличават опасността от насилие. Затова е много важно своевременно да се идентифицира наличието на тези рискови фактори и да се работи за намаляване на риска от насилие. Това става чрез оценка на риска (вероятността да се случи малтретиране на детето).

Оценката на риска включва прецизно проучване на редица показатели от семейната среда и социалния контекст, при осъществяване на насилствени действия над дете в собствения му дом. Използват се различни специализирани инструменти за определяне на вероятността родител да нарани детето в близко бъдеще. Продуктът от оценката на риска е научно обосновано предвиждане относно вероятността детето да се нуждае от закрила. Той е базиран на внимателно изследване на факторите, идентифицирани по време на проучването.

Рискови фактори за поява на домашно насилие към дете и травматично въздействие върху психичното му състояние.

Рисков фактор	Индикатори за степента на риска
ИСТОРИЯ И РЕСУРС НА РОДИТЕЛЯ	• Малтретиране и изоставяне на родителя като дете. • Употреба на алкохол или наркотици. • Очаквания към детето. • Приемане на детето. • Физическа възможност за полагане на грижи за детето. • Умствена и емоционална възможност за грижи за детето.

ИСТОРИЯ И РЕСУРС НА РОДИТЕЛЯ

- *Развита способност за грижа за детето.*

СЪСТОЯНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТЕТО

- *Уязвимост на детето;*
- *Детски отговор към родителя;*
- *Поведение на детето;*
- *Умствено здраве на детето и развитие;*
- *Физическо здраве и развитие на детето.*

ОСОБЕНОСТИ И РЕСУРС НА СЕМЕЙСТВОТО

- *Насилие в семейството;*
- *Способност за справяне със стреса;*
- *Наличие на социално подпомагане;*
- *Условия на живот;*
- *Семейна идентичност и взаимодействия.*

ИЗМЕРЕНИЯ И ВЛИЯНИЕ НА НАСИЛИЕТО

- *Жестокост на насилието/изоставянето;*
- *Достъп до детето от човек, който е малтретирал или изоставил, или може да малтретира/ изостави дете;*
- *Стремеж към поемане на отговорност;*
- *История на насилието/изоставянето над детето.*

СЪЩНОСТ И ИЗМЕРЕНИЯ НА ПОДКРЕПАТА

- *Отговор на родителя към определени нужди на детето;*
- *Сътрудничество на родителя при намесата на специалист;*
- *Готовност за съдействие от общността, от образователна организация, която има отношение към детето.*

Анализът на риска е процес, при който се прилага оценката по отношение на съответните нива на риск от бъдещо нараняване. Сумирането на рейтингите на отделните рискови фактори не е достатъчно, необходимо е да се проведат консултации и с други специалисти.

В горната таблица са предложени показатели от стандартен въпросник, който е средство за оценка на риска от насилие при деца, които вече са привлекли нашето внимание с необичайното си поведение. Например, системно и трайно агресивно поведение на детето или прояви на необичайна жестокост от страна на детето към други деца. В подобни случаи оценката на риска от насилие би ни помогнала да изясним факторите, свързани със семейната среда, за възникването на насилие. Това е много важно за сигурността на детето, но съвсем не е достатъчно за предотвратяване на насилието в училище. Първата стъпка е да се даде възможност на детето, което има агресивни прояви, да ги облече в смисъл и значение: например да разговаряте с него, да го изслушате, да го накарате да пише или да рисува. В противен случай това, което измъчва детето и провокира неговата агресивност, се капсулира, като рано или късно отново избухва под формата на агресивно действие. С други думи, оценката на риска от насилие в семейната среда винаги трябва да върви паралелно с други методи, които помагат на самото дете да се справи с проблема си.

2.4.3 Роля на учителя в процеса на осъзнаване и оценка на проблема

Тематиката е разработена и в съответствие с изработения „Механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище”.¹¹

Идентифицирането, осъзнаването и оценката на проблема са първите стъпки към неговото решаване. Основни въпроси, на които учителите/директорите на училища/психолозите в училище трябва да намерят отговори са:

- Имам ли капацитет да реагирам превантивно или при ситуация, в която подозирам, че дете/ученик е жертва на домашно насилие?
- От какъв вид допълнителна подкрепа или обучение имам нужда, за да съм ефективно полезен?
- От какъв вид сътрудничество и помощ от други, външни за училището служби, организации или институции имам нужда?
- Нашето училище имали разработени материали по темата – въпросници, ръководства, механизми за реакция?
- Имаме ли създаден координационен съвет за справяне с насилието?

За да имат успех учителите както в превенцията, така и при случай на дете/ученик, който е свидетел/жертва на домашно насилие, те трябва първо добре да осъзнават своята много важна роля в този процес. Поради спецификата на проблема, добре е

¹¹ Документът е изработен от МОМН с участието на МТСП, АСП, ДАЗД, МВР, ЦКБППМН, НМД, фондация „Стъпки за невидимите деца в България”, фондация „Асоциация Анимус”, Дружество на психолозите в България и УНИЦЕФ.

всяка детска градина/училище да разработи документ за политиката, която води в този случай, който да съдържа формални процедури, които да предполагат адекватна реакция на служителите.

Стратегията най-общо трябва да съдържа следните **елементи**:

а/ Цели на стратегията

б/ Разпознаване на домашното насилие

- Същност и дефиниция
- Видове и форми на домашно насилие над деца/възрастни хора. Последствия за жертвата
- Разпознаване на рисковите фактори за насилие
- Признаци, които свидетелстват за възможно насилие

в/ Правила за предприемане на действия при съмнение за възникнало домашно насилие

- Как провеждаме първи разговор с потенциална жертва
- Как се справяме със случаи на съмнение
- Работа с лицето, което полага грижи за детето

г/ Сътрудничество с институции и външни специалисти, които работят по проблема домашно насилие

Професионални компетентности, необходими при работа с деца/ученици в случаи на домашно насилие:

- Умения за водене на разговор при получаване на сигнал и набиране на първоначална информация
- Умения за събиране на информация от всички възможни източници и с различни методи
- Умения за планиране
- Умения за разпознаване индиректните признаци на насилие
- Умения за изграждане на доверителна връзка
- Умения за работа с недоброволни клиенти

- Знания за проявленията на домашно насилие, последиците за личността и семейството
- Знания за потребностите на детето на различна възраст
- Знания за професионалните етични норми и поведенчески правила

Правила за предприемане на действия при съмнение за възникнало домашно насилие¹²

Първоначалната оценка на риска се осъществява от педагогическите специалисти, които имат пряк и непосредствен достъп до детето. Оценката се базира както на видими следи от насилие, така и на системното наблюдение на поведението на детето и на родителите. Индикациите за домашно насилие са повод за стартиране на оценка на риска, която включва и допълнителни срещи с родителите или роднините на детето. Възможно е на територията на образователната институция да се направи и оценка на риска при домашно насилие и на лице, което е част от персонала на институцията. Това се прави на базата на наблюдения, на видими следи или на разговор с пострадалото лице.

Педагогическите специалисти, когато забележат някакви наранявания, трябва внимателно да попитат как са се появили те, особено когато нараняванията са многобройни през различните посещения. **За предпочитане е разговорите да се провеждат на „четири очи“, без присъствието на друг член на класа.** При разговор с потенциална жертва на домашно насилие се водим от следните насоки:

- Проучете точните оплаквания на детето/ученика – какво има предвид, когато се оплаква от начина, по който е третиран.
- Опитайте се да получите правдоподобен отговор за състоянието му и как се чувства.
- Постарайте се да разберете защо днес изглежда объркан, обезпокоен, тъжен.

Когато се породят съмнения за разлики в наблюдаваната ситуация и чутото по повод получени сигнали за упражнено домашно насилие, педагогическият специалист трябва:

- внимателно да наблюдава и регистрира всеки инцидент;
- да се вслуша в собствената съвест или интуиция;
- да се консултира с колеги или други експерти;
- да посети ученика с колега с цел получаване и на друго мнение;
- да подsigури обучен неутрален преводач, ако случаят касае имигрантско семейство.

¹² Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие; <http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>

Комплексът от превантивни мерки в училище трябва да се планира и прилага на две нива:

- **Ниво класна стая**

Темата за домашното насилие, като нарушаване правото ти да си различен и да живееш в ненасилствени отношения, може да се разглежда самостоятелно или като част от общо обучение по равнопоставеност на жените/мъжете и момичетата/момчетата. За целта е добре да се използват:

А/ Часът на класа

Б/ Часовете по гражданско или здравно образование. От своя страна *„Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в процеса на придобиване на общообразователната подготовка се осъществяват интегрирано и чрез самостоятелен учебен предмет гражданско образование.“*

Инструментариумът за работа включва редица интерактивни методи, които активно включват в работата и учениците, като дискусии, игри, решаване на казуси, работа в групи, споделяне на опит, писане на есета, изложби с рисунки, театрални постановки и пр. По този начин се създава „пространство“, в което се говори открито, гради се доверие, формират се нагласи на нетърпимост, но и на разбиране на проблема и решаване на конфликти. Учениците разпознават и връзката между домашното насилие и насилието на улицата и в училище; научават какво е домашно насилие, какви са неговите форми и причини за възникване; какво е отражението му върху жертвите.

- **Ниво училище**

Добре е темата за домашното насилие да е предмет на работа в договорения единен механизъм за справяне с насилието; училището да е разписало общоприети ценности, на които стъпва училищната политика. В този аспект особено полезни са елементите на така нареченото „глобално образование“, въвеждането на което се налага все повече в ерата на глобализацията. Като промотира разбирането на различните култури и засилва ролята на хората като активни радетели за по-справедлив свят за всички, глобалното образование цели:

- да развие отношение, което ще доведе до конструктивни и ненасилствени методи за решаване на конфликтите;
- да развие отношение на признаване на другия и различността, както и да създаде условия всеки да си каже мнението и да бъде изслушан, т.е. да се изгражда солидарност;
- да създаде отношение на отговорност към процесите у дома, в училище, в нашия град, в света;

¹³ Чл. 7 (1) от Наредба 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование

- да подтикне хората към участие и активност, за да стане светът по-справедливо място за живот за всички.

В този смисъл глобалното образование води от културата на индивидуализма, често асоциирана с доминиране, към развитие на култура на партньорство, базирана на диалог и съвместни действия. Моделът на партньорство води до разбирателство и коопериране между хората. Диалогът дава начина, по който се изграждат взаимоотношенията; да си част от взаимоотношения, в които гласът ти се чува и ти оказваш влияние на разговора; ти ме слушаш и аз те слушам какво казваш и сме в диалог; т.е. това не е статично слушане какво казва другият, а възможност да се обогатиш и ти също да обогатяваш другия. И това се отнася както за отношенията деца – родители, така и за отношенията ученици – учители. Новата „трансформираща“ роля на глобалното образование включва дълбоко, структурно преформатиране на мисловния процес, чувствата и действията. Това е образование както за ума, така и за сърцето, което предполага радикална промяна към взаимосвързаност и зависимост и създава възможности за постигане на равенство, социална справедливост, разбирателство и коопериране между хората. А човек, който изповядва и следва тази ценностна система, не може да бъде насилник.

Успешната превантивна работа на учителите и педагогическите съветници по проблема домашно насилие е свързана и с включването им в обучителни програми от страна на училището. Училището трябва да осигури и реални партньорства с външни служби, организации и специалисти, които да са в помощ както за превенцията на домашното насилие, така и при разрешаване на възникнали случаи. Намесата в тези случаи трябва да е внимателна и професионална, с необходимата деликатност и конфиденциалност.

Закрила на децата от насилие и оказване на своевременна подкрепа на жертвите на малтретиране в семейството

Конкретните мерки по закрилата на децата, включително и от насилие, се осъществяват от дирекциите „Социално подпомагане“, в които има Отдел за закрила на детето. Отдели за закрила на детето (ОЗД) има създадени във всички общини на страната. Сигналът може да бъде подаден от самото дете, родителите, физически лица, в т.ч. учител или директор на училище, държавни органи или други юридически лица. Сигналът може да постъпи в отдел „Закрила на детето“ писмено, устно или чрез активно набиране на информация от социалните работници в отдела. По принцип анонимни сигнали не се разглеждат, но това не важи за случаите, отнасящи се до насилие над дете. Когато в ОЗД се получи сигнал за нарушаване правата на детето, включително и за насилие над дете, социален работник от отдела събира информация, която му позволява да оцени достоверността на сигнала. Той прави проучване на случая, като събира информация за положението на детето и семейството от най-различни източници. Въз основа на това се взема решение дали детето се нуждае от закрила и се определят конкретните мерки за закрила.

Правото на детето на закрила срещу насилие е дефинирано в чл.11 на ЗЗД.

Чл. 11. (1) Всяко дете има право на закрила срещу въвличане в дейности, неблагоприятни за неговото физическо, психическо, нравствено и образователно развитие.

(2) Всяко дете има право на закрила срещу нарушаващите неговото достойнство методи на възпитание, физическо, психическо или друго насилие и форми на въздействие, противоречащи на неговите интереси.

(3) Всяко дете има право на закрила срещу използване за просия, проституция, разпространяване на порнографски материали и получаване на неправомерни материални доходи, както и срещу сексуално насилие.

(4) Всяко дете има право на закрила срещу въвличане в политически, религиозни и синдикални дейности.

Органи за закрила на детето са:

- председателят на Държавната агенция за закрила на детето и администрацията, която го подпомага при осъществяване на неговите правомощия;
- дирекции „Социално подпомагане“;
- министърът на вътрешните работи и администрацията, която го подпомага при осъществяване на неговите правомощия.

В Закона за закрила на детето е регламентирано задължението на всеки, на когото стане известно, че дете се нуждае от закрила, да сигнализира органите за закрила на детето.

Чл. 7. (1) (Изм. - ДВ, бр. 120 от 2002 г., в сила от 01.01.2003 г., доп. - ДВ, бр. 36 от 2003 г., изм. - ДВ, бр. 38 от 2006 г.) Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна.

(3) (Нова - ДВ, бр. 38 от 2006 г.) При постъпване на сигнал в Държавната агенция за закрила на детето, че дете се нуждае от закрила, председателят ѝ го препраща незабавно в отдел "Закрила на детето" в дирекция "Социално подпомагане" по настоящ адрес на детето.

(4) (Нова - ДВ, бр. 38 от 2006 г.) При постъпване на информация по ал. 1, която се отнася до дейността на друга институция, се изпраща към нея по компетентност.

(5) (Нова - ДВ, бр. 36 от 2003 г., предишна ал. 3 - ДВ, бр. 38 от 2006 г.) Централните и териториалните органи на изпълнителната власт и специализираните институции за деца са задължени своевременно да оказват съдействие и да предоставят информация на Държавната агенция за закрила на детето и дирекции "Социално подпомагане" при изпълнение на служебните им задължения при условия и по ред, определени в Закона за защита на личните данни.

Възможностите за сигнализиране на системата за закрила на детето при разпознаване на дете, жертва на насилие, трябва да се познават от всеки, който работи с деца. Те могат да се използват пълноценно в най-добрия интерес на детето, единствено ако съществува екипна работа както вътре в училището, така и между училището и органите по закрила - Отделите за закрила на детето към дирекции „Социално подпомагане“, органите на МВР. Работата по прекратяване и предотвратяване на насилието върху едно дете не свършва, а започва с подаването на сигнала.

3

ПРАКТИЧЕСКИ СЪПКИ ЗА РАБОТА В
УЧИЛИЩЕ СРЕЩУ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

ОЧАКВАН РЕЗУЛТАТ: ПОВИШАВАНЕ ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ПОДРАСТВАЩИТЕ ПО ПРОБЛЕМА ДОМАШНО НАСИЛИЕ

В настоящата глава правим опит да разгледаме аспекти на сложната проблематика за използване на подходящи интерактивни методи за възпитателно и превантивно въздействие на децата и към последователност от действия за оказване на подкрепа на деца, преживели домашно насилие, в детската градина/училище при взаимодействието с децата.

По наше мнение обучението по домашно насилие и насилие на основата на пола както на ниво класна стая, така и на ниво училище, трябва да бъде включено в едно по-общо обучение по темата „равнопоставеност на жените и мъжете“, за да допринесе за по-добро разбиране на материята по правата на човека и недискриминацията.

Предлагаме и областите на компетентност, както и очакваните резултати от обучението по темата, в различните степени на образованието, съгласно Приложения 1 към Чл. 14, ал. 2, т.1 Рамкови изисквания за резултатите от обучението по гражданско образование и Приложения 1 към Чл. 14, ал. 2, т.2 Рамкови изисквания за резултатите от обучението по здравно образование от Наредба 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

3.1 В ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ И НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН

Гражданско образование	
Предложение за област на компетентност:	В резултат на обучението детето/ученикът:
МЕЖДУЛИЧНОСТНИ ОТНОШЕНИЯ	• Разбира и описва различията между хората по отношение на пол; • Разбира промените във взаимоотношенията с другите хора; • Разбира как поведението на един човек може да помогне или да нарани другите.
ИДЕНТИЧНОСТИ И РАЗЛИЧИЯ В ОБЩЕСТВОТО	• Разбира принципите за равнопоставеност на половете.

Предложение за област на компетентност:

СЕКСУАЛНО ЗДРАВЕ И СЕКСУАЛНО ПРЕНОСИМИ ИНФЕКЦИИ

В резултат на обучението детето/ученикът:

- Има елементарни представи за разликата между половете;
- Различава, отказва и избягва поведения, свързани със сексуално насилие или злоупотреба.

Най-често използваните интерактивни методи и прийоми са:

- Прости упражнения за развиване на емпатия
- Морални дилеми свързани с вземане на решение
- Съвместна дискусия
- Изграждане на социална мрежа за подкрепа
- Драматизация на житейски случки
- Ситуационни игри
- Симулация
- Жива картина и др.

Детската личност се отличава с динамичност, сложност, многостранност, неповторимост и цялостност. Тези особености са свързани една с друга и произтичат една от друга. Чрез активното общуване и дейността у децата се изгражда своеобразно отношение към предметния свят, към социалното поведение, към собственото Аз.

С помощта на интерактивните методи на децата се предоставят възможности да разберат, че не само изглеждат различно, но и могат да изразяват различни мисли и чувства. Паралелно и родителите се насочват към осъзнаване на тяхната роля и влияние за развитието на детското Аз. Ефект постигнахме чрез вариативността и тематичното разнообразие на игрите и упражненията с интерактивен характер. Педагозите реализират възпитателните си въздействия не от позициите на възрастовата дистанция, а чрез равностойно партниране в общуването и дейността.

Друг особено важен момент в педагогическата работа по групи е осигуряване на възможности и условия за единство на интелектуалната, емоционалната и мотивационната страна на общуването и дейностите по пътя на интеракцията. Ето какво именно обуславя това единство: вербален контакт; изграждане на положителни чувства и качества; благоприятна емоционална обстановка в детската група; естетическа среда, познания, умения, компетенции.

В сравнение с традиционното, в интерактивното взаимодействие се променя общуването с децата и ролята на педагога. Учителите създават условия за инициативността и активността на децата – физическа, социална и познавателна. Ключът на интеракцията са въпросите на педагога. Интерактивното взаимодействие се отличава с интензивна комуникативна дейност в педагогическия процес, разнообразие, усъвършенствани модели на поведение и смяна на дейности. Приоритети са: диалогът, мисловната дейност, свободата на избора, позитивността при оценяване, многогласието, позицията на детето.

В педагогическия процес могат да се използват следните методи:

- методи за създаване на благоприятна атмосфера, за организиране на комуникация и мотивация;
- методи за смяна на дейности;
- методи на мисловна дейност;
- методи за рефлексна дейност;
- методи за интерактивна игра;
- методи за концентрация;
- методи за развитие на комуникативни умения.

3.1.1 Интерактивни игри и упражнения

„Интервю“

Участват всички деца от групата. Необходими материали: картинки, които са на брой половината от броя на децата. Всяка от картинките е разрязана на две части. Педагогът раздава на половината от децата в групата половинките от разрязаните картинки. На другата половина дава останалите от разрязаните картинки. Обяснява на децата, че всяко трябва да намери детето, което има другата част от картинката, и с него да проведе интервю. Децата застават по двойки и си задават въпроси в продължение на 5 минути. Добре е педагогът да насочи децата към въпросите, тъй като вероятно няма да се сетят за много теми. Въпросите биха могли да са в посока на това дали детето има домашен любимец, коя е любимата му храна, живеят ли баба и дядо наблизо, има ли братче или сестриче и т.н. След проведените интервюта педагогът предлага да представят информацията, която са получили от интервюто (всяко дете разказва за своя събеседник). **Педагогът следи за отговорите по време на интервюто на застрашеното дете.**

„Довърши изречението“

Участват всички деца в групата. Необходимо оборудване – топка. Време за реализация около 5-10 минути. „Какво би те зарадвало най-много...“

Децата са разположени в кръг. Педагогът е в центъра на кръга. Съобщава незавършена фраза и подава топката на дете от групата, което трябва да я довърши (правилно да конструира изречение по дадено начало). Избират се фрази, които предполагат изказване на отношение по дадена тема („Когато влязох в детската градина, бях весел, защото...“, „Очаквам с нетърпение да дойде утрешният ден, защото...“, „Тъжен съм, когато...“). **Топката не трябва да се подава последователно на застанали едно до друго деца, за да се стимулира активността им.**

„Докосни партньора“

Децата са по двойки и по даден сигнал (знак) се опитват да се докоснат - нос с нос, бедро с бедро, гръб с гръб и др. (игра за сближаване). **Деца, преживели сексуално насилие, няма да желаят да бъдат докосвани или да участват в играта.**

„Слепец и водач“ (упражнение за доверие)

Децата се разделят по двойки. Едното е водач и е с отворени очи. Другото е „слепец“, което се оставя да бъде водено.

„Кой съм аз?“

Участват всички деца в групата. Необходими материали: 7-8 листчета с изобразени социални роли (готвач, лекар, полицаи, градинар, шивач, строител и т.н.). Време за реализация около 10 минути. Педагогът поставя на гърба на всяко от 7 или 8-те деца от групата по едно листче, така че съответното дете да не може да види какво е изобразено на неговото листче. Останалите деца от групата са наблюдатели. Те

виждат изобразеното на гърба на всяко от децата и изброяват характеристиките на тази социална роля, без да я назовават. По техните описания всяко дете с листче на гърба трябва да отгатне своята социална роля. Ако децата са много малки и не могат да четат, детето, което трябва да отгатва, излиза навън и педагогът обяснява на другите деца професията, която трябва да опишат.

„На кого би подарил цвете в своето семейство и защо и на кого не би подарил и защо?“

3.2 В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН

Гражданско образование	
Предложение за област на компетентност:	В резултат на обучението детето/ученикът:
МЕЖДУЛИЧНОСТНИ ОТНОШЕНИЯ	Разбира чувствата и преживяванията на другите.
ИДЕНТИЧНОСТИ И РАЗЛИЧИЯ В ОБЩЕСТВОТО	Разбира необходимостта от преодоляване на негативните предразсъдъци, включително и при работа в екип.
Здравно образование	
Предложение за област на компетентност:	В резултат на обучението детето/ученикът:
ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ И ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ	- Разбира и приема личностните различия; - Умее да отстоява собствените си потребности и желания при отчитане и толерантност към потребностите и желанията на другите; - Умее да предвижда последствията от своето поведение за себе си и за другите.
СЕКСУАЛНО ЗДРАВЕ И СЕКСУАЛНО ПРЕНОСИМИ ИНФЕКЦИИ	- Демонстрира междуличностни и социални умения за влизане и поддържане на партньорски взаимоотношения; - Умее да анализира влиянието на средата, културата, семейството по отношение на очакванията към ролите на мъжа и жената; - Описва факторите, свързани със създаването и поддържането на дом, с планирането и поддържането на семейство.

3.3 В ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН

Гражданско образование

Предложение за област на компетентност:

МЕЖДУЛИЧНОСТНИ ОТНОШЕНИЯ

В резултат на обучението детето/ученикът:

- Показва умения за решаване на конфликт и за изясняване на собствените и чуждите ценности и очаквания във взаимоотношенията;
- Описва и интерпретира интимно приятелство – роли, права и отговорности;
- Демонстрира разбиране за семейството като социална единица, за различните роли, права и отговорности в него и тяхната динамика в жизнения цикъл;
- Демонстрира умения за критично осмисляне на влиянието на културата, традициите, медиите върху взаимоотношенията.

Здравно образование

Предложение за област на компетентност:

ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ И ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ

В резултат на обучението детето/ученикът:

Демонстрира умения за критично осмисляне на влиянието на средата – семейството, връстниците, групата.

СЕКСУАЛНО ЗДРАВЕ И СЕКСУАЛНО ПРЕНОСИМИ ИНФЕКЦИИ РАЗВИТИЕ

- Демонстрира основни знания и умения за бъдещо родителство;
- Умее да договаря безопасни сексуални взаимоотношения.

БЕЗОПАСНОСТ И ПЪРВА ПОМОЩ

Показва умения за идентифициране на ситуации на насилие и злоупотреки и избор на стратегии за избягването им.³

4

ЗАКОНОВА РАМКА И ПОЛИТИЧЕСКИ МЕРКИ ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ И БОРБА С ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

Превенцията и защитата от домашно насилие са регламентирани в международни и национални нормативни актове, като акцентът е върху координираното участие на всички организации. Ролята на неправителствения сектор в борбата с домашното насилие е съществена и непрекъснато нараства.

4.1 МЕЖДУНАРОДНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

4.1.1 Пекинска декларация и Платформа за действие

През септември 1995 г. 189 страни подписаха **Пекинската декларация и Платформа за действие за равенство, развитие и мир** по време на Четвъртата световна конференция на ООН по проблемите на жените, проведена в Пекин. Това е прогресивен, всеобхватен и стратегически документ, отразяващ международната воля и обвързаност за постигане на реално равнопоставяне между мъжете и жените; за насърчаване и защита на човешките права на жените и момичетата, потвърждавайки тези права като неотменна, съставна и неделима част от универсалните човешки права.

Една от 12-те критични области на загриженост в Платформата за действие е насилието срещу жените (VAW) и то е определено като критична зона на действие. Платформата препоръчва следното в глава „Насилие“:

- Приемане и прилагане на необходимите законодателни механизми за прекратяване на насилието над жени.
- Ратифициране и прилагане на всички международни споразумения, свързани с насилието над жени, включително Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на насилие по отношение на жените.
- Приемане на нови закони и прилагане на съществуващите за строго наказване на представители на службите за сигурност и държавни служители, които прилагат насилие срещу жени.
- Изграждане на приюти, осигуряващи правна помощ и всякакъв вид услуги за момичета и жени в риск, и въвеждане на програми за консултации и превъзпитание на извършващите насилие срещу жени.
- Изграждане на национални и международни мрежи за сътрудничество в борбата с трафика на жени.

4.1.2 Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW)

Платформата за действие е политически документ, но цитираната по-горе Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW) е задължителен документ за подписалите и ратифициралите я държави. България стори това още през 1981 г., но тя стана част от нашето вътрешно законодателство едва през 2010 г., когато най-после беше публикувана в бр. 17 на Държавен вестник. Задължение по тази Конвенция е страната ни да рапортува пред едноименния

Комитет на ООН за нейното прилагане чрез държавната политика с цел премахване на всякаква дискриминация по отношение на жените в България.

В Заключителните препоръки на Комитета за премахване на дискриминацията срещу жените към правителството в член 25 се отбелязва:

„Комитетът повторно се обръща със загриженост относно широко разпространените случаи на домашно насилие, постоянното присъствие на социокултурни отношения, които оправдават такова насилие и недостатъчното им огласяване. Комитетът е особено загрижен относно отсъствието на специални разпоредби, криминализиращи домашното насилие и съпружеско изнасилване, липсата на наказателно преследване на насилие вътре в семейството и неуспеха на съдебната власт да следва практиката на прехвърляне на тежестта на доказването в полза на жертвите съгласно Закона за защита от домашно насилие. Комитетът е загрижен относно недостига и недостатъчното финансиране на защитени жилища за жени, жертви на домашно насилие. С цел прилагането на препоръките на Комитета в неговото Решение № 20/2008 г., (CEDAW/C/49/D/20/2008, Член 9.16), Комитетът отбелязва в предоставената информация, че към Министерството на правосъдието е създадена работна група, която да подготви предложения за изменения в Закона за защита от домашно насилие и да увеличи едномесечния срок за подаване на искане за заповед за защита.“

В тази връзка в член 26 от Препоръките

„Комитетът призовава държавата:
(а) Да направи изменения в Наказателния кодекс и Наказателно-процесуалния кодекс, които да криминализират домашното насилие и съпружеското изнасилване и да въведе възможността за служебно образуване на наказателно производство за двесте престъпления;
(б) Да измени чл. 10 (1) от Закона за защита от домашно насилие и да премахне едномесечния срок за подаване на искане за заповед за защита и да гарантира стриктното прилагане от страна на съдебната власт на чл. 13 (3) от Закона, за да бъде улеснена тежестта на доказване в полза на жертвата;

(в) Да осигури защитени жилища за жени, жертви на домашно насилие и за техните деца, да осигури достъпност до тези жилища и финансови средства за построяването им и да окаже подкрепа на неправителствените организации, предлагащи такива убежища, и други форми на подкрепа на жертвите на домашно насилие;

(г) Да осигури задължително обучение на съдии, адвокати и правоприлагащи органи по прилагането на Закона за защита от домашно насилие, включително за разпознаване на домашното насилие или на половете стереотипи;

(д) Да определи срок, в който да бъде ратифицирана Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието срещу жени и домашното насилие (Конвенция №210 на Съвета на Европа).“

4.1.3 Конвенция за правата на детето

Приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. Ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. - ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г. В сила от 3.07.1991 г.

Член 1

За целите на тази Конвенция “дете” означава всяко човешко същество на възраст под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано.

Член 2

1. Държавите - страни по Конвенцията, зачитат и осигуряват правата, предвидени в тази Конвенция, на всяко дете в пределите на своята юрисдикция без каквато и да е дискриминация, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, инвалидност, рождение или друг статут на детето или на неговите родители или законни настойници.

2. Държавите - страни по Конвенцията, вземат всички подходящи мерки за осигуряване закрилата на детето против всички форми на дискриминация или наказание на основание на статута, действията, изразените мнения или убеждения на неговите родители, законни настойници или членовете на неговото семейство.

Член 19

1. Държавите - страни по Конвенцията, предприемат всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления, докато то е под грижите на родителите си или на единия от тях, на законния си настойник или на всяко друго лице, на което то е поверено.

2. Такива защитни мерки включват според случая ефективни процедури за създаване на социални програми за осигуряване необходимата подкрепа на детето и на лицата, които се грижат за него, както и на всички други форми за предотвратяване и разкриване, докладване, отнасяне за разглеждане, разследване, разглеждане и проследяване на случаите на малтретиране на деца, описани по-горе, и според случая за намеса на съдебните органи.

4.1.4 Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция)

Истанбулската конвенция влиза в сила от 1.08.2014 г. Това е първият правно обвързващ инструмент, насочен специално към насилието над жените и домашното насилие.

Българското правителство подписа Истанбулската конвенция на 21 април 2016 г., но към днешна дата, тя не е ратифицирана.

Конвенцията задължава държавите, страни по нея, да предприемат всеобхватни мерки за защита срещу всички форми на насилие основано на пола, като изнасилване и сексуално насилие, домашно насилие, сексуален тормоз, преследване, насилствени бракове, генитално осакатяване. Ратифицирането на Истанбулската конвенция има стратегическа роля не само за преодоляване на насилието над жени, но и за постигане на максимална превенция и **защита на правата на децата, пострадали от насилие, децата, свидетели на домашно насилие** и други форми на насилие, основано на пола, и на момичетата, пострадали от насилие, основано на пола.

4.2 НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПОЛИТИЧЕСКИ МЕРКИ

4.2.1 Закон за защита от домашното насилие

<http://lex.bg/laws/ldoc/2135501151/>

Обнародван в Държавен вестник, бр. 27 от 29 март 2005 г., изм. ДВ, бр. 82 от 10 октомври 2006 г., изм. ДВ, бр. 102 от 22 декември 2009 г., изм. ДВ, бр. 99 от 17 декември 2010 г., доп. ДВ, бр. 50 от 3 юли 2015 г.

Ето какво е предвидено в чл. 6 по отношение на превенцията на домашното насилие:

Чл. 6. (1) *Държавата създава условия за изпълнението на програми за превенция и защита от домашно насилие и програми, осигуряващи помощ на пострадалите лица.*

Производството по ЗЗДН стъпва на следните принципи:

- Бързина и дори спешност на защитата.
- Бързо отделяне на насилника от жертвата.
- Специална защита на пострадалите.

- Достъпност на съдебното производство.
- Многообразие от мерки за закрила.
- Съчетаване на съдебна защита по реда на съдебното администриране с административни мерки и мерки за социална закрила и рехабилитация.
- Сътрудничество между държавните органи и неправителствените организации.

4.2.2 Закон за закрила на детето (ЗЗД)

<http://www.lex.bg/laws/ldoc/2134925825>

Обн. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000г., изм. ДВ. бр.75 от 2 Август 2002г., изм. ДВ. бр.120 от 29 Декември 2002г., изм. ДВ. бр.36 от 18 Април 2003г., изм. ДВ. бр.63 от 15 Юли 2003г., изм. ДВ. бр.70 от 10 Август 2004г., изм. ДВ. бр.115 от 30 Декември 2004г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005г., изм. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.38 от 9 Май 2006г., изм. ДВ. бр.82 от 10 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.59 от 20 Юли 2007г., изм. ДВ. бр.69 от 5 Август 2008г., изм. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2009г., изм. ДВ. бр.47 от 23 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г., изм. ДВ. бр.42 от 4 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.50 от 2 Юли 2010г., изм. ДВ. бр.59 от 31 Юли 2010г., изм. ДВ. бр.98 от 14 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.28 от 5 Април 2011г., изм. ДВ. бр.51 от 5 Юли 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.32 от 24 Април 2012г., изм. ДВ. бр.40 от 29 Май 2012г., изм. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013г., изм. ДВ. бр.68 от 2 Август 2013г., изм. и доп. ДВ. бр.84 от 27 Септември 2013г., изм. ДВ. бр.79 от 13 Октомври 2015г., изм. и доп. ДВ. бр.8 от 29 Януари 2016г.

4.2.3 Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето

<http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135469520>

В сила от 25.07.2003 г. Приет с ПМС № 153 от 14.07.2003 г. Обн. ДВ. бр.66 от 25 Юли 2003г., изм. ДВ. бр.24 от 23 Март 2004г., изм. ДВ. бр.31 от 8 Април 2005г., изм. ДВ. бр.93 от 17 Ноември 2006г., изм. ДВ. бр.84 от 19 Октомври 2007г., изм. ДВ. бр.57 от 24 Юли 2009г., изм. и доп. ДВ. бр.68 от 4 Септември 2012г., изм. ДВ. бр.89 от 11 Ноември 2016г.

4.2.4 Семейен кодекс

<http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135637484>

В сила от 01.10.2009 г. Обн. ДВ. бр.47 от 23 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г., изм. ДВ. бр.82 от 16 Октомври 2009г., изм. ДВ. бр.98 от 14 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.100 от 21 Декември 2010г., изм. и доп. ДВ. бр.82 от 26 Октомври 2012г., изм. ДВ. бр.68 от 2 Август 2013г., изм. ДВ. бр.74 от 20 Септември 2016г.

Чл. 125.

(1) Родителят има право и задължение да се грижи за физическото, умственото, нравственото и социалното развитие на детето, за неговото образование и за неговите лични и имуществени интереси.

(2) Родителят отглежда детето, формира възгледите му и осигурява образованието му съобразно възможностите си и в съответствие с нуждите и наклонностите на детето и с цел израстването му като самостоятелна и отговорна личност. Родителят няма право да използва насилие, както и методи на възпитание, които уронват достойнството на детето.

(3) Родителят осигурява постоянен надзор по отношение на малолетното си дете и подходящ контрол на поведението на непълнолетното дете.

4.2.5 Национална стратегия за детето 2008-2018

<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=464>

Документът е приет с Решение на Народното събрание от 31.01.2008 г. Стратегията определя приоритетните направления и действия за подобряване благосъстоянието на децата в България през следващите десет години. Тя е разработена в съответствие с целите и принципите на Конвенцията на ООН за правата на детето и Закона за закрила на детето по отношение на мястото на детето в обществото, правото му на живот в семейна среда, осигуряването на условия за ефективно упражняване на правата на децата, подобряване здравето на децата и намаляването на риска от бедност. Съгласно разпоредбата на чл.3, ал.1 от ЗЗД и в изпълнение на Националната стратегия, Министерският съвет приема ежегодно Национална програма за закрила на детето, предложена от министъра на труда и социалната политика и от председателя на Държавната агенция за закрила на детето. Националната програма регламентира задълженията на всички държавни институции, ангажирани в изпълнението на дейностите, осигуряващи спазване и закрила на правата на децата в Република България, в съответствие с техния най-добър интерес.

4.2.6 Национална програма за закрила на детето 2017 г.

<http://sacp.government.bg/bg/prescentar/novini/ministerski-svet-prie-na-poslednoto-si-zasedanie-n/>

Държавните политики за детето са залегнали в Националната програма за закрила на детето за 2017 г. Основните мерки за осъществяване на превенция на насилието, сексуалната и трудова експлоатация, злоупотребата с деца в интернет пространството, са свързани с повишаване на информираността на децата с цел превенция от насилие и експлоатация и на родителите, относно ролята им в предпазването на децата в онлайн среда. Ролята на училището в това отношение е свързана със създаване на училищни политики за превенция на насилието между децата. Част от тези политики е развитието на спортната и физическа активност на подрастващите чрез включването им в клубове по интереси. Предвидени са и законодателни инициативи за защита от насилие, в т.ч. домашно насилие, в съответствие с Истанбулската конвенция.

ЦЕЛ III. ОСИГУРЯВАНЕ ПРАВОТО НА ДЕТЕТО НА ЖИВОТ И РАЗВИТИЕ В СИГУРНА И БЕЗОПАСНА СРЕДА

Оперативна цел: 3.2. Създаване на по-добри условия за гарантиране правото на детето на живот и развитие в сигурна и безопасна среда

Дейност 3.2.1. Подготовка на материали за

популяризиране на правилата за безопасност и спешните телефони: **Единен европейски номер 112** и **Национална телефонна линия за деца 116 111** сред българските деца, както и сред децата чужденци, които са временно на територията на България, и предприемане на мерки за разпространението им

Очаквани резултати: Повишаване на информираността на децата по отношение на възможностите за сигнализиране при нарушени права, както и при спешни случаи

ЦЕЛ VI. ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА МЕРКИТЕ ЗА ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА ОТ НАСИЛИЕ, ЗЛОУПОТРЕБА И ДРУГИ ФОРМИ НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Оперативна цел 6.1. Повишаване ефективността на мерките и дейностите за превенция и подкрепа в случаи на насилие над дете

Дейност 6.1.1. Предложения за промени в българското законодателство с оглед въвеждане на изискванията на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция)

Резултат: Създаване на цялостна правна рамка конкретно за защита на жените и момичетата от всички форми на насилие и за предотвратяване, преследване и премахване на насилието над тях, включително домашното насилие

Водеща институция: МП, в партньорство с Омбудсман на РБ; Съдебна власт; МТСП; МВнР

...

Оперативна цел 6.3. Проследяване на взаимодействието между отговорните институции по работата им с деца, жертви на насилие или трафик на хора

Дейност 6.3.1. Мониторинг на прилагането на КМ за взаимодействие при работа при случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и взаимодействие при кризисна интервенция

Резултат: Анализ на случаите, свързани с прилагането на КМ за взаимодействие при работа при случаи на деца, жертви на насилие или риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция

Водеща институция: ДАЗД, в партньорство с МВР, АСП, общини

4.2.7 Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2017 - 2020 г.)

http://sacp.government.bg/media/filer_public/2017/02/13/4_nppnzd_2017_2020_sled_stan_K0g8pRS.pdf

Програмата задава националната рамка на политика в областта на насилието срещу деца чрез механизъм за координация и комуникация между държавните органи, представителите на гражданското общество и неправителствения сектор, във връзка с необходимите мерки за превенция на насилието във всичките му форми. Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца е в съответствие и изпълнява целите на Националната стратегия за детето (2008 - 2018), приета с решение на Народното събрание от 31.01.2008 г. Програмата е разработена в изпълнение на решение на Националния съвет за закрила на детето от 22.04.2015 г.

В документа са залегнали следните Стратегически и Оперативни цели, които са във връзка с предмета на Наръчника:

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ II. Създаване на ефективна система за превенция на домашното насилие над деца

Конвенцията на ООН за правата на детето прогласява първостепенната роля на родителите за отглеждането и развитието на детето, както и за закрилата им от всякакви форми на насилие. Повечето случаи на насилие възникват в семейна среда, поради което родителите се нуждаят от подкрепа от страна на държавата, от социални програми за подпомагане на семействата, от образователни мерки, насочени към повишаване на информираността на родителите за положително отглеждане на децата, използване на позитивни подходи и достъп до информация относно рисковете за децата.

ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ

1. Повишаване информираността на децата и родителите и ограничаване на случаите на използване на телесното наказание като форма на възпитание
2. Създаване на програми за обучение в равнопоставеност на половете
3. Повишаване капацитета на специалистите за ранна оценка и сигнализиране на домашно насилие

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ IV. Превенция на всякакви

форми на насилие срещу деца
Всички форми на насилие над деца са неприемливи, мерките и дейностите за превенция трябва да са насочени както към закрила на децата в най-висока степен на уязвимост, така и по отношение на защитата на децата в Интернет и ИКТ.

ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ

7. Гарантиране правата на децата въввлечени в родителски конфликти.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ VII. Повишаване на капацитета на професионалистите, работещи с деца, и подобряване на междуинституционалното сътрудничество и координация

Всички професионалисти, работещи с деца, трябва да преминават определени въвеждащи и поддържащи обучения за разпознаване на индикаторите на различните видове насилие, относно спазване на правата на детето, както и относно прилагане в практиката в работата по случаите на насилие на междуинституционално сътрудничество и координация.

ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ

1. Повишаване на професионалната компетентност на специалистите, работещи с деца, за ранно идентифициране и реакция на насилието (образователна, социална, здравна, съдебна система и други).

2. Подобряване на механизма за взаимодействие и координация между институциите.

Изпълнението на Програмата ще се финансира със средства от държавния бюджет, проекти и програми на чужди донори, както и от оперативни програми.

За изпълнението на Програмата е предвиден механизъм за изпълнение и мониторинг, като основните отговорни институции и органи са:

- Държавна агенция за закрила на детето;
- Министерство на правосъдието;
- Министерство на вътрешните работи;
- Министерството на образованието и науката;

- Министерството на труда и социалната политика;
- Министерството на здравеопазването;
- Министерство на културата;
- Министерство на младежта и спорта;
- Министерство на земеделието и храните;
- Агенцията за социално подпомагане;
- Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“;
- Кметовете на общините, като доставчици на социални услуги за деца;
- Централната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Конкретните мерки и дейности за изпълнение на стратегическите и оперативните цели са предмет на План за действие. За координацията между отговорните институции за планиране на мерки и дейности в плана отговаря Държавната агенция за закрила на детето чрез междуинституционалния механизъм на Междуведомствената работна група „Превенция на насилието и злоупотребата с деца“ към Националния съвет за закрила на детето. План за действие се приема за периода 2017-2018 г., в едномесечен срок след приемане на Програмата от Министерски съвет, след което до 31 януари на 2019 година се приема двугодишен план за действие за периода 2019-2020 г.

Мониторингът на изпълнението на Програмата ще се осъществява от страна на Междуведомствената работна група „Превенция на насилието и злоупотребата с деца“ към Националния съвет за закрила на детето чрез представяне на периодични доклади, които ще се публикуват на официалната електронна страница на Държавната агенция за закрила на детето.

4.2.8 Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция

<http://www.animusassociation.org/wpcontent/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>

На 15 март 2010 г. бе подписано „Споразумение за сътрудничество и координиране на работата на органите по закрила на детето на централно и местно ниво при случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и при кризисна ситуация“.

В съответствие с изискванията на ЗЗД (чл.6а) и решение на НСЗД, ДАЗД, като национален орган за координиране на политики и дейности за детето, разработи „Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция“ (Координационен механизъм).

С разработването и прилагането на този координационен механизъм е направена

важна крачка в изпълнение на приетата на 1342 сесия (6 юни 2008 г.) на Комитета за правата на детето Основна препоръка към Р България и на т.11 от доклада, която гласи: „Комитетът препоръчва държавата да обмисли създаването на единен механизъм за цялостна координация, мониторинг и оценка на всички дейности, свързани с прилагането на Конвенцията...”. Подписаното споразумение на национално ниво и прилагането му на местно ниво е свързващата рамка, която въвежда практиката на междуинституционално сътрудничество.

В Институционалната рамка на Механизма е записано:

Министерство на образованието и науката – в рамките на образователните институции се разпознават случаите на пострадали от домашно насилие и се насочват към Отдел „Закрила на детето” към Дирекция „Социално подпомагане” или към социални услуги в общността. В процеса на възстановяване от преживяната травма образователните институции оказват съдействие и подкрепа на децата при преместване в ново учебно заведение поради смяна на местоживеенето на подкрепящия родител.

Основната цел на Координационния механизъм е да бъдат обединени ресурсите и усилията на ангажираните партньори за осигуряване на ефективна система за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и в случаите, при които е необходима кризисна интервенция. Чрез Координационния механизъм се цели да бъде постигнат необходимият единен подход от страна на различни български институции при предприемането на съгласувани действия в случаи на насилие и злоупотреба с дете.

Координационният механизъм предлага процедура и най-общи правила за създаване, координиране и функциониране на Екип за кризисна интервенция на деца и техните семейства. Кризисната интервенция се осъществява от специално обучени психолози, с подкрепата на психиатри и предварително сформирани екипи.

В механизма са разписани отговорностите, ролите и правомощията на съответните институции.

Със Заповед РД 09-555 от 26.04.2016 г. на министъра на образованието и науката се формира „Национална мобилна група за психологическа подкрепа” във връзка с Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция. Специалистите от мобилната група участват като представители на образователната система в екипите на местно ниво, особено в районите, където липсват специалисти.

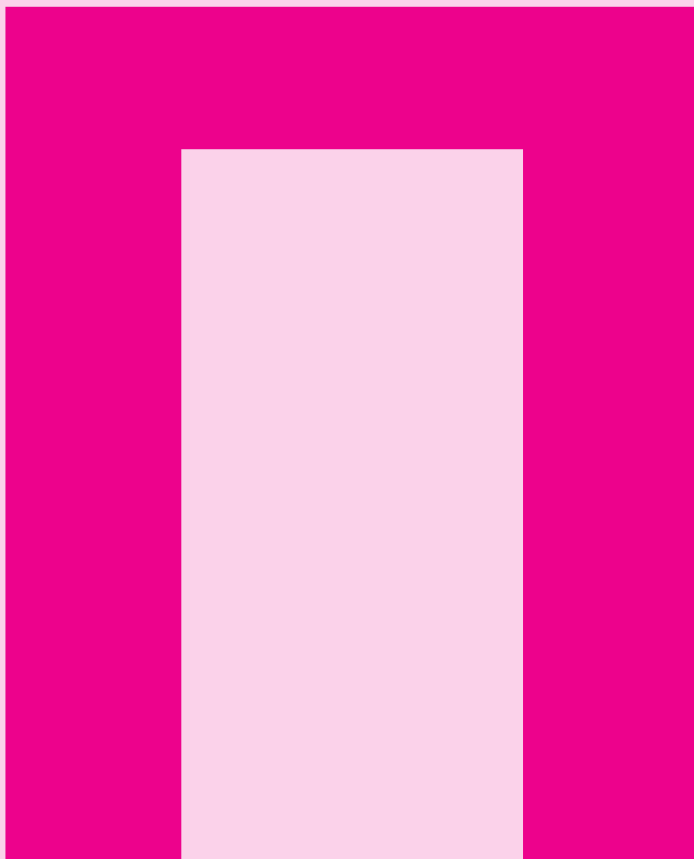
4.2.9t Национална телефонна линия за деца „116 111”

Националната телефонна линия за деца (НТЛД), поддържана от ДАЗД, предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. На линията децата могат да разговарят със специално подбрани и обучени специалисти (детски и клинични психолози, социални педагози, социални работници) за своите проблеми; те получават възможността да споделят какво ги вълнува или им

тежи, получават емоционална подкрепа, както и възможността да обсъдят възможни решения за своите проблеми или дилеми. В случаи на нужда на децата им се предлага насочване към специалист, с когото могат да се срещнат на място: училищен психолог, лекар и др. На родителите линията предоставя възможност да обсъждат различни развитийни проблеми на своите деца, конфликти в семейството, мъчителни обрати в живота на семейството, като раздяла или развод. Много други пълнолетни граждани се свързват с НТЛД, за да съобщят за ситуации на риск за дете, най-често това са свидетели на насилие над дете или negliжирането му от страна на родителите.

На линията водещи са принципите на анонимност и конфиденциалност. При всеки разговор консултантите на линията осъществяват оценка на ситуацията на обаждащото се дете: дали съществува някакъв риск за него и, ако е така, те могат да придвижат подобна информация към органите за закрила на детето (Отделите „Закрила на детето“, полиция). В случаите на установен риск за дете се допуска излизане от анонимност с цел да се осигури помощ и закрила за детето.

Националната телефонна линия за деца с номер 116 111 е с национално покритие на територията на цялата страна, напълно безплатна е за обаждащите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Тя функционира 24 часа в денонощието.

ПРИЛОЖЕНИЯ

А. ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

<http://lex.bg/laws/ldoc/2135501151/>

ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

(ЗАГЛ. ИЗМ. - ДВ, БР. 102 ОТ 2009 Г., В СИЛА ОТ 22.12.2009 Г.)

Обн. ДВ. бр.27 от 29 Март 2005г., изм. ДВ. бр.82 от 10 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.102 от 22 Декември 2009г., изм. ДВ. бр.99 от 17 Декември 2010г., доп. ДВ. бр.50 от 3 Юли 2015г.

ГЛАВА ПЪРВА

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. (1) Този закон урежда правата на лицата, пострадали от домашно насилие, мерките за защита и реда за тяхното налагане.

(2) (Доп. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Отговорността по този закон не изключва гражданската, административнонаказателната и наказателната отговорност на извършителя.

Чл. 2. (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) (1) Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство.

(2) За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.

Чл. 3. Защита по този закон може да търси всяко лице, пострадало от домашно насилие, извършено от:

1. съпруг или бивш съпруг;
2. лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство;
3. лице, от което има дете;
4. възходящ;
5. низходящ;
6. (изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.)
лице, с което се намира в родство по съребрена линия до четвърта степен включително;
7. (изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.)
лице, с което се намира или е било в родство по сватовство до трета степен включително;
8. настойник, попечител или приемен родител;
9. (нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.)
възходящ или низходящ на лицето, с което се намира във фактическо съпружеско съжителство;
10. (нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) лице, с което родителят се намира или е бил във фактическо съпружеско съжителство.

Чл. 4. (1) В случай на домашно насилие пострадалото лице има право да се обърне към съда за защита.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 82 от 2006 г., изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) В случаите, когато

има данни за опасност за живота или здравето на пострадалото лице, то може да подаде и молба до органите на Министерството на вътрешните работи за предприемане на мерки съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи.

(3) По искане на пострадалото лице всеки лекар е длъжен да издаде документ, в който писмено да удостовери констатираните от него увреждания или следи от насилие.

Чл. 5. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Мерките за защита от домашното насилие са:

1. задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие;
2. отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда;
3. (доп. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището, местоработата и местата за социални контакти и отдых на пострадалото лице при условия и срок, определени от съда;
4. временно определяне местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето;
5. задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми;
6. насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Мерките по ал. 1, т. 2, 3 и 4 се налагат за срок от три до 18 месеца.

(3) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Мярката по ал. 1, т. 4 не се налага при висящ съдебен спор между родителите по упражняване на родителските права, по определяне местоживеенето на детето или режима на личните отношения.

(4) (Предишна ал. 3 - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Във всички случаи съдът с решението по чл. 15, ал. 1 налага на извършителя и глоба в размер от 200 до 1000 лв.

Чл. 6. (1) Държавата създава условия за изпълнението на програми за превенция и защита от домашно насилие и програми, осигуряващи помощ на пострадалите лица.

(2) Органите на изпълнителната власт извършват подбор и обучение на лицата, натоварени със защитата по този закон.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.)

Органите на изпълнителната власт и/или юридическите лица, регистрирани по реда на чл. 18, ал. 2 и 3 от Закона за социално подпомагане и по реда на чл. 45 от Закона за юридическите лица с нестопанска цел, работят за защита на лицата, пострадали от домашно насилие.

(4) Лицата по ал. 3 разработват, организират изпълнението и изпълняват програмите по чл. 5, ал. 1, т. 5 и 6.

(5) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 01.01.2010 г.) Всяка година до 31 март Министерският съвет приема Национална програма за превенция и защита от домашно насилие.

(6) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 01.01.2010 г.) Средствата за финансиране изпълнението на задълженията по Националната програма по ал. 5 се определят ежегодно със закона за държавния бюджет на Република България за съответната година по бюджетите на съответните министерства, определени в програмата.

(7) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 01.01.2010 г.) Ежегодно със закона за държавния бюджет на Република България за съответната година по бюджета на Министерството на правосъдието се определят средства за финансиране на проекти на юридически лица с нестопанска цел, които отговарят на изискванията на ал. 3 и при условие, че те осъществяват дейности по този закон, за разработване и изпълнение на:

1. програми за превенция и защита от домашно насилие, които се отнасят до:

- а) подготовка и одобряване на програми в учебни заведения;
- б) програми за работа с органите на съдебната власт и с органите на Министерството на вътрешните работи;

- в) мониторинг на прилагането на закона;
- г) провеждане на семинари и конференции;
- д) издания и публикации;

2. програми за предоставяне на помощ на лица, пострадали от домашно насилие, които включват:

- а) социално, психологическо и правно консултиране и помощ от специалисти;
- б) насочване към други необходими специалисти и интердисциплинарни консултации, както и към кризисни центрове за лица, пострадали от домашно насилие;

3. обучение на лицата, които извършват защитата по закона;

4. специализирани програми, посещавани от лица, които са извършили домашно насилие, и които включват социални и психологически консултации.

(8) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 01.01.2010 г., отм. - ДВ, бр. 99 от 2010 г., в сила от 01.01.2011 г.)

ГЛАВА ВТОРА

ПРОИЗВОДСТВО ЗА НАЛАГАНЕ НА МЕРКИ ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ (ЗАГЛ. ИЗМ. - ДВ, БР. 102 ОТ 2009 Г., В СИЛА ОТ 22.12.2009 Г.)

РАЗДЕЛ I

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 7. (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Компетентен да наложи мярка за защита е районният съд по постоянния или настоящия адрес на пострадалото лице.

Чл. 8. (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Производството по издаване на заповедта може да се образува по молба на:

1. пострадалото лице, ако е навършило 14-годишна възраст или е поставено под ограничено запрещение;
2. брат, сестра или лице, което е в родство по права линия с пострадалото лице;
3. настойника или попечителя на пострадалото лице;
4. директора на дирекция "Социално подпомагане", когато пострадалото лице е непълнолетно, поставено е под запрещение или е с увреждания.

Чл. 9. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Молбата е писмена и съдържа:

1. (изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) имената, адреса и единния граждански номер на молителя, адреса на дирекция "Социално подпомагане"; в случай че пострадалото лице не може или не желае да разкрие постоянния или настоящия си адрес, то може да посочи друг адрес;
 2. имената и настоящия адрес на извършителя или друг адрес, на който може да бъде призван, включително телефон и факс;
 3. данни за семейната, родствената или фактическата връзка между пострадалото лице и извършителя;
 4. (изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) датата, мястото, начина и други факти и обстоятелства за извършеното домашно насилие;
 5. подпис.
- (2) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) В случаите по чл. 8, т. 2 и 4 съдът служебно конституира като страна пострадалото лице.
- (3) Към молбата по чл. 8, т. 1 се прилага и декларация от молителя за извършеното насилие.

(4) Съдът по искане на молителя служебно изисква за извършителя справка за съдимост, справка за наложени мерки по този закон и удостоверение дали се води на психиатричен отчет.

Чл. 10. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Молбата се подава в срок до един месец от акта на домашно насилие.

(2) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Молбата се завежда в специален регистър с отделна поредна номерация (индекс) на делата и се разпределя в деня на постъпването.

(3) (Отм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.)

Чл. 11. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) При подаване на молба по чл. 8 не се внася държавна такса.

(2) При издаване на заповедта съдът възлага държавната такса и разноските по делото на извършителя на домашното насилие.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) При отказ за издаване на заповед или при отмяна на заповедта, държавната такса и разноските по делото се заплащат от молителя, освен когато молбата е за защита на лица, които не са навършили 18-годишна възраст, както и на лица, поставени под запрещение, или лица с увреждания.

РАЗДЕЛ II

Разглеждане на делото

Чл. 12. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) В деня на постъпване на молбата съдът насрочва открито съдебно заседание в срок не по-късно от един месец, като заедно с призовката и преписа от молбата с приложенията съобщава на ответника задължението му за представяне на доказателства.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) В случаите по чл. 8, т. 2 и 4 се призовава и пострадалото лице.

(3) При необходимост призовката се връчва със съдействието на полицейските органи или на кмета.

Чл. 13. (1) В производството по издаване на заповед за защита са допустими доказателствените средства по Гражданския процесуален кодекс.

(2) Доказателствени средства в производството по ал. 1 могат да бъдат и:

1. протоколите, докладите и други актове, издадени от дирекциите "Социално подпомагане", от лекари, както и от психолози, консултирали пострадалото лице;

2. документите, издадени от юридически лица, извършващи социални услуги и вписани в регистър към Агенцията за социално подпомагане;

3. декларацията по чл. 9, ал. 3.

(3) Когато няма други доказателства, съдът издава заповед за защита само на основание приложената декларация по чл. 9, ал. 3.

Чл. 14. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Когато от данните в молбата е видно, че органите на Министерството на вътрешните работи и другите държавни органи разполагат с писмени доказателства за извършено домашно насилие, те незабавно издават заверени преписи от тях при поискване от страна на пострадалото лице, на негов представител или пълномощник, или по искане на съда.

(2) За неиздаване на документ или препис от документ по ал. 1, на лицето, което е трябвало да го издаде, съдът налага глоба в размер 100 лв. по реда на Гражданския процесуален кодекс.

Чл. 15. (1) Съдът се произнася с решение в открито заседание.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) При уважаване на молбата съдът издава заповед за защита.

Чл. 16. (1) Със заповедта за защита съдът налага една или повече мерки за защита.
(2) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Заповедта трябва да съдържа предупреждението за последиците от неизпълнението ѝ по чл. 21, ал. 3.
(3) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Решението и заповедта се връчват на страните, а когато е наложена мярка по чл. 5, ал. 1, т. 1, 2 и 3 - и на районното управление на Министерството на вътрешните работи по настоящия адрес на извършителя и на пострадалото лице.

Чл. 17. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Решението може да се обжалва пред окръжния съд в 7-дневен срок от връчването му. Жалбата се подава чрез съда, постановил решението, с препис за другата страна.
(2) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) При подаване на жалбата не се внася държавна такса.
(3) (Предишна ал. 2 - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Обжалването не спира изпълнението на заповедта.
(4) (Предишна ал. 3 - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Районният съд изпраща препис от жалбата с приложенията на другата страна, която в тридневен срок от получаването им може да направи възражения, както и да посочи нови доказателства. След изтичане на този срок жалбата заедно с приложенията и възраженията се изпраща на окръжния съд.
(5) (Предишна ал. 4 - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Окръжният съд разглежда жалбата в 14-дневен срок в открито заседание с призоваване на страните по реда на чл. 12 и се произнася с решение по същество, с което оставя в сила, отменя или изменя обжалваното решение. Когато изменя заповедта, съдът издава нова заповед.
(6) (Предишна ал. 5 - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Решението на окръжния съд е окончателно.

Чл. 18. (1) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Когато молбата съдържа данни за пряка, непосредствена или последваща опасност за живота или здравето на пострадалото лице, районният съд в закрито заседание без призоваване на страните издава заповед за незабавна защита в срок до 24 часа от получаването на молбата.
(2) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Заповедта по ал. 1 се връчва на страните и се изпраща служебно до районното управление на Министерството на вътрешните работи.
(3) Когато от данните по делото е видно, че е необходимо да се предприемат мерки по Закона за закрила на детето, съдът уведомява директора на дирекция "Социално подпомагане".
(4) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Съдът насрочва открито съдебно заседание в срок не по-късно от един месец, като заедно с призовката и преписа от молбата с приложенията съобщава на ответника задължението му за представяне на доказателства.
(5) (Изм. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) В случаите по чл. 8, т. 2 и 4 се призовава и пострадалото лице.
(6) При необходимост призовката се връчва със съдействието на полицейските органи или на кмета.

Чл. 19. (Доп. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Заповедта за незабавна защита не подлежи на обжалване и има действие до издаването на заповедта за защита или на отказа на съда.

РАЗДЕЛ III

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАПОВЕДТА ЗА ЗАЩИТА

Чл. 20. Заповедта за защита подлежи на незабавно изпълнение.

Чл. 21. (1) Полицейските органи следят за изпълнението на заповедта, когато с нея е наложена

мярка по чл. 5, ал. 1, т. 1, 2 и 3.

(2) (Нова - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Когато е наложена мярка по чл. 5, ал. 1, т. 2 и извършителят откаже доброволно да я изпълни, той се отстранява от съвместно обитаваното жилище със съдействието на полицейските органи от районното управление на Министерството на вътрешните работи по местонахождението на жилището.

(3) (Предишна ал. 2 - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) При неизпълнение на заповедта на съда, полицейският орган, констатирал нарушението, задържа нарушителя и уведомява незабавно органите на прокуратурата.

Чл. 22. За наложените глоби и присъдените държавни такси и разноски съдът издава служебно изпълнителен лист.

ГЛАВА ТРЕТА

МЕРКИ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ЗАЩИТА ВЪЗ ОСНОВА НА РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 606/2013 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА ОТ 12 ЮНИ 2013 Г. ОТНОСНО ВЗАИМНОТО ПРИЗНАВАНЕ НА МЕРКИ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ЗАЩИТА ПО ГРАЖДАНСКИ ДЕЛА (НОВА - ДВ, БР. 50 ОТ 2015 Г.)

Чл. 23. (Нов - ДВ, бр. 50 от 2015 г.) Лице, което се ползва от мярка за осигуряване на защита, постановена в държава - членка на Европейския съюз, може да поиска издаване на заповед за защита на територията на страната от Софийския градски съд.

Чл. 24. (Нов - ДВ, бр. 50 от 2015 г.) (1) Съдът разглежда молбата в закрито заседание. Той се произнася в двуседмичен срок само въз основа на заверено копие от мярката за осигуряване на защита и удостоверението, издадено съгласно чл. 5 от Регламент (ЕС) № 606/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 12 юни 2013 г. относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела (ОВ, L 181/4 от 29 септември 2013 г.), наричан по-нататък "Регламент (ЕС) № 606/2013". Документите се придружават с превод на български език.

(2) Съдът проверява и дали мярката може да бъде изпълнена със способите на българския закон. Когато това е невъзможно, той постановява заместваща мярка на защита съобразно българското законодателство. Съдът уведомява лицето, създаващо заплахата, за заместването на мярката за осигуряване на защита.

(3) Заместващата мярка за осигуряване на защита подлежи на въззивно обжалване от лицето, ползващо се от защита, или от лицето, създаващо заплахата, пред Софийския апелативен съд.

Чл. 25. (Нов - ДВ, бр. 50 от 2015 г.) Отказ за признаване или отказ за изпълнение на мярка за осигуряване на защита се постановява от Софийския градски съд по искане на лицето, създаващо заплахата.

Чл. 26. (Нов - ДВ, бр. 50 от 2015 г.) (1) Първоинстанционният съд, разгледал делото, издава по писмена молба на лицето, което се ползва от защита, удостоверението по чл. 5 от Регламент (ЕС) № 606/2013.

(2) Съдът уведомява лицето, създаващо заплахата, за издаването на удостоверението и за последиците от издаването му.

Чл. 27. (Нов - ДВ, бр. 50 от 2015 г.) Актът за поправяне или оттегляне на удостоверението по чл. 5 от Регламент (ЕС) № 606/2013 подлежи на обжалване пред съответния окръжен съд в двуседмичен срок, който тече от момента на уведомлението, че е издаден акт за поправяне или оттегляне на удостоверението.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. За неуредените в този закон въпроси се прилагат съответно разпоредбите на Гражданския процесуален кодекс.

§ 2. Министърът на вътрешните работи, министърът на правосъдието, министърът на труда и социалната политика, министърът на здравеопазването, министърът на образованието и науката и министърът на финансите в срок 6 месеца от влизането в сила на закона да разработят Програма за превенция и защита от домашно насилие.

§ 3. Държавата съдейства на общините и юридическите лица с нестопанска цел за създаване и подкрепа на служби и центрове за изпълнение на мерките по чл. 5, ал. 1, т. 5 и 6.

§ 4. (Доп. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Лицата, регистрирани по реда на чл. 18, ал. 2 и 3 от Закона за социално подпомагане и по реда на чл. 45 от Закона за юридическите лица с нестопанска цел, които предлагат социални услуги и програми за възстановяване на пострадалите от домашно насилие или специализирани програми за извършителите на насилието, са длъжни да предоставят на съда списък на услугите и програмите.

§ 5. В чл. 63, ал. 3 от Закона за Министерството на вътрешните работи (обн., ДВ, бр. 122 от 1997 г., бр. 29 от 1998 г. - Решение № 3 на Конституционния съд от 1998 г.; изм., бр. 70, 73 и 153 от 1998 г., бр. 30 и 110 от 1999 г., бр. 1 и 29 от 2000 г., бр. 28 от 2001 г., бр. 45 и 119 от 2002 г., бр. 17, 26, 95, 103, 112 и 114 от 2003 г., бр. 15, 70 и 89 от 2004 г., бр. 11 и 19 от 2005 г.) се създава изречение трето: "В случаите на домашно насилие копие от протокола за предупреждение се предоставя на пострадалото лице при поискване."

§ 5а. (Нов - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) Изпълнението на закона се възлага на Министерския съвет.

Законът е приет от XXXIX Народно събрание на 16 март 2005 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

Преходни и Заключителни разпоредби

КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА СРЕЩУ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

(ОБН. - ДВ, БР. 102 ОТ 2009 Г., В СИЛА ОТ 22.12.2009 Г.)

§ 23. Производствата по молби (искания) и жалби, постъпили до влизането в сила на този закон, се разглеждат по досегашния ред.

§ 24. В тримесечен срок от влизането в сила на този закон Министерският съвет приема правилник за прилагането му.

.....

§ 27. Законът влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник" с изключение на **§ 7**, т. 2 относно чл. 6, ал. 5, 6, 7 и 8, който влиза в сила от 1 януари 2010 г.

КЪМ ЗАКОНА ЗА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА 2011 Г.

(ОБН. - ДВ, БР. 99 ОТ 2010 Г., В СИЛА ОТ 01.01.2011 Г.)

§ 86. Законът влиза в сила от 1 януари 2011 г., с изключение на § 27, ал. 1 - 3, които влизат в сила от 20 декември 2010 г.

Релевантни актове от Европейското законодателство

РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 606/2013 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА

от 12 юни 2013 година относно взаимното признаване на мерки за осигуряване на защита по граждански дела

Б.ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

<http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135684122>

ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

В сила от 15.06.2010 г.

Приет с ПМС № 113 от 08.06.2010 г.

Обн. ДВ. бр.45 от 15 Юни 2010г., изм. и доп. ДВ. бр.47 от 22 Юни 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.50 от 17 Юни 2014г., изм. ДВ. бр.60 от 22 Юли 2014г., изм. ДВ. бр.100 от 5 Декември 2014г.

ГЛАВА ПЪРВА

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. С правилника се уреждат:

1. изпълнението на мерките за защита от домашното насилие;
2. взаимодействието на органите на държавната власт и юридическите лица, които работят за защита от домашно насилие;
3. финансирането на проекти на юридически лица с нестопанска цел за разработване и изпълнение на програмите и обучението по чл. 6, ал. 7 от Закона за защита от домашното насилие, наричан по-нататък "закона".

Чл. 2. (1) Средствата за финансиране на програмите по чл. 6, ал. 7 от закона се предвиждат ежегодно по бюджета на Министерството на правосъдието.

(2) При определяне на средствата за съответната година се гарантират разходите по сключени договори от предходни периоди.

Чл. 3. (1) Министърът на вътрешните работи съвместно с министъра на правосъдието, министъра на труда и социалната политика и министъра на финансите разработва всяка година проект на Национална програма за превенция и защита от домашно насилие, който внася за приемане от Министерския съвет.

(2) Юридическите лица, които работят за защита от домашно насилие, участват в разработването на Националната програма за превенция и защита от домашно насилие и предоставят информация за

реализирани и планирани от тях дейности за превенция и защита от домашно насилие.
(3) С Националната програма за превенция и защита от домашно насилие се определят:

1. целите по приоритетни области на превенцията и защитата от домашно насилие;
2. дейностите за превенция и защита от домашно насилие;
3. отговорните органи и партньорите за изпълнение на целите на програмата;
4. финансовото осигуряване на дейностите, определени в програмата;
5. очакваните резултати от изпълнението на програмата.

Чл. 3а. (Нов - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Министерът на правосъдието съгласувано с министъра на вътрешните работи и министъра на труда и социалната политика ежегодно определя приоритетни дейности за финансиране, съобразени с приоритетите в политиките за съответната година в областта на борбата с домашното насилие, защитата и подкрепата на пострадалите лица.

ГЛАВА ВТОРА

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРИ ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МЕРКИТЕ ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

РАЗДЕЛ I

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРИ ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Чл. 4. (1) При защита от домашно насилие органите на изпълнителната власт, съдилищата, общините и юридическите лица, които работят за защита от домашното насилие, си взаимодействат.
(2) Взаимодействието по ал. 1 се осъществява чрез:

1. обмен на информация за случаите на молби за защита от домашно насилие, за изпълнение на мерки за защита и за създадени програми за превенция и защита от домашно насилие;
2. извършване на съвместни действия при защита от домашно насилие.

(3) За осъществяване на взаимодействието по ал. 2 се създава и поддържа информация от:

1. Министерството на правосъдието - за програмите по чл. 6, ал. 7 от закона, финансирани по реда на глава трета;
2. Министерството на вътрешните работи - за изпълнението на наложените мерки по чл. 5, ал. 1, т. 1, 2 и 3 от закона;
3. дирекция "Социално подпомагане" - за изпълнението на наложените мерки по чл. 5, т. 4 и 6 от закона;
4. юридическите лица, получили финансиране по реда на глава трета - за изпълнението на наложените мерки по чл. 5, т. 5 от закона.

(4) Информацията по ал. 3 се публикува на интернет страницата на съответните администрации и на юридическите лица, получили финансиране по реда на глава трета.

Чл. 5. Редът за осъществяване на взаимодействието между органите на Министерството на вътрешните работи и на Министерството на труда и социалната политика при защита от домашно насилие се определя с инструкция на министъра на вътрешните работи и на министъра на труда и социалната политика.

РАЗДЕЛ II

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МЕРКИТЕ ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Чл. 6. Полицейските органи следят за изпълнението на заповедта за защита, когато с нея е наложена мярка по чл. 5, ал. 1, т. 1, 2 и 3 от закона.

Чл. 7. (1) В случай на неизпълнение на наложена мярка по чл. 5, ал. 1, т. 1, 2 и 3 от закона пострадалото лице или лицето, установило нарушението, подава сигнал до съответното районно управление на Министерството на вътрешните работи.

(2) Полицейските органи извършват проверка на подадения сигнал, като в случаите на неизпълнение на наложената мярка предприемат действия съгласно Наказателно-процесуалния кодекс.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 60 от 2014 г., в сила от 22.07.2014 г.) Когато нарушението по ал. 1 не съставлява престъпление, полицейските органи съставят протокол за предупреждение по реда на чл. 65 от Закона за Министерството на вътрешните работи.

Чл. 8. (1) Когато извършителят откаже доброволно да изпълни наложена мярка по чл. 5, ал. 1, т. 2 от закона, пострадалото лице подава молба до районното управление на Министерството на вътрешните работи по местонахождението на жилището за оказване на съдействие.

(2) Началникът на районното управление на Министерството на вътрешните работи определя незабавно полицейските служители, които да окажат съдействие на пострадалото лице.

(3) Определените по реда на ал. 2 полицейски служители в присъствието на един свидетел поканват извършителя да освободи доброволно съвместно обитаваното жилище, да предаде ключовете, свързани с ползването на жилището, и да вземе личните си вещи, включващи:

1. лични документи;
2. вещи за обикновена употреба;
3. машини, инструменти, пособия и книги, необходими лично на извършителя, упражняващ свободна професия, а на занаятчия - за упражняване на неговото занятие.

(4) При отказ да освободи жилището и да предаде ключовете извършителят се отстранява принудително от жилището, а пострадалото лице се поканва да смени заключващите устройства.

(5) При отказ на извършителя да предаде ключовете те се изземват само ако това е разпоредено с решението на съда.

(6) За извършените действия по ал. 3, 4 и 5 се съставя протокол в присъствието на извършителя, пострадалото лице и на един свидетел, като след запознаване със съдържанието му се подписва от полицейския орган, извършителя, пострадалото лице и свидетеля. Отказът на извършителя да го подпише се удостоверява с подписа на свидетеля.

(7) Копие от протокола се предоставя на пострадалото лице при поискване.

Чл. 9. Дирекция "Социално подпомагане" следи за изпълнението на заповедта за защита, когато с нея са наложени мерки по чл. 5, ал. 1, т. 4 и 6 от закона, в защита на непълнолетни, поставени под запрещение и на лица с увреждания, като:

1. създава и поддържа информация за лицата, на които са наложени мерките по чл. 5, ал. 1, т. 4 и 6 от закона;
2. извършва периодични проверки за изпълнението на наложените мерки и на всеки сигнал за неизпълнение на мерките;
3. уведомява настойниците и попечителите в случаите, когато в програмите са включени непълнолетни, поставени под запрещение или лица с увреждания;
4. изисква периодична информация от юридическото лице, което изпълнява програма за

възстановяване на пострадалите лица.

Чл. 10. (1) За изпълнението на мярката по чл. 5, ал. 1, т. 5 от закона извършителят на насилието е длъжен да посещава специализирана програма за лица, извършили домашно насилие, в мястото, посочено в заповедта на съда.

(2) При неизпълнение на мярката по ал. 1 юридическото лице, което изпълнява програмата, незабавно уведомява прокуратурата.

ГЛАВА ТРЕТА

ФИНАНСИРАНЕ НА ПРОГРАМИТЕ И ОБУЧЕНИЕТО ПО ЧЛ. 6, АЛ. 7 ОТ ЗАКОНА

РАЗДЕЛ I

УСЛОВИЯ И РЕД ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА ПРОГРАМИТЕ И ОБУЧЕНИЕТО ПО ЧЛ. 6, АЛ. 7 ОТ ЗАКОНА

Чл. 11. (1) За финансиране на програмите и обучението по чл. 6, ал. 7 от закона могат да кандидатстват юридически лица, регистрирани по реда на чл. 18, ал. 2 и 3 от Закона за социално подпомагане и по реда на чл. 45 от Закона за юридическите лица с нестопанска цел.

(2) Кандидатите по ал. 1 могат да участват самостоятелно или в партньорска организация. Партньорствата, създадени за целите на финансирането, не е необходимо да бъдат регистрирани.

Чл. 12. (1) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Министърът на правосъдието или упълномощено от него длъжностно лице обявява конкурс за финансиране на проекти на програмите и обучението по чл. 6, ал. 7 от Закона за защита от домашното насилие всяка година до 31 март. В заповедта се определят началната и крайната дата за подаване на формуляра, както и мястото за подаването му.

(2) Обявлението за конкурса се публикува на интернет страницата на Министерството на правосъдието.

Чл. 13. (1) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) За участие в конкурса кандидатите подават в Министерството на правосъдието формуляр за кандидатстване.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Формулярът по ал. 1 съдържа:

1. основна информация за кандидата, която включва:

- а) описание на кандидатстващата организация;
- б) идентификационни данни за кандидатстващата организация;
- в) предишен опит в дейността и информация за сътрудничество на кандидата с институции, пряко ангажирани с превенция на домашното насилие и защита на пострадалите лица;
- г) описание на партниращи организации (ако има такива);

2. информация за предложения проект, която включва:

- а) описание на инициативата;
- б) обосновка на проекта;
- в) стратегия за устойчивост на резултатите от проекта;
- г) институции, с които се осъществява сътрудничество при изпълнението на проекта;
- д) план за мониторинг и оценка на изпълнението;

3. информация за целевите групи, която включва:

- а) описание на целевата група;
- б) описание на непреките бенефициенти от проекта;

4. информация за целите на проекта, която включва:

- а) описание на целите - краткосрочни и дългосрочни;
- б) очаквани резултати;
- в) основни дейности и начин на изпълнение;
- г) период на изпълнение и график на дейностите;
- д) индикатори за оценка на резултатите;

5. планиран бюджет, който покрива всички разходи за изпълнението на проекта, включително собствените средства, ако такива са предвидени.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Към формулярът се прилагат:

- 1. удостоверение за актуално състояние, издадено от съда по регистрация, с дата на издаване след датата на обявяване на конкурса;
- 2. копие от картата за идентификация по Закона за регистър БУЛСТАТ, заверено от кандидата;
- 3. декларация за липсата на неизпълнени задължения - осигурителни вноски и данъци;
- 4. счетоводен баланс и финансов отчет за последната година, заверени съгласно Закона за счетоводството;
- 5. (нова - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) декларация, че кандидатът не получава и не кандидатства за финансиране от други източници за пълно изпълнение на дейностите, заложи в проектното предложение.

(4) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Ако формулярът не отговаря на изискванията на ал. 2 и 3, се изпраща съобщение за отстраняване на нередовностите. Срокът за отстраняването им е 7 дни от получаване на съобщението.

(5) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., доп. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) При неотстраняване на нередовностите в срока по ал. 4 формулярът заедно с приложенията към него се връщат на кандидата. Проектът не се разглежда по същество и не подлежи на финансиране.

(6) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Попълненият формуляр се предоставя на електронен носител.

(7) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Всички приети формуляри получават идентификационен номер с отбелязване на датата и часа на подаване.

(8) (Нова - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., отм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.)

Чл. 14. (1) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Оценяването се извършва от комисия, чийто състав и правила за работа се определят със заповед на министъра на правосъдието.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.)

(3) (Нова - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) Комисията разработва и приема:

- 1. насоки за кандидатстване на юридическите лица с нестопанска цел, които съдържат и правила за допустимост на разходите;
- 2. точкова система за оценяване на проектите;
- 3. насоки за отчитане на проектите;
- 4. формуляр за кандидатстване.

(4) (Нова - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Документите по ал. 3 се утвърждават от министъра на правосъдието или от упълномощено от него длъжностно лице и се обявяват ежегодно до 31 март на интернет страницата на Министерството на правосъдието.

Чл. 14а. (Нов - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Членовете на комисията по чл. 14, ал. 1 декларират, че:

1. нямат материален интерес от участието си в комисията;
2. не са "свързани лица" с кандидат;
3. нямат частен интерес от участието си в комисията по смисъла на Закона за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси.

(2) Членовете на комисията са длъжни да пазят в тайна обстоятелствата, които са узнали във връзка със своята работа в комисията.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Членовете на комисията представят пред министъра на правосъдието декларация за съответствие на обстоятелствата по ал. 1 и за спазване изискванията на ал. 2 след получаване на списъка с кандидатите за финансиране и на всеки етап от процедурата при настъпване на промяна в декларираните обстоятелства.

Чл. 15. (1) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., доп. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Комисията провежда заседание за оценяване на проектите в 14-дневен срок от изтичането на срока за подаване на формулярите и/или срока за отстраняване на нередностите по чл. 13, ал. 4.

(2) (Отм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.)

(3) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) С мнозинство от 2/3 от своя състав комисията взема решение на основание на изготвена по точкова система оценка на постъпилите проекти. Решението се мотивира и съдържа:

1. проектите, получили одобрение;
2. проектите, за които се отказва финансиране.

(4) (Изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) За проведеното заседание се води протокол от секретар, определен със заповедта по чл. 14, ал. 1. Протоколът и решението се подписват от председателя, секретаря и от присъстващите членове на комисията и се съхраняват в срок 3 години от провеждането на заседанието.

Чл. 16. (1) Комисията оценява и класира проектите при спазване на следните критерии:

1. съответствие на проекта с предварително обявените условия;
2. работен капацитет и квалификация на кадрите;
3. финансова стабилност и ефективност на разходите;
4. въздействие на предлагания проект върху целевите групи;
5. устойчивост на резултатите;
6. предишен опит в дейността и информация за сътрудничество на кандидата с институции, пряко ангажирани с превенция на домашното насилие и защита на пострадали лица;
7. тригодишен предишен опит при кандидатстване по проекти за предоставяне помощ на пострадали лица и на извършители на домашно насилие.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Проектите имат продължителност до 24 месеца от датата на подписване на договора за финансиране.

Чл. 17. Не се допускат до участие в конкурса кандидати:

1. обявени в несъстоятелност или в процедура по ликвидация;
2. (отм. в частта относно израза "осъждани за умишлено престъпление от общ характер, независимо от реабилитацията или" с Решение № 9744 от 10.07.2014 г. на ВАС - ДВ, бр. 100 от 2014 г.) представляващите лица на които са привлечени като обвиняеми, или са подсъдими за умишлено престъпление от общ характер;
3. предложили проекти, които следва да бъдат финансирани на друго основание със средства от държавния бюджет или от бюджетите на общините;

4. които имат прекратени договори от предходно финансиране на основание чл. 23.

Чл. 18. (1) При несъответствие на проекта с критериите по чл. 16 се отказва финансиране.

(2) При отказ по ал. 1 кандидатът има право да кандидатства отново за същите дейности при следващ конкурс по реда на правилника.

Чл. 19. (1) (Доп. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Министърът на правосъдието или упълномощено от него длъжностно лице издава заповед за одобрените проекти и за отказите за финансиране в 7-дневен срок от решението на комисията.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Кандидатите се уведомяват в 7-дневен срок за издаването на заповедта по ал. 1.

(3) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) В срок до 20 работни дни от получаване на уведомлението по ал. 1 одобрените кандидати сключват договор за финансиране с министъра на правосъдието или с упълномощено от него длъжностно лице.

(4) В срока по ал. 3 кандидатът представя удостоверение от Националната агенция по приходите, удостоверяващо липсата на неизпълнени задължения - осигурителни вноски и данъци, в оригинал или нотариално заверено копие.

(5) Заповедта по ал. 1 може да се обжалва по реда на Административнопроцесуалния кодекс.

РАЗДЕЛ II

КОНТРОЛ ВЪРХУ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ФИНАНСИРАНИТЕ ПРОЕКТИ

Чл. 20. (1) Юридическите лица, които изпълняват програмите и обучението по чл. 6, ал. 7 от закона, са длъжни да водят регистър на лицата, включени в програмата или обучението.

(2) В регистъра по ал. 1 се включва информация за:

1. името, постоянния и настоящия адрес, телефонния номер и семейното положение на лицето;
2. името, постоянния и настоящия адрес и телефонния номер на настойника, попечителя или близък роднина на лицето;
3. вида на програмата и основаниято за включване на лицето в нея;
4. името, адреса и телефонния номер на личния лекар на лицето, включено в програмата;
5. дата на приемане и на напускане на програмата и график на посещенията.

Чл. 21. (1) (Доп. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Министърът на правосъдието или упълномощено от него длъжностно лице осъществява контрол за изпълнението на условията по договора за финансиране.

(2) Юридическото лице - страна по договор за финансиране по чл. 19, ал. 3, се задължава да предоставя всяка поискана информация за осъществяването на финансираните дейности.

Чл. 22. (1) (Изм. - ДВ, бр. 47 от 2012 г., в сила от 22.06.2012 г., изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Юридическото лице - страна по договора, се задължава да изпълнява проекта съгласно параметрите, посочени във формуляра за кандидатстване. Отклонения от проектното предложение се допускат само с изричното съгласие на страните.

(2) За изпълнението на проекта се подготвя окончателен финансов отчет в едномесечен срок от прекратяването на договора, към който се прилагат заверени копия от всички оригинални първични счетоводни документи за направените разходи по проекта.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Отчетите по ал. 2 се разглеждат от комисия, назначена от министъра на правосъдието. Комисията приема или отхвърля отчетите, за което се съставя протокол.

(4) (Нова - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Членовете на комисията представят пред

министъра на правосъдието декларация за съответствие на обстоятелствата по чл. 14а, ал. 1 и за спазване на изискванията на чл. 14а, ал. 2 след получаване на отчетите по ал. 2 и при настъпване на промяна в декларираните обстоятелства.

Чл. 23. (1) (Доп. - ДВ, бр. 50 от 2014 г., в сила от 17.06.2014 г.) Министърът на правосъдието или упълномощено от него длъжностно лице прекратява едностранно договора за финансиране на одобрен проект, когато в хода на изпълнението на проекта се установи, че отпуснатите средства се разходват по начин, различен от посочения в договора.

(2) В случаите по ал. 1 средствата се възстановяват заедно със законоустановената лихва.

Чл. 24. За период 3 години от датата на сключване на договора по чл. 19, ал. 3 юридическите лица, получили финансиране, са длъжни да съхраняват всички оригинални документи, свързани с финансираните дейности.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. (1) В едномесечен срок от влизането в сила на правилника министърът на правосъдието обявява конкурс за финансиране на програмите и обучението по чл. 6, ал. 7 от закона за 2010 г.

(2) Средствата, предоставени за финансиране на програми по чл. 6, ал. 7 от закона за 2010 г., се разходват до 31 май 2011 г.

§ 2. В тримесечен срок от влизането в сила на правилника министърът на вътрешните работи и министърът на труда и социалната политика издават инструкцията по чл. 5.

§ 3. Правилникът се приема на основание § 24 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Закона за защита срещу домашното насилие (ДВ, бр. 102 от 2009 г.).

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 112 ОТ 14 ЮНИ 2012 Г. ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ, ПРИЕТ С ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 113 НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ ОТ 2010 Г.

(ОБН. - ДВ, БР. 47 ОТ 2012 Г., В СИЛА ОТ 22.06.2012 Г.)

§ 8. Конкурсът по чл. 12, ал. 1 за 2012 г. се обявява в срок до един месец от влизане в сила на постановлението.

§ 9. Постановлението влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник".

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 151 ОТ 11 ЮНИ 2014 Г. ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ, ПРИЕТ С ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 113 НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ ОТ 2010 Г.

(ОБН. - ДВ, БР. 50 ОТ 2014 Г., В СИЛА ОТ 17.06.2014 Г.)

§ 11. Конкурсът по чл. 12, ал. 1 за 2014 г. се обявява в срок до един месец от влизането в сила на постановлението.

§ 12. Постановлението влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник".

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 207 ОТ 18 ЈУЛИ 2014 Г. ЗА ПРИЕМАНЕ НА ПРАВИЛНИК ЗА УСТРОЙСТВОТО И ДЕЙНОСТТА НА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

(ОБН. - ДВ, БР. 60 ОТ 2014 Г., В СИЛА ОТ 22.07.2014 Г.)

§ 44. Постановлението влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник".

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ЧЛ. 13, АЛ. 1

МИНИСТЕРСТВО НА ПРАВОСЪДИЕТО

ЗАЯВЛЕНИЕ

№/..... Г.

1. Информация за кандидата.

А. Кандидат:

Адрес; телефон/факс; електронна поща; интернет страница

Съдебна регистрация (номер и дата на съдебното решение), БУЛСТАТ

Лице за контакт

Адрес за кореспонденция; телефон/факс и електронна поща

Б. Представяне на проекти, в които организацията е осъществила дейности през последните две години.

2. Информация за проекта.

Наименование на проекта:

Място на изпълнение и продължителност на проекта

Размер на финансиране:

Резюме на проекта с конкретните дейности, период за изпълнение и участници:

(описание на проекта до 5 страници)

3. Бюджет на проекта.

Обосновка на бюджета:

(в свободен текст аргументирайте предлаганите разходи и приноса им за постигане целите на проекта - до една страница)

4. Очаквани резултати.

(описание на дейностите до две страници)

.....
.....
Приложения:

1. Удостоверение за актуално състояние, издадено от съда по регистрация.
2. Копие от регистрация по БУЛСТАТ, заверено от кандидата.
3. Декларация за липсата на неизпълнени задължения (осигурителни вноски и данъци).
4. Счетоводен баланс и отчет за последната финансова година, заверени съгласно Закона за счетоводството.

Подпис:

В. Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция)

<https://rm.coe.int/168046246f>

Г. Закон за равнопоставеност на жените и мъжете

<http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136803101>

ЗАКОН ЗА РАВНОПОСТАВЕНОСТ НА ЖЕНИТЕ И МЪЖЕТЕ

Обн. ДВ. бр.33 от 26 Април 2016г.

Чл.1.(1) Този закон урежда провеждането на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете.

(2) Целта на закона е да насърчи постигане на равнопоставеност на жените и мъжете, като създаде условия за изграждане на институционална среда и определи органите и механизмите за провеждане на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете.

Чл. 2. Държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете се основава на принципите на:

1. равни възможности за жените и мъжете във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот;
2. равен достъп на жените и мъжете до всички ресурси в обществото;
3. равно третиране на жените и мъжете и недопускане на дискриминация и насилие, основани на пола;
4. балансирано представителство на жените и мъжете във всички органи, вземащи решения;
5. преодоляване на стереотипите, основани на пола.

Чл. 3. При осъществяване на правомощията си органите на държавната власт и на местното самоуправление, обществените органи и стопанските субекти предприемат мерки за прилагане принципите на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете.

Чл. 4. (1) Държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете се осъществява чрез:

1. интегриране принципа на равнопоставеност на жените и мъжете в законодателството и във всички национални, регионални и местни политики, стратегии, програми и планове;
2. прилагане на временни насърчителни мерки;
3. хоризонтален междусекторен подход;

4. национален институционален механизъм за сътрудничество между централните и териториалните органи на изпълнителната власт, както и с гражданското общество;
 5. последователно и устойчиво ресурсно и финансово осигуряване на органите и политиката за равнопоставеност на жените и мъжете.
- (2) Временните насърчителни мерки, прилагани по реда на този закон, не представляват дискриминация по Закона за защита от дискриминация.

Чл. 5. (1) Министерският съвет определя държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете и приема Национална стратегия по равнопоставеност на жените и мъжете, наричана по-нататък "Национална стратегия", както и планове за нейното изпълнение.

(2) Централните и териториалните органи на изпълнителната власт провеждат политиката по равнопоставеност на жените и мъжете в съответствие с Националната стратегия по ал. 1.

Чл. 6. (1) Към Министерския съвет се създава Национален съвет по равнопоставеността на жените и мъжете, който е орган за осъществяване на консултации, сътрудничество и координация между централните и териториалните органи на изпълнителната власт и структурите на гражданското общество.

(2) Националният съвет се състои от представители на:

1. министерства, държавни и изпълнителни агенции и други органи, създадени със закон;
2. представителните организации на работниците и служителите на национално равнище;
3. представителните организации на работодателите на национално равнище;
4. Националното сдружение на общините в Република България;
5. юридически лица с нестопанска цел, чийто предмет на дейност е в съответствие с приоритетите на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете, определени при условията, критериите и по реда, регламентирани в правилник за устройството, организацията и дейността на Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете към Министерския съвет.

(3) Председател на Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете е министърът на труда и социалната политика.

(4) Организационното и техническото обслужване на дейността на Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете се осигурява от Министерството на труда и социалната политика.

(5) Националният съвет по равнопоставеност на жените и мъжете:

1. предоставя становища по проекти на стратегически документи и нормативни актове, които съдържат разпоредби, свързани с равнопоставеността на жените и мъжете, преди внасянето им в Министерския съвет;
2. участва в разработването на Националната стратегия за равнопоставеност на жените и мъжете;
3. предлага мерки за насърчаване на държавната политика за равнопоставеност на жените и мъжете;
4. участва в разработването на количествени и качествени показатели, необходими за системата за наблюдение по чл. 7, т. 4.

(6) Министерският съвет приема правилник за устройството, организацията и дейността на Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете към Министерския съвет.

Чл. 7. Министърът на труда и социалната политика ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете, като:

1. разработва, участва в обсъждането и предлага приемането и/или изменението на нормативни актове и стратегически документи, които имат отношение към равнопоставеността на жените и мъжете;
2. организира и ръководи дейността на Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете;

3. координира разработването, изпълнението и отчитането на Националната стратегия и плановите за нейното изпълнение;
4. организира създаването и поддържането на система за наблюдение на равнопоставеността на жените и мъжете и координира изготвянето на доклад за равнопоставеността на жените и мъжете в Република България;
5. оказва методическа помощ на органите на изпълнителната власт за провеждането на държавната политика по равнопоставеността на жените и мъжете;
6. представлява държавата в международни организации и програми в областта на равнопоставеността на жените и мъжете;
7. ръководи и координира участието в национални и международни програми и проекти за равнопоставеност на жените и мъжете, включително съвместно с други органи на държавната власт и организации;
8. поддържа контакти със сродни специализирани държавни органи в други държави, както и с международни организации с дейност в сферата на равнопоставеността на жените и мъжете.

Чл. 8. (1) Централните и териториалните органи на изпълнителната власт определят служителите, които изпълняват функциите на координатори по равнопоставеност на жените и мъжете.

(2) Координаторите по ал. 1:

1. участват в разработването и провеждането на националната политика по равнопоставеност на жените и мъжете;
 2. участват в разработването на секторните и местните политики и програми от гледна точка на равнопоставеността на жените и мъжете;
 3. участват в изготвянето на оценка на въздействието по признак пол на нормативните актове и стратегическите документи, предлагани от органите на изпълнителната власт;
 4. участват в изготвянето, изпълнението и отчитането на Националната стратегия и плановите за нейното изпълнение по чл. 7, т. 3 в областта на компетентност на съответния орган на изпълнителната власт;
 5. координират изпълнението на мерките от компетентността на органа на изпълнителната власт и участват в изготвянето на доклади по равнопоставеност на жените и мъжете;
 6. участват в разработването на количествените и качествените индикатори и анализи на равнопоставеността на жените и мъжете в съответната област на компетентност на институцията;
 7. координират събирането и разпространението на информация и добри практики, предоставянето на данни по равнопоставеност на жените и мъжете от компетентността на органа на изпълнителната власт;
 8. участват в обучения по равнопоставеност на жените и мъжете, както и в организирането на такива обучения;
 9. изпълняват и други функции в областта на равнопоставеност на жените и мъжете, възложени от съответния орган на изпълнителната власт.
- (3) В изпълнение на функциите на координатори по равнопоставеност на жените и мъжете служителите по ал. 1 си сътрудничат с Министерството на труда и социалната политика.
- (4) Функционалните задължения на определените служители по равнопоставеност на жените и мъжете се определят в длъжностните им характеристики или чрез заповед на органа по назначаването на държавна служба.

Чл. 9. При изпълнение на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете органите на изпълнителната власт събират, регистрират и обработват данни по признак пол за целите на системата за наблюдение по чл. 7, т. 4.

Чл. 10. Държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете по области и общини се осъществява от областните управители и от органите на местното самоуправление съвместно с териториалните звена на министерствата, държавните и изпълнителните агенции и другите органи, създадени със закон, представителните организации на работниците и служителите и на

работодателите, неправителствените организации, работещи по проблемите на равнопоставеността на жените и мъжете, както и други организации.

Чл. 11. (1) Областният управител осигурява координация между националните и местните интереси по въпросите на равнопоставеност на жените и мъжете и осъществява взаимодействие с органите на местното самоуправление и местната администрация, както и с териториалните звена на представителните организации на работниците и служителите и работодателите.

(2) При осъществяване на своите правомощия по провеждането на държавната политика по равнопоставеност на жените и мъжете областните управители се подпомагат от определените от тях служители в областната администрация, които изпълняват функциите на координатори по равнопоставеност на жените и мъжете, съгласно чл. 8.

Чл. 12. Националната стратегия по равнопоставеност на жените и мъжете е основен програмен документ и съдържа:

1. целите за постигането на равнопоставеност на жените и мъжете във всички области;
2. органите, отговорни за постигане на целите;
3. приоритетните области на действие за постигане на целите;
4. индикаторите за изпълнението.

Чл. 13. Националната стратегия се изпълнява чрез планове, които включват дейности, отговорни органи, финансови средства и индикатори за изпълнението на дейностите.

Чл. 14. Оценките на въздействието на нормативните актове и стратегическите документи включват и оценка на въздействието по признак пол.

Чл. 15. (1) Временните насърчителни мерки по чл. 4, т. 2 се предвиждат в плановете за изпълнение на Националната стратегия по равнопоставеност на жените и мъжете.

(2) Насърчителните мерки по ал. 1 се прилагат от органите на изпълнителната власт за определен срок до постигането на целите им за балансирано представителство, равни възможности и равнопоставеност на жените и мъжете в областите, в които е установена неравнопоставеност.

(3) Насърчителните мерки по ал. 1 се финансират от държавния и от общинските бюджети, както и от международни и европейски източници.

Чл. 16. (1) Министърът на труда и социалната политика създава отличителен знак за значими постижения в ефективното изпълнение на политиката по равнопоставеност на жените и мъжете.

(2) Министърът на труда и социалната политика утвърждава условията и реда за получаване на отличителния знак след съгласуването им в Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете.

ДОПЪЛНИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. По смисъла на този закон:

1. "Равнопоставеност на жените и мъжете" е равни права и задължения, равни възможности за реализация и за преодоляване на пречки във всички области на обществения живот, като жените и мъжете са свободни да развиват своите лични способности и да правят избор без ограниченията на социалната роля на своя пол.

2. "Равни възможности" е създаване на условия за реализиране на равни шансове и осигуряване на гаранции за достъп до всички сфери (области) на обществения живот и постигане на личностна и

професионална реализация и развитие.

3. "Балансирано представителство на жените и мъжете" е разпределението на позициите между жените и мъжете във властта и вземането на решения във всяка област на живота и съставлява важно условие за равнопоставеност на половете. Балансираното представителство е осигуряване на количествено и качествено равновесие в участието на жените и мъжете в политиката, управлението и вземането на решения.

4. "Интегриране на равнопоставеността на жените и мъжете" е процесът на отразяване на въпросите на равнопоставеността на жените и мъжете във всички национални, регионални и местни политики, стратегии, програми, планове, законодателство и процеси на вземане на решения във всяка област и на всички равнища, за да може на всеки етап и ниво на тяхното разработване или изпълнение да се извършва анализ на въздействието им върху положението на жените и мъжете и да се предприемат съответните действия с цел постигане на реална равнопоставеност.

5. "Оценка на въздействието по признак пол" е част от социалната оценка и включва оценката на въздействието на нормативните актове и стратегическите документи относно положението на жените и мъжете, така че, прилагайки тези предложения, да се осигури неутрализиране на дискриминационните ефекти и да се насърчи равнопоставеността на половете.

6. "Временни насърчителни мерки" са оправдани и пропорционални инициативи с временен характер, които целят премахване на пречки за балансирано представителство на жените и мъжете или за равностойно положение на представителите на единия пол или за пола, поставен в неравностойно положение.

7. "Хоризонтален междусекторен подход" е постигането на общо разбиране за комплексността на проблемите, консенсус за решаването им, съвместно идентифициране и определяне на целите и инструментите за измерване на напредъка в постигането им, координиране на изпълнението на предприетите мерки и наблюдение на политиката по равнопоставеност на жените и мъжете на всички нива на вземане на решения.

Заклучителни разпоредби

§ 2. В 6-месечен срок от влизането в сила на закона се определят служителите по реда на чл. 8 и 11.

§ 3. В 6-месечен срок от влизането в сила на закона по предложение на министъра на труда и социалната политика Министерският съвет привежда в съответствие с него Правилника за устройството и организацията на работа на Националния съвет по равнопоставеността на жените и мъжете към Министерския съвет (обн., ДВ, бр. 104 от 2004 г.; изм., бр. 78, 83, 89, 94 и 96 от 2005 г., бр. 53 и 71 от 2008 г., бр. 93 от 2009 г., бр. 58 от 2010 г., бр. 42 от 2014 г. и бр. 22 от 2015 г.).

§ 4. В едногодишен срок от влизането в сила на закона министърът на труда и социалната политика приема условията и реда за получаване на отличителния знак по чл. 16.

§ 5. В Закона за защита от дискриминация (обн., ДВ, бр. 86 от 2003 г.; изм., бр. 70 от 2004 г., бр. 105 от 2005 г., бр. 30 и 68 от 2006 г., бр. 59 и 100 от 2007 г., бр. 69 и 108 от 2008 г., бр. 42, 74 и 103 от 2009 г., бр. 97 от 2010 г., бр. 23 и 39 от 2011 г., бр. 38 и 58 от 2012 г., бр. 15 и 68 от 2013 г. и бр. 26 от 2015 г.) в чл. 7, ал. 1 се създава т. 20:

"20. временните насърчителни мерки, прилагани по реда на Закона за равнопоставеност на жените и мъжете."

§ 6. Изпълнението на закона се възлага на министъра на труда и социалната политика.

Законът е приет от 43-то Народно събрание на 15 април 2016 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

Д. ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

<http://lex.bg/laws/ldoc/2135472223>

ЗАКОН ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ (ЗАГЛ. ИЗМ. - ДВ, БР. 68 ОТ 2006 Г.)

В СИЛА ОТ 01.01.2004 Г.

Обн. ДВ. бр.86 от 30 Септември 2003г., изм. ДВ. бр.70 от 10 Август 2004г., изм. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.68 от 22 Август 2006г., изм. ДВ. бр.59 от 20 Юли 2007г., изм. ДВ. бр.100 от 30 Ноември 2007г., изм. ДВ. бр.69 от 5 Август 2008г., изм. ДВ. бр.108 от 19 Декември 2008г., изм. ДВ. бр.42 от 5 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г., изм. ДВ. бр.103 от 29 Декември 2009г., изм. ДВ. бр.97 от 10 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.23 от 22 Март 2011г., изм. ДВ. бр.39 от 20 Май 2011г., изм. ДВ. бр.38 от 18 Май 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.58 от 31 Юли 2012г., изм. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013г., изм. ДВ. бр.68 от 2 Август 2013г., изм. и доп. ДВ. бр.26 от 7 Април 2015г., доп. ДВ. бр.33 от 26 Април 2016г., изм. и доп. ДВ. бр.105 от 30 Декември 2016г.

ГЛАВА ПЪРВА

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. Този закон урежда защитата срещу всички форми на дискриминация и съдейства за нейното предотвратяване.

Чл. 2. Целта на закона е да осигури на всяко лице правото на:

1. равенство пред закона;
2. равенство в третирането и във възможностите за участие в обществения живот;
3. ефективна защита срещу дискриминацията.

Чл.3.(1) Този закон защитава от дискриминация всички физически лица на територията на Република България.

(2) Сдружения на физически лица, както и юридически лица, се ползват от правата по този закон, когато са дискриминирани на основата на признаците по чл. 4, ал. 1, по отношение на техния членски състав или на заетите в тях лица.

Чл. 4. (1) (Доп. - ДВ, бр. 70 от 2004 г., в сила от 01.01.2005 г.) Забранена е всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна.

(2) Пряка дискриминация е всяко по-неблагоприятно третиране на лице на основата на признаците по ал. 1, отколкото се третира, било е третирано или би било третирано друго лице при сравними сходни обстоятелства.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 105 от 2016 г.) Непряка дискриминация е поставянето на лице или лица, носители на признак по чл. 4, ал. 1, или на лица, които, без да са носители на такъв признак, съвместно с първите търпят по-малко благоприятно третиране или са поставени в особено неблагоприятно положение, произтичащо от привидно неутрални разпоредба, критерий или практика, освен ако разпоредбата, критерият или практиката са обективно оправдани с оглед на законова цел и средствата за постигане на целта са подходящи и необходими.

Чл.5. Тормозът на основа на признаците по чл. 4, ал. 1, сексуалният тормоз, подбуждането към дискриминация, преследването и расовата сегрегация, както и изграждането и поддържането на архитектурна среда, която затруднява достъпа на лица с увреждания до публични места, се смятат за дискриминация.

Чл. 6. (1) (Предишен текст на чл. 6 - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) Забраната за дискриминация действа спрямо всички при упражняването и защитата на предвидените в Конституцията и законите на Република България права и свободи.

(2) (Нова - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) При изработване на проекти на нормативни актове, както и при тяхното прилагане държавните и обществените органи и органите на местното самоуправление се съобразяват с целта за недопускане на пряка или непряка дискриминация на основата на признаците по чл. 4, ал. 1.

Чл. 7. (1) Не представлява дискриминация:

1. различното третиране на лица на основата на тяхното гражданство или на лица без гражданство, когато това е предвидено в закон или в международен договор, по който Република България е страна;

2. различното третиране на лица на основата на характеристика, отнасяща се до признак по чл. 4, ал. 1, когато тази характеристика поради естеството на определено занятие или дейност, или условията, при които то се осъществява, е съществено и определящо професионално изискване, целта е законна, а изискването не надхвърля необходимото за постигането ?;

3. различното третиране на лица на основата на религия, вяра или пол по отношение на занятие, осъществявано в религиозни институции или организации, когато поради естеството на занятието или условията, при които то се осъществява, религията, вярата или полът е съществено и определящо професионално изискване с оглед характера на институцията или организацията, когато целта е законна, а изискването не надхвърля необходимото за постигането ?;

4. различното третиране на лица на основата на религия, вяра или пол при религиозно образование или обучение, включително при обучение или образование с цел упражняване на занятие по т. 3;

5. определянето на изисквания за минимална възраст, професионален опит или стаж при наемане на работа или при предоставяне на определени преимущества, свързани с работата, при условие че това е обективно оправдано за постигане на законна цел и средствата за постигането ? не надвишават необходимото;

6. определянето на максимална възраст за наемане на работа, което е свързано с необходимостта от обучение за заемане на съответната длъжност или с необходимостта от разумен срок за заемане на длъжността преди пенсиониране, при условие че това е обективно оправдано за постигане на законна цел и средствата за постигането ? не надвишават необходимото;

7. (изм. - ДВ, бр. 103 от 2009 г., в сила от 29.12.2009 г.) специалната закрила за бременни жени, жени в напреднал етап на лечение ин-витро и майки, установена със закон, освен ако те не желаят да се ползват от тази закрила и са уведомили писмено за това работодателя;

8. изискванията за възраст и определен от закона трудов или служебен стаж за целите на пенсионното осигуряване;

9. (доп. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) мерките и програмите по Закона за насърчаване на заетостта;

10. различното третиране на лица с увреждания при провеждане на обучение и придобиване на образование за задоволяване на специфични образователни потребности с цел изравняване на възможностите им;

11. определянето на изисквания за минимална и максимална възраст за достъп до обучение и образование, при условие че това е обективно оправдано за постигане на законна цел с оглед естеството на обучението или образованието, или условията, при които то се осъществява, и средствата за постигането на тази цел не надвишават необходимото;

12. (нова - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) установяване на максимална възраст за получаване на кредит по Закона за кредитиране на студенти и докторанти;

13. (предишна т. 12 - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) мерките в областта на образованието и обучението за осигуряване на балансирано участие на жените и мъжете, доколкото и докато тези мерки са необходими;

14. (предишна т. 13 - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) специалните мерки в полза на лица или групи лица в неравностойно положение на основата на признаците по чл. 4, ал. 1 с цел изравняване на възможностите им, доколкото и докато тези мерки са необходими;

15. (предишна т. 14 - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) специалната закрила на деца без родители, непълнолетни,

самотни родители и лица с увреждания, установена със закон;

16. (предишна т. 15 - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) мерките за защита на самобитността и идентичността на лицата, принадлежащи към етнически, религиозни или езикови малцинства, и на правото им самостоятелно или съвместно с другите членове на своята група да поддържат и развиват своята култура, да изповядват и практикуват своята религия или да ползват своя език;

17. (предишна т. 16 - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) мерките в областта на образованието и обучението за осигуряване на участието на лица, принадлежащи към етнически малцинства, доколкото и докато тези мерки са необходими;

18. (нова - ДВ, бр. 100 от 2007 г., в сила от 20.12.2007 г., предишна т. 17 - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) различното третиране на лица при предоставянето на стоки и услуги, предназначени изключително или основно за представителите на единия от половете, което има за основание законна цел и средствата за постигането ? са подходящи и необходими;

19. (нова - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) различното третиране на лицата при предприемане на мерки, имащи за цел инициативи, изключително или основно насърчаващи предприемачеството сред жените в случаите, когато те са недостатъчно представеният пол, или за предотвратяване или компенсиране на неизгоди в професионалната кариера;

20. (нова - ДВ, бр. 33 от 2016 г.) временните насърчителни мерки, прилагани по реда на Закона за равнопоставеност на жените и мъжете.

(2) Списъкът на дейностите, при които полът е съществено и определящо професионално изискване по смисъла на ал. 1, т. 2, се определя със:

1. наредба на министъра на труда и социалната политика, съгласувано с министъра на вътрешните работи; този списък своевременно се привежда в съответствие с настъпващите изменения в условията на труда, като се преразглежда най-малко веднъж на три години;

2. (изм. - ДВ, бр. 23 от 2011 г., в сила от 22.03.2011 г.) наредба на министъра на отбраната - за дейностите и длъжностите при изпълнение на военната служба във въоръжените сили.

Чл. 8. Лицата, съзнателно подпомогнали извършването на актове на дискриминация, носят отговорност по този закон.

Чл. 9. (Изм. - ДВ, бр. 26 от 2015 г.) В производство за защита от дискриминация, след като страната, която твърди, че е дискриминирана, представи факти, въз основа на които може да се направи предположение, че е налице дискриминация, ответната страна трябва да докаже, че принципът на равно третиране не е нарушен.

Чл.10. При осъществяване на правомощията си държавните органи и органите на местното самоуправление са длъжни да предприемат всички възможни и необходими мерки за постигане целите на този закон.

Чл. 11. (1) (Изм. - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) Органите на държавна власт, обществените органи и органите на местното самоуправление предприемат мерки по смисъла на чл. 7, ал. 1, т. 13 и 14, когато това е необходимо за постигане целите на този закон.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 69 от 2008 г.) Органите на държавна власт, обществените органи и органите на местното самоуправление предприемат приоритетно мерки по смисъла на чл. 7, ал. 1, т. 13 и 14 за изравняване възможностите на лица - жертви на множествена дискриминация.

ГЛАВА ВТОРА

ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

РАЗДЕЛ I

ЗАЩИТА ПРИ УПРАЖНЯВАНЕ ПРАВОТО НА ТРУД

Чл. 12. (1) При обявяване на свободно работно място работодателят няма право да поставя изисквания, свързани с признаците по чл. 4, ал. 1, освен в случаите по чл. 7.

(2) Преди сключване на трудовия договор работодателят няма право да иска от кандидата информация за признаците по чл. 4, ал. 1, освен в случаите по чл. 7 или когато това е необходимо за нуждите на проучване за получаване на разрешение за работа с класифицирана информация при условията и по реда на Закона за защита на класифицираната информация.

(3) Работодаателят няма право да отказва приемането на работа поради бременност, майчинство или отглеждане на дете.

(4) Работодаателят няма право да откаже да наеме на работа или да наеме при по-неблагоприятни условия лице на основата на признаците по чл. 4, ал. 1, освен в случаите по чл. 7.

Чл. 13. (1) Работодаателят осигурява еднакви условия на труд без оглед на признаците по чл. 4, ал.

1.(2) Когато това не би довело до прекомерни затруднения по организацията и осъществяването на производствения процес и в случаите, когато са възможни начини, които компенсират обективно възможните неблагоприятни последици за общия производствен резултат, работодателят осигурява условия на труд, свързани с работното време и почивните дни, съобразени с изискванията на изповядваната от работника или служителя религия или вяра.

(3) (Нова - ДВ, бр. 108 от 2008 г.) Когато майката, която ползва отпуск за бременност и раждане или за отглеждане на дете, или лицето, което ползва отпуск по чл. 163, ал. 8 от Кодекса на труда или за отглеждане на дете, се върне на работа поради изтичане на отпуска или поради прекъсване на ползването му, има право да заеме същата длъжност или друга, равностойна на нея, и да се възползва от всяко подобрение на условията на труд, на което би имало право, ако не беше в отпуск.

Чл. 14. (1) Работодаателят осигурява равно възнаграждение за еднакъв или равностоеен труд.

(2) (Доп. - ДВ, бр. 108 от 2008 г.) Алинея 1 се прилага за всички възнаграждения, плащани пряко или непряко, в брой или в натура независимо от срока на трудовия договор и продължителността на работното време.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 38 от 2012 г., в сила от 01.07.2012 г.) Критериите за оценка на труда при определяне на трудовите възнаграждения и оценката на трудовото изпълнение са еднакви за всички работници и служители и се определят с колективните трудови договори или с вътрешните правила за работната заплата, или с нормативно установените условия и ред за оценяване на служителите в държавната администрация без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1.

(4) (Нова - ДВ, бр. 108 от 2008 г., отм. - ДВ, бр. 38 от 2012 г., в сила от 01.07.2012 г.)

Чл. 15. (1) (Предишен текст на чл. 15 - ДВ, бр. 108 от 2008 г.) Работодаателят предоставя на работниците и служителите равни възможности без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1 за професионално обучение и повишаване на професионалната квалификация и преквалификация, както и за професионално израстване и израстване в длъжност или ранг, като прилага еднакви критерии при оценка на дейността им.

(2) (Нова - ДВ, бр. 108 от 2008 г.) След завръщане от отпуск за бременност и раждане и/или за отглеждане на дете при наличие на въведена технологична промяна на лицето по чл. 13, ал. 3 се осигурява обучение за придобиване на съответна на промените професионална квалификация.

Чл. 16. Работодаателят е длъжен да пригоди работното място към нуждите на лице с увреждания при неговото наемане или когато увреждането на лицето настъпи след наемането му на работа, освен когато разходите за това са необосновано големи и биха затруднили сериозно работодателя.

Чл. 17. Работодател, получил оплакване от работник или служител, който се смята за подложен на тормоз, включително сексуален тормоз, на работното място, е длъжен незабавно да извърши проверка, да предприеме мерки за прекратяване на тормоза, както и за налагане на дисциплинарна отговорност, ако тормозът е извършен от друг работник или служител.

Чл. 18. Работодателят в сътрудничество със синдикатите е длъжен да предприеме ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на работното място.

Чл. 19. При неизпълнение на задължението си по чл. 18 работодателят носи отговорност по този закон за актове на дискриминация, извършени на работното място от негов работник или служител.

Чл. 20. Работодателят прилага еднакви критерии при налагане на дисциплинарни наказания без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1.

Чл. 21. Работодателят прилага еднакви критерии при осъществяване на правото си за едностранно прекратяване на трудовия договор по чл. 328, ал. 1, т. 2 - 5, 10 и 11 и чл. 329 от Кодекса на труда или на служебното правоотношение по чл. 106, ал. 1, т. 2, 3 и 5 от Закона за държавния служител без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1.

Чл. 22. Работодателят поставя на достъпно за работниците и служителите място в предприятието текста на закона, както и всички разпоредби на вътрешните правила и на клаузите от колективния трудов договор, отнасящи се до защитата от дискриминация.

Чл. 23. (1) При поискване работодателят предоставя информация на лицето, което твърди, че са нарушени правата му по този раздел.

(2) Информацията по ал. 1 трябва да съдържа основанията за взетото от работодателя решение, както и други относими данни.

Чл. 24. (1) Работодателят е длъжен при наемане, когато това е необходимо за постигане целите на този закон, да насърчава да кандидатстват лица, принадлежащи към по-слабо представения пол или етнически групи, за извършване на определена работа или за заемане на определена длъжност.

(2) Работодателят е длъжен при равни други условия да насърчава професионалното развитие и участието на работници и служители, принадлежащи към определен пол или етническа група, когато те са по-слабо представени сред работниците или служителите, извършващи определена работа или заемащи определена длъжност.

Чл. 25. Териториалните поделения на Агенцията по заетостта са длъжни да осигурят на безработните лица равни възможности за ползване и упражняване на гарантираните им със закон права без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1.

Чл. 26. Лицата имат право на равни условия на достъп до професия или дейност, възможност за упражняването им и на развитието им в тях без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1.

Чл. 27. (Изм. - ДВ, бр. 23 от 2011 г., в сила от 22.03.2011 г.) Разпоредбите на този раздел се прилагат и по отношение на дискриминацията на основата на пол при изпълнение на военната служба във въоръжените сили, освен за извършването на дейности и заемането на длъжности, при които полът представлява определящ фактор.

Чл. 28. Разпоредбите на този раздел се прилагат съответно и към служебните правоотношения.

РАЗДЕЛ II

ЗАЩИТА ПРИ УПРАЖНЯВАНЕ ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Чл. 29. (1) (Изм. - ДВ, бр. 74 от 2009 г., в сила от 15.09.2009 г., изм. - ДВ, бр. 68 от 2013 г., в сила от 02.08.2013 г.) Министърът на образованието и науката и органите на местното самоуправление вземат необходимите мерки за недопускане на расова сегрегация в обучаващите институции.

(2) Ръководителят на обучаваща институция предприема ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на учебното място от страна на лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от учащ се.

Чл. 30. Ръководителят на обучаваща институция поставя на достъпно място текста на закона, както и всички разпоредби от вътрешните правила, отнасящи се до защитата от дискриминация.

Чл. 31. Ръководителят на обучаваща институция, получил оплакване от учащ се, който се смята за подложен на тормоз от лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от друг учащ се, е длъжен незабавно да извърши проверка и да предприеме мерки за прекратяване на тормоза, както и за налагане на дисциплинарна отговорност.

Чл.32. Обучаващите институции предприемат подходящи мерки с цел изравняване на възможностите за ефективно упражняване на правото на образование и на обучение на лицата с увреждания, освен когато разходите за това са необосновано големи и биха затруднили сериозно институцията.

Чл. 33. (1) При поискване ръководителят на обучаващата институция предоставя информация на лицето, което твърди, че са нарушени правата му по този раздел.

(2) Информацията по ал. 1 съдържа основанието за взетото от ръководителя или преподавателя решение, както и други относими данни.

Чл. 34. При неизпълнение на задължението по чл. 29, ал. 2 ръководителят на обучаваща институция носи отговорност по този закон за дискриминация на учебното място от страна на служител в администрацията, преподавател или учащ се.

Чл. 35. (1) Лицата, осъществяващи обучение и възпитание, както и съставителите на учебници и учебни помагала са длъжни да предоставят информация и да прилагат методи на обучение и възпитание по начин, насочен към преодоляване на стереотипи за ролята на жената и мъжа във всички сфери на обществения и семейния живот.

(2) Детските градини, училищата и висшите училища включват в своите образователни програми и планове обучение по проблемите на равенството на жените и мъжете.

(3) Алинея 1 се прилага и за преодоляване на отрицателните стереотипи към лицата, принадлежащи към расови, етнически и религиозни групи, както и по отношение на лицата с увреждания.

РАЗДЕЛ III

ЗАЩИТА ПРИ УПРАЖНЯВАНЕТО НА ДРУГИ ПРАВА

Чл.36. Синдикалните, съсловните и другите професионални организации и организациите на работодатели не могат да поставят изисквания за записване, членуване и участие в дейността им на

основата на признаците по чл. 4, ал. 1, освен изискванията за образование в случаите на **съсловни и професионални организации**.

Чл. 37. (1) (Предишен текст на чл. 37 - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) Не се допуска отказ от предоставяне на стоки или услуги, както и предоставянето на стоки или услуги от по-ниско качество или при по-неблагоприятни условия, на основата на признаците по чл. 4, ал. 1.

(2) (Нова - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) Не се допуска дискриминация на основата на признаците по чл. 4, ал. 1 в публичния или реалния сектор, пряко или непряко, свързана с извършването на стопанска дейност, включително по отношение на създаването, оборудването или разширяването на стопанска дейност или на започването или разширяването на всякаква друга форма на такава дейност.

(3) (Нова - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) В дейностите по ал. 2 отхвърлянето или понасянето от дадено лице на поведение, което съставлява тормоз или сексуален тормоз, не могат да послужат за основание при вземането на решение, което засяга това лице.

Чл. 38. Държавните и обществените органи и органите на местното самоуправление провеждат политика за насърчаване на балансираното участие на жени и мъже, както и за представителното участие на лица, принадлежащи към етнически, религиозни и езикови малцинства, в управлението и вземането на решения.

Чл. 39. (1) (Изм. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Ако кандидатите за заемане на длъжност в администрацията на държавните и местните органи са равностойни по отношение на изискванията за съответната длъжност, назначава се кандидатът от по-слабо представения пол.

(2) (Нова - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) При наличие на специфични обстоятелства по отношение на равностойния кандидат от по-силно представения пол извън изискванията за длъжността той се назначава, ако това не представлява дискриминация спрямо кандидата от по-слабо представения пол.

(3) (Предишна ал. 2, изм. и доп. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Алинеи 1 и 2 се прилагат и при определянето на участниците или членовете в съвети, експертни работни групи, управителни, съвещателни или други органи, освен когато тези участници се определят чрез избор и конкурс.

ГЛАВА ТРЕТА

КОМИСИЯ ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

Чл. 40. (1) Комисията за защита от дискриминация, наричана по-нататък "комисията", е независим специализиран държавен орган за предотвратяване на дискриминация, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите.

(2) Комисията осъществява контрол по прилагането и спазването на този или други закони, уреждащи равенство в третирането.

(3) (Доп. - ДВ, бр. 68 от 2006 г., в сила от 01.01.2007 г., изм. - ДВ, бр. 15 от 2013 г., в сила от 01.01.2014 г.) Комисията е юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище София и е първостепенен разпоредител с бюджет.

(4) (Нова - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Комисията има свои регионални представители, като условията и редът за определянето им се уреждат с правилника по чл. 46, ал. 1.

(5) (Предишна ал. 4 - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Комисията представя на Народното събрание всяка година до 31 март отчет за дейността си, който включва и информация за дейността на всеки от постоянните ? специализирани състави.

Чл. 41. (1) Комисията се състои от 9 души, от които поне четирима юристи. Народното събрание избира 5 от членовете, в това число - председателя и заместник-председателя на комисията, а

президентът на Република България назначава 4 от членовете на комисията.

(2) Мандатът на членовете на комисията е 5 години.

(3) При избора или назначаването на членове на комисията се спазват принципите на балансирано участие на жени и мъже и на участие на лица, принадлежащи към етнически малцинства.

Чл. 42. (1) Член на комисията може да бъде само български гражданин, който:

1. има висше образование;

2. има познания и опит в областта на защитата на правата на човека;

3. не е осъждан за умишлено престъпление от общ характер.

(2) Член на комисията не може:

1. да бъде търговец, управител, прокурист, член на управителен или контролен орган на търговско дружество или кооперация, синдик или ликвидатор;

2. да заема друга платена длъжност, освен когато упражнява научна дейност;

3. да бъде член на ръководен орган на политическа партия.

Чл. 43. Времето, през което лицето е работило като член на комисията, се признава за служебен стаж по смисъла на Закона за държавния служител.

Чл. 44. (1) Правомощията на член на комисията се прекратяват предсрочно:

1. по негова молба;

2. при невъзможност да изпълнява задълженията си повече от 6 месеца;

3. при осъждане за умишлено престъпление от общ характер;

4. в случаите на несъвместимост;

5. (нова - ДВ, бр. 42 от 2009 г., изм. - ДВ, бр. 97 от 2010 г., в сила от 10.12.2010 г.) при влизане в сила на акт, с който е установен конфликт на интереси по Закона за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси.

(2) При настъпване на основанията по ал. 1 председателят на комисията или неговият заместник прави мотивирано предложение за освобождаване пред Народното събрание или пред президента на Република България.

(3) В едномесечен срок от прекратяване на правомощията по ал. 1 Народното събрание или президентът на Република България избира, съответно назначава, нов член на комисията, който изпълнява мандата на освободения член.

Чл. 45. (1) (Изм. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Председателят на комисията получава основно месечно възнаграждение в размер 90 на сто от основното месечно възнаграждение на председателя на Народното събрание.

(2) Заместник-председателят на комисията получава основно месечно възнаграждение в размер 80 на сто, а членовете - в размер 75 на сто от възнаграждението на председателя на комисията.

Чл. 46. (1) Комисията приема правилник за устройството и дейността си, който се обнародва в "Държавен вестник".

(2) В своята дейност комисията се подпомага от администрация, чиито структура, функции и численост се определят с правилника по ал. 1.

Чл. 47. Комисията за защита от дискриминация:

1. установява нарушения на този или други закони, уреждащи равенство в третирането, извършителя на нарушението и засегнатото лице;

2. постановява предотвратяване и преустановяване на нарушението и възстановяване на

първоначалното положение;

3. налага предвидените санкции и прилага мерки за административна принуда;

4. дава задължителни предписания с оглед спазването на този или други закони, уреждащи равенство в третирането;

5. обжалва административните актове, постановени в нарушение на този или други закони, уреждащи равенство в третирането, завежда иски пред съда и встъпва като заинтересувана страна по дела, заведени по този закон или други закони, уреждащи равенство в третирането;

6. прави предложения и препоръки до държавните и общинските органи за преустановяване на дискриминационни практики и за отмяна на техни актове, издадени в нарушение на този или други закони, уреждащи равенство в третирането;

7. поддържа публичен регистър за издадените от нея влезли в сила решения и задължителни предписания;

8. дава становища по проекти на нормативни актове за съответствието им със законодателството за предотвратяване на дискриминацията, както и препоръки за приемане, отменяне, изменение и допълнение на нормативни актове;

9. предоставя независима помощ на жертвите на дискриминация при подаването на жалби за дискриминация;

10. провежда независими проучвания относно дискриминацията;

11. публикува независими доклади и прави препоръки по всички въпроси, свързани с дискриминацията;

12. (нова - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) информира обществеността чрез средствата за масово осведомяване за действащите разпоредби в областта на защитата от дискриминация;

13. (предишна т. 12 - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) осъществява други компетенции, предвидени в правилника за устройството и дейността.

Чл. 48. (1) Комисията разглежда и решава заведените пред нея преписки в заседателни състави, които се определят от председателя на комисията.

(2) Председателят на комисията определя постоянни състави, които се специализират в материята по дискриминация:

1. на етническа и расова основа;

2. на основата на пол;

3. на основата на други признаци по чл. 4, ал. 1.

(3) Случаите на множествена дискриминация се разглеждат от разширен състав от петима членове.

Чл. 49. (1) Председателят на комисията:

1. представлява комисията, организира и ръководи дейността ?;

2. сключва трудовите договори и назначава държавните служители в администрацията;

3. изпълнява бюджета на комисията.

(2) Заместник-председателят подпомага председателя на комисията при осъществяване на неговите функции и го замества в негово отсъствие.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

ПРОИЗВОДСТВО ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

РАЗДЕЛ I

ПРОИЗВОДСТВО ПРЕД КОМИСИЯТА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

Чл. 50. Производство пред комисията се образува по:

1. жалба на засегнатите лица;
2. инициатива на комисията;
3. сигнали на физически и юридически лица, на държавни и общински органи.

Чл. 51. (1) Жалбата или сигналът до комисията се подават писмено. Когато са написани на чужд език, те се придружават с превод на български език.
(2) Жалбата или сигналът трябва да съдържа:

1. името или наименованието на подателя;
 2. адреса или седалището и адреса на управление на подателя;
 3. изложение на обстоятелствата, на които се основава жалбата или сигналът;
 4. изложение на исканията към комисията;
 5. дати и подпис на лицето, което подава жалбата, или на негов представител.
- (3) Анонимни жалби и сигнали не се разглеждат от комисията.

Чл. 52. (1) Не се образува производство, а образуваното се прекратява, ако са изтекли три години от извършване на нарушението.
(2) (Изм. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Когато установи, че по същия спор има заведено дело пред съд, комисията не образува производство.
(3) (Нова - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Производството пред комисията се прекратява, когато жалбата или сигналът бъде оттеглен или не бъде поправен в срока, определен от комисията.

Чл. 53. (1) За производството пред комисията не се събират държавни такси.
(2) Направените в хода на производството разноски са за сметка на бюджета на комисията.

Чл. 54. След образуването на производство председателят на комисията разпределя преписката на състав, който определя между членовете си докладчик.

Чл. 55. (1) Докладчикът започва процедура по проучване, в която събира писмени доказателства, необходими за пълното и всестранно изясняване на обстоятелствата, като ползва служители и външни експерти.
(2) Всички лица, държавни и местни органи оказват съдействие на комисията в хода на проучването, като са длъжни да предоставят исканите сведения и документи и да дадат необходимите обяснения.
(3) Наличието на търговска, производствена или друга защитена от закон тайна не може да бъде основание за отказ от съдействие.
(4) Когато е налице основание за достъп до класифицирана информация, тя се предоставя по реда на Закона за защита на класифицираната информация.

Чл. 56. (1) При осъществяване на своите правомощия комисията има право:

1. да изисква документи и друга информация, свързана с проучването;
 2. да изисква обяснения от проучваните лица по въпроси, свързани с проучването;
 3. да разпитва свидетели.
- (2) При отказ да се предостави информация, поискана от комисията, или при отказ да се предостави достъп до помещения, както и в други случаи на неосказване на съдействие на комисията, виновните лица носят отговорност по този закон.

Чл. 57. (1) Когато съществува опасност от изгубване или укриване на доказателство или при особено

затруднение при неговото събиране, по искане на жалбоподателя доказателството може **да бъде** събрано принудително от лицата или от помещенията, където се намира.

(2) Принудителното събиране на доказателствата по ал. 1 се извършва с разрешение на съдия от Софийския градски съд по искане на председателя на комисията.

(3) В деня на постъпване на искането съдията се произнася със заповед, която подлежи на незабавно изпълнение.

(4) Събирането на доказателствата се извършва от докладчика по преписката със съдействието на органите на Министерството на вътрешните работи.

(5) При принудителното събиране на доказателства комисията може:

1. да извършва оглед на обекти за целите на проучването;

2. да събира доказателствени средства за целите на проучването.

(6) Веществените доказателства и оригиналите на иззетите документи се връщат на лицата, от които са иззети, след приключване на преписката.

Чл. 58. (1) Събраните документи и получената информация се използват само за целите на проучването.

(2) Членовете на комисията, както и служителите и външните експерти, са длъжни да не разгласяват информацията, представляваща защитена от закона тайна, която им е станала известна при или по повод осъществяването на тяхната дейност.

Чл. 59. (1) Проучването се извършва в срок до 30 дни. При случаи с фактическа и правна сложност срокът може да бъде продължен с разпореждане на председателя на комисията до 30 дни.

(2) (Нова - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Срокът по ал. 1 спира да тече, когато се установи, че докладчикът е възпрепятстван при проучването от лица, държавни или местни органи и това представлява пречка за пълното и всестраниното изясняване на обстоятелствата.

(3) (Предишна ал. 2 - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) След приключване на проучването на страните се дава възможност да се запознаят със събраните по преписката материали.

(4) (Предишна ал. 3 - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Ако в хода на проучването бъдат установени данни за извършено престъпление, комисията изпраща преписката на прокуратурата.

Чл. 60. (1) Докладчикът изготвя заключение и представя преписката на председателя на състава, който в 7-дневен срок насрочва заседание.

(2) Призоваването на страните и уведомяването на заинтересуваните лица се извършва по реда на Гражданския процесуален кодекс.

Чл. 61. (1) Заседанията на комисията са открити.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 59 от 2007 г., в сила от 01.03.2008 г.) Заседанията се провеждат при закрити врати на основанията и по реда, предвидени в чл. 136 от Гражданския процесуален кодекс.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 59 от 2007 г., в сила от 01.03.2008 г.) Членовете на заседателния състав се отстраняват на основанията и по реда, предвидени в чл. 22 - 24 от Гражданския процесуален кодекс.

Чл. 62. (1) (Изм. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) В първото заседание председателят на състава поканва страните да се помирят. При изразено съгласие от страните председателят на състава насрочва заседание за помирително производство.

(2) Когато в помирителното производство бъде постигнато споразумение между страните на основата на равно третиране, комисията го одобрява с решение и прекратява преписката.

(3) Когато споразумението се отнася само за част от спора, производството продължава за частта, за която не е постигнато споразумение.

(4) Одобреното от комисията споразумение подлежи на принудително изпълнение, като комисията упражнява контрол за спазване на споразумението.

Чл. 63. (1) Когато счете, че обстоятелствата по преписката са изяснени, председателят на състава предоставя възможност на страните за становище.

(2) След изясняване на спора от фактическа и правна страна председателят на състава закрива заседанието и съобщава деня за произнасяне на решение.

(3) Решението се произнася не по-късно от 14 дни след провеждане на заседанието.

Чл. 64. (1) Решенията се вземат с обикновено мнозинство от членовете на заседателния състав и се подписват от него.

(2) Член на състава, който не е съгласен с решението на мнозинството, подписва решението с особено мнение, което мотивира.

Чл. 65. С постановеното решение заседателният състав:

1. установява извършеното нарушение;
2. установява нарушителя и засегнатото лице;
3. определя вида и размера на санкцията;
4. прилага принудителни административни мерки;
5. установява, че не е извършено нарушение на закона и оставя жалбата без уважение.

Чл. 66. Решението е писмено и съдържа:

1. наименованието на органа, който го е издал;
2. фактическите и правните основания за издаването му;
3. диспозитивна част, в която се определят видът и размерът на санкцията или принудителната административна мярка, ако такава се налага;
4. пред кой орган и в какъв срок решението може да се обжалва.

Чл. 67. (1) Комисията осъществява контрол върху спазването на принудителните административни мерки.

(2) Лицето, на което е наложена санкция или принудителна административна мярка, е длъжно да предприеме мерки за изпълнение на задължителните предписания и да уведоми писмено за това комисията в определен в решението срок, който не може да бъде по-дълъг от един месец.

(3) В случаите на неизпълнение на задължителните предписания от длъжностни лица комисията изпраща доклад с предложения за предприемане на съответни действия на съответните държавни и общински органи.

(4) Комисията може да изпрати решението на други органи, които имат отношение към извършеното разследване, за сведение и/или за предприемане на съответни действия.

Чл. 68. (1) (Изм. - ДВ, бр. 30 от 2006 г., в сила от 12.07.2006 г., изм. - ДВ, бр. 39 от 2011 г.) Решенията на комисията подлежат на обжалване по реда на Административнопроцесуалния кодекс в 14-дневен срок от съобщаването им на заинтересуваните лица.

(2) Жалбата за обявяване нищожност на решението се подава без ограничение във времето.

Чл. 69. Решенията на комисията влизат в сила, когато:

1. не са обжалвани в срок;
2. подадената жалба не е уважена;
3. с решението се потвърждава постигнато от страните споразумение.

Чл. 70. (1) (Изм. - ДВ, бр. 30 от 2006 г., в сила от 12.07.2006 г.) По въпросите, които не са уредени в този раздел, се прилагат разпоредбите на Административнопроцесуалния кодекс.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 105 от 2005 г., в сила от 01.01.2006 г.) Глобите и имуществените санкции по влезли в сила решения на комисията се събират по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс.

РАЗДЕЛ II

СЪДЕБНО ПРОИЗВОДСТВО

Чл. 71. (1) Извън случаите по раздел I, всяко лице, чиито права по този или по други закони, уреждащи равенство в третирането, са нарушени, може да предяви иск пред районния съд, с който да поиска:

1. установяване на нарушението;

2. осъждане на ответника да преустанови нарушението и да възстанови положението преди нарушението, както и да се въздържа в бъдеще от по-нататъшни нарушения;

3. обезщетение за вреди.

(2) Синдикалните организации и техните поделения, както и юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност, могат да предявят иск от името на лицата, чиито права са нарушени по тяхно искане. Тези организации могат да встъпят и като заинтересувана страна във висящ процес по ал. 1.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 59 от 2007 г., в сила от 01.03.2008 г.) В случаите на дискриминация, когато са нарушени правата на множество лица, организацията по ал. 2 могат да предявят и самостоятелен иск. Лицата, чиито права са нарушени, могат да встъпят в процеса като подпомагаща страна по чл. 218 от Гражданския процесуален кодекс.

Чл. 72. (1) Лицата по чл. 71, ал. 1 и 2 могат в едномесечен срок от предявяването на иска да разгласят този факт чрез публикации или по друг, избран от тях писмен начин, като отправят покана към други засегнати лица, към синдикални организации и техни поделения, както и към юридически лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност, да встъпят в производството.

(2) Лицата по ал. 1 могат да встъпят в производството до приключване на устните състезания.

Чл. 73. (Изм. - ДВ, бр. 30 от 2006 г., в сила от 12.07.2006 г.) Всяко лице, чиито права са засегнати от административен акт, издаден в нарушение на този или други закони, уреждащи равенство в третирането, може да го обжалва пред съда по реда на Административнопроцесуалния кодекс.

Чл. 74. (1) В случаите по раздел I всяко лице, претърпяло вреди от нарушение на права по този или по други закони, уреждащи равенство в третирането, може да предяви иск за обезщетение по общия ред срещу лицата и/или органите, причинили вредите.

(2) В случаите, когато вредите са причинени на граждани от незаконни актове, действия или бездействия на държавни органи и длъжностни лица, искът за обезщетение се предявява по реда на Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани.

Чл. 75. (1) По въпросите, които не са уредени в този раздел, се прилагат разпоредбите на Гражданския процесуален кодекс.

(2) За производствата пред съд по този закон не се събират държавни такси, а разноските са за сметка на бюджета на съда.

ГЛАВА ПЕТА

ПРИНУДИТЕЛНИ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ И АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

РАЗДЕЛ I

ПРИНУДИТЕЛНИ АДМИНИСТРАТИВНИ МЕРКИ

Чл. 76. (1) За предотвратяване или преустановяване на нарушенията по този или по други закони, уреждащи равенство в третирането, както и за предотвратяване или отстраняване на вредните последици от тях, комисията по своя инициатива или по предложение на синдикални организации, на физически или юридически лица може да прилага следните принудителни административни мерки:

1. да дава задължителни предписания на работодателите и длъжностните лица за отстраняване на нарушения на законодателството за предотвратяване на дискриминация;
2. да спира изпълнението на незаконни решения или нареждания на работодатели, които водят или могат да доведат до дискриминация.

(2) Когато в случаите по ал. 1 по един и същ въпрос е дадено влязло в сила задължително предписание и има влязло в сила решение на съда, които си противоречат, изпълнява се решението на съда.

Чл. 77. Решенията на комисията за прилагане на принудителни административни мерки по този раздел могат да се обжалват по реда на чл. 68. Обжалването не спира изпълнението на принудителната административна мярка, освен ако съдът разпорежи друго.

РАЗДЕЛ II

АДМИНИСТРАТИВНО НАКАЗАТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Чл. 78. (1) Който извърши дискриминация по смисъла на този закон, се наказва с глоба от 250 до 2000 лв., ако не подлежи на по-тежко наказание.

(2) Който не предостави в срок поискани от комисията доказателства или информация, или попречи или не предостави достъп до обекти за проверка, се наказва с глоба от 500 до 2000 лв.

Чл. 79. Редовно призован свидетел, който не се яви по неуважителни причини пред комисията, за да даде свидетелски показания, се наказва с глоба от 40 до 100 лв.

Чл. 80. (1) Който не изпълни задължение, произтичащо от този закон, се наказва с глоба от 250 до 2000 лв., ако не подлежи на по-тежко наказание.

(2) Когато нарушението е извършено при осъществяване дейността на юридическо лице, на него му се налага имуществена санкция в размер от 250 до 2500 лв.

(3) За допускане извършването на нарушение по ал. 1 ръководителят на юридическо лице - работодател, се наказва с глоба от 200 до 2000 лв., ако не подлежи на по-тежко наказание.

Чл. 81. Когато нарушенията по чл. 78 - 80 са извършени повторно, се налага глоба, съответно имуществена санкция, в двоен размер на първоначално наложената.

Чл. 82. (1) Който не изпълни решение на комисията или на съда, постановено по този закон, се наказва с глоба от 2000 до 10 000 лв., ако не подлежи на по-тежко наказание.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) Ако след изтичане на три месеца от влизане в сила на решението по ал. 1 нарушението продължава, налага се глоба от 5000 до 20 000 лв.

Чл. 83. (Изм. - ДВ, бр. 15 от 2013 г., в сила от 01.01.2014 г.) Събраните суми от наложени глоби и имуществени санкции по реда на този раздел постъпват по бюджета на комисията.

Чл. 84. (1) Актовете за установяване на нарушенията се съставят от определени от председателя на комисията членове на комисията.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 30 от 2006 г., в сила от 12.07.2006 г.) Наказанията се налагат с решение на Комисията за защита от дискриминация, които могат да се обжалват по реда на Административнопроцесуалния кодекс. Обжалването спира изпълнението на оспореното решение.

(3) За неуредените в този раздел въпроси се прилага Законът за административните нарушения и наказания.

ДОПЪЛНИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. По смисъла на този закон:

1. (доп. - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) “Тормоз” е всяко нежелано поведение на основата на признаците по чл. 4, ал. 1, изразено физически, словесно или по друг начин, което има за цел или резултат нахърняване достойнството на лицето и създаване на враждебна, принизяваща, унижителна, обидна или застрашителна среда.

2. (доп. - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) “Сексуален тормоз” е всяко нежелано поведение от сексуално естество, изразено физически, словесно или по друг начин, с което се нахърняват достойнството и честта и се създава враждебна, принизяваща, обидна, унижителна или застрашителна среда и, в частност, когато отказът да се приеме подобно поведение или принудата към него може да повлияе на вземането на решения, засягащи лицето.

3. “Преследване” е:

а) по-неблагоприятно третиране на лице, което е предприело или се предполага, че е предприело или ще предприеме действие за защита от дискриминация;

б) по-неблагоприятно третиране на лице, когато свързано с него лице е предприело или се предполага, че е предприело или ще предприеме действия за защита от дискриминация;

в) по-неблагоприятно третиране на лице, отказало да дискриминира.

4. “Действията за защита от дискриминация” могат да включват: подаване на жалба или сигнал, предявяване на иск или свидетелстване в производство за защита от дискриминация.

5. (изм. - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) “Подбуждане към дискриминация” е пряко и умишлено насърчаване, даване на указание, оказване на натиск или склоняване към извършване на дискриминация.

6. “Расова сегрегация” е издаването на акт, извършването на действие или бездействие, което води до принудително разделяне, обособяване или отделяне на лице на основата на неговата раса, етническа принадлежност или цвят на кожата.

7. (изм. - ДВ, бр. 105 от 2016 г.) “Неблагоприятно третиране” е всеки акт, действие или бездействие, които водят до по-малко благоприятно третиране на едно лице спрямо друго въз основа на признаците по чл. 4, ал. 1 или могат да поставят лице или лица, носители на признак по чл. 4, ал. 1, в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица.

8. “На основата на признаците по чл. 4, ал. 1” означава на основата на действителното, настояще или минало, или предполагаемо наличие на един или повече от тези признаци у дискриминираното лице или у лице, с което то е свързано, или се предполага, че е свързано, когато тази връзка е причина за дискриминацията.

9. “Свързани лица” са: съпрузите, роднините по права линия - без ограничения, по съребрена линия - до четвърта степен включително, и роднините по сватовство - до трета степен включително; настойникът и попечителят; поднастойният и подопечният; живеещите на съпружески начала; работодател и работник; лицата, едното от които участва в управлението на дружеството на другото; съдружниците; лица, които поради други обстоятелства могат да се смятат пряко или косвено зависими от пострадалия и тази връзка е причина за дискриминация; лица, от които пряко

или косвено пострадалият може да е зависим и тази връзка е причина за дискриминация; лица, придружаващи пострадалия към момента на извършване на акт на дискриминация, когато тази връзка е причина за дискриминацията.

10. "Сексуална ориентация" означава хетеросексуална, хомосексуална или бисексуална ориентация.

11. "Множествена дискриминация" е дискриминация на основата на повече от един от признаците по чл. 4, ал. 1.

12. "Повторно нарушение" е нарушението, извършено в едногодишен срок от влизане в сила на решението, с което нарушителят е наказан за нарушение от същия вид.

13. "Семейно положение" означава брачен статус или фактическо съжителство и полагане на грижи за зависим поради възраст или увреждане низходящ, възходящ или роднина по съребрена линия до трета степен.

14. (нова - ДВ, бр. 70 от 2004 г., в сила от 01.01.2005 г.) "Човешки геном" е съвкупността от всички гени в единичен (диплоиден) набор хромозоми на дадено лице.

15. (нова - ДВ, бр. 68 от 2006 г.) "Специфични обстоятелства" са обстоятелства, свързани със социален, здравословен и семеен статус, възраст и други подобни, които не водят до дискриминация на основата на пол.

16. (нова - ДВ, бр. 103 от 2009 г., в сила от 29.12.2009 г.) "Жени в напреднал етап на лечение ин-витро" са жени, които са в етап на лечение чрез методите на асистирана репродукция, включващ периода от фоликуларната пункция до ембриотрансфера, но не повече от 20 дни.

17. (нова - ДВ, бр. 26 от 2015 г.) Признакът "пол" по чл. 4, ал. 1 включва и случаите на промяна на пола.

§ 1а. (Нов - ДВ, бр. 108 от 2008 г.) Този закон въвежда разпоредбите на Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. за прилагането на принципа на равните възможности и равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите (преработена).

§ 16. (Нов - ДВ, бр. 58 от 2012 г., в сила от 01.08.2012 г.) Този закон въвежда изискванията на Директива 2010/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 7 юли 2010 г. за прилагане на принципа на равно третиране на мъжете и жените, които извършват дейности в качеството на самостоятелно заети лица, и за отмяна на Директива 86/613/ЕИО на Съвета (ОВ, L 180/1 от 15 юли 2010 г.).

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 2. В тримесечен срок от влизането в сила на закона Народното събрание избира, а президентът назначава своята квота от членовете на комисията.

§ 3. В тримесечен срок от определянето на състава по § 2 комисията приема правилника за устройството и дейността си по чл. 46, ал. 1.

§ 4. Този закон отменя:

1. параграф 1, т. 7 от допълнителните разпоредби на Кодекса на труда (обн., ДВ, бр. 26 и 27 от 1986 г.; изм. и доп., бр. 6 от 1988 г., бр. 21, 30 и 94 от 1990 г., бр. 27, 32 и 104 от 1991 г., бр. 23, 26, 88 и 100 от 1992 г., бр. 69 от 1995 г. - Решение № 12 на Конституционния съд от 1995 г.; изм., бр. 87 от 1995 г., бр. 2, 12 и 28 от 1996 г., бр. 124 от 1997 г., бр. 22 от 1998 г., бр. 52 от 1998 г. - Решение № 11 на Конституционния съд от 1998 г.; изм., бр. 56, 83, 108 и 133 от 1998 г., бр. 51, 67 и 110 от 1999 г., бр. 25 от 2001 г., бр. 1, 105 и 120 от 2002 г., бр. 18 от 2003 г.);

2. член 5а, ал. 3 от Закона за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите (обн., ДВ, бр. 112 от 1995 г.; доп., бр. 110 от 1996 г.; изм., бр. 123 от 1997 г., бр. 140 от 1998 г. - Решение № 31 на Конституционния съд от 1998 г.; изм., бр. 153 от 1998 г., бр. 31 от 2001 г., бр. 75 и 120 от 2002 г.);

3. параграф 1, т. 19 и 20 от допълнителната разпоредба на Закона за насърчаване на заетостта (**обн.,**

ДВ, бр. 112 от 2001 г.; изм., бр. 54 и 120 от 2002 г., бр. 26 от 2003 г.).

§ 5. В чл. 20, ал. 2 от Закона за народната просвета (обн., ДВ, бр. 86 от 1991 г.; изм., бр. 90 от 1996 г., бр. 36, 124 и 153 от 1998 г., бр. 67 и 68 от 1999 г., бр. 90 и 95 от 2002 г., бр. 29 и 71 от 2003 г.) накрая се добавя “по специализирана методика за усвояване на български език”.

§ 6. Член 88 от Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България (обн., ДВ, бр. 112 от 1995 г.; изм., бр. 67 от 1996 г., бр. 122 от 1997 г., бр. 70, 93, 152 и 153 от 1998 г., бр. 12, 67 и 69 от 1999 г., бр. 49 и 64 от 2000 г., бр. 25 от 2001 г., бр. 1, 40, 45 и 119 от 2002 г., бр. 50 от 2003 г.) се отменя.

§ 7. В срок три месеца от влизането в сила на закона министърът на труда и социалната политика и министърът на отбраната издават наредбите по чл. 7, ал. 2.

§ 8. Законът влиза в сила от 1 януари 2004 г.

Законът е приет от XXXIX Народно събрание на 16 септември 2003 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ДАНЪЧНО-ОСИГУРИТЕЛНИЯ ПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС

(ОБН. - ДВ, БР. 105 ОТ 2005 Г., В СИЛА ОТ 01.01.2006 Г.)

§ 88. Кодексът влиза в сила от 1 януари 2006 г., с изключение на чл. 179, ал. 3, чл. 183, ал. 9, § 10, т. 1, буква “д” и т. 4, буква “в”, § 11, т. 1, буква “б” и § 14, т. 12 от преходните и заключителните разпоредби, които влизат в сила от деня на обнародването на кодекса в “Държавен вестник”.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ АДМИНИСТРАТИВНОПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС

(ОБН. - ДВ, БР. 30 ОТ 2006 Г., В СИЛА ОТ 12.07.2006 Г.)

§ 142. Кодексът влиза в сила три месеца след обнародването му в “Държавен вестник”, с изключение на:

1. дял трети, § 2, т. 1 и § 2, т. 2 - относно отмяната на глава трета, раздел II “Обжалване по съдебен ред”, § 9, т. 1 и 2, § 11, т. 1 и 2, § 15, § 44, т. 1 и 2, § 51, т. 1, § 53, т. 1, § 61, т. 1, § 66, т. 3, § 76, т. 1 - 3, § 78, § 79, § 83, т. 1, § 84, т. 1 и 2, § 89, т. 1 - 4, § 101, т. 1, § 102, т. 1, § 107, § 117, т. 1 и 2, § 125, § 128, т. 1 и 2, § 132, т. 2 и § 136, т. 1, както и § 34, § 35, т. 2, § 43, т. 2, § 62, т. 1, § 66, т. 2 и 4, § 97, т. 2 и § 125, т. 1 - относно замяната на думата “окръжния” с “административния” и замяната на думите “Софийския градски съд” с “Административния съд - град София”, които влизат в сила от 1 март 2007 г.;
2. параграф 120, който влиза в сила от 1 януари 2007 г.;
3. параграф 3, който влиза в сила от деня на обнародването на кодекса в “Държавен вестник”.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ЗАКОН ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА СРЕЩУ ДИСКРИМИНАЦИЯТА

(ОБН. - ДВ, БР. 68 ОТ 2006 Г.)

§ 11. Започналите до влизането в сила на този закон процедури по назначаване, свързани с прилагането на чл. 39, се довършват по досегашния ред.

§ 12. Средствата за увеличение на възнаграждението на председателя, заместник-председателя и членовете на комисията са в рамките на бюджета на Комисията за защита от дискриминация за 2006 г.

.....

§ 15. Параграф 4, т. 1 влиза в сила от 1 януари 2007 г.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС

(ОБН. - ДВ, БР. 59 ОТ 2007 Г., В СИЛА ОТ 01.03.2008 Г.)

§ 61. Кодексът влиза в сила от 1 март 2008 г., с изключение на:

1. част седма "Особени правила относно производството по граждански дела при действие на правото на Европейския съюз";
 2. параграф 2, ал. 4;
 3. параграф 3 относно отмяната на глава тридесет и втора "а" "Особени правила за признаване и допускане изпълнение на решения на чуждестранни съдилища и на други чуждестранни органи" с чл. 307а - 307д и част седма "Производство за връщане на дете или за упражняване на правото на лични отношения" с чл. 502 - 507;
 4. параграф 4, ал. 2;
 5. параграф 24;
 6. параграф 60,
- които влизат в сила три дни след обнародването на кодекса в "Държавен вестник".

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ЗАКОН ЗА ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

(ОБН. - ДВ, БР. 100 ОТ 2007 Г., В СИЛА ОТ 20.12.2007 Г.)

§ 7. Законът влиза в сила от 20 декември 2007 г.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ЗАКОН ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

(ОБН. - ДВ, БР. 74 ОТ 2009 Г., В СИЛА ОТ 15.09.2009 Г.)

§ 48. Законът влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник", с изключение на § 1, който влиза в сила от 15 септември 2009 г., и § 47, който влиза в сила от 1 октомври 2009 г.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА КОДЕКСА НА ТРУДА

(ОБН. - ДВ, БР. 103 ОТ 2009 Г., В СИЛА ОТ 29.12.2009 Г.)

§ 15. Законът влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник".

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ И РАЗКРИВАНЕ НА КОНФЛИКТ НА ИНТЕРЕСИ

(ОБН. - ДВ, БР. 97 ОТ 2010 Г., В СИЛА ОТ 10.12.2010 Г.)

§ 61. Законът влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник" с изключение на:

1. параграф 11 относно чл. 22а – 22д, който влиза в сила от 1 януари 2011 г.;
2. параграфи 7, 8, 9, § 11 относно чл. 22е – 22и и § 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 и 23, които влизат в сила от 1 април 2011 г.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ОТБРАНАТА И ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

(ОБН. - ДВ, БР. 23 ОТ 2011 Г., В СИЛА ОТ 22.03.2011 Г.)

§ 37. Законът влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник" с изключение на § 1 - 8, § 11 - 14, § 17, 18 и § 29, които влизат в сила от 1 юли 2011 г.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ДЪРЖАВНИЯ СЛУЖИТЕЛ

(ОБН. - ДВ, БР. 38 ОТ 2012 Г., В СИЛА ОТ 01.07.2012 Г.)

§ 84. (В сила от 18.05.2012 г.) В срок до един месец от обнародването на този закон в "Държавен вестник":

1. Министерският съвет привежда Класификатора на длъжностите в администрацията в съответствие с този закон;
2. компетентните органи привеждат устройствените актове на съответната администрация в съответствие с този закон.

§ 85. (1) Правоотношенията с лицата от администрациите по Закона за радиото и телевизията, Закона за независимия финансов одит, Закона за електронните съобщения, Закона за Комисията за финансов надзор, Закона за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия, Закона за отнемане в полза на държавата на имущество, придобито от престъпна дейност, Закона за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси, Кодекса за социално осигуряване, Закона за здравното осигуряване, Закона за подпомагане на земеделските производители и Закона за пътищата се уреждат при условията и по реда на § 36 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Закона за държавния служител (ДВ, бр. 24 от 2006 г.).

(2) С акта за назначаването на държавния служител се:

1. присъжда определения в Класификатора на длъжностите в администрацията минимален ранг за заеманата длъжност, освен ако служителят притежава по-висок ранг;
 2. определя индивидуална основна месечна заплата.
- (3) Допълнително необходимите средства за осигурителни вноски на лицата по ал. 2 се осигуряват в рамките на разходите за заплати, възнаграждения и осигурителни вноски по бюджетите на съответните разпоредители с бюджетни кредити.
- (4) Министерският съвет да извърши необходимите промени по извънбюджетната сметка на Държавен фонд "Земеделие", произтичащи от този закон.
- (5) Органите на управление на Националния осигурителен институт и на Националната здравноосигурителна каса да извършат необходимите промени по съответните бюджети, произтичащи от този закон.
- (6) Неизползваните отпуски по трудовите правоотношения се запазват и не се компенсират с парични обезщетения.

§ 86. (1) В едномесечен срок от влизането в сила на този закон индивидуалната основна месечна заплата на служителя се определя така, че същата, намалена с дължимия данък и задължителните

осигурителни вноски за сметка на осигуреното лице, ако са били дължими, да не е по-ниска от получаваната до този момент брутна месечна заплата, намалена с дължимите задължителни осигурителни вноски за сметка на осигуреното лице, ако са били дължими, и дължимия данък.

(2) В brutната заплата по ал. 1 се включват:

1. основната месечна заплата или основното месечно възнаграждение;
2. допълнителни възнаграждения, които се изплащат постоянно заедно с полагащата се основна месечна заплата или основно месечно възнаграждение и са в зависимост единствено от отработеното време.

§ 87. Законът влиза в сила от 1 юли 2012 г. с изключение на § 84, който влиза в сила от деня на обнародването на закона в "Държавен вестник".

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА ОТ ДИСКРИМИНАЦИЯ

(ОБН. - ДВ, БР. 58 ОТ 2012 Г., В СИЛА ОТ 01.08.2012 Г.)

§ 7. Законът влиза в сила от 1 август 2012 г.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ЗАКОНА ЗА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ

(ОБН. - ДВ, БР. 15 ОТ 2013 Г., В СИЛА ОТ 01.01.2014 Г.)

§ 123. Законът влиза в сила от 1 януари 2014 г. с изключение на § 115, който влиза в сила от 1 януари 2013 г., и § 18, § 114, § 120, § 121 и § 122, които влизат в сила от 1 февруари 2013 г.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

КЪМ ЗАКОНА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА МЛАДЕЖТА

(ОБН. - ДВ, БР. 68 ОТ 2013 Г., В СИЛА ОТ 02.08.2013 Г.)

§ 55. Законът влиза в сила от деня на обнародването му в "Държавен вестник".

Релевантни актове от Европейското законодателство

ДИРЕКТИВА 2010/41/ЕС НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 7 юли 2010 година за прилагане на принципа на равно третиране на мъжете и жените, които извършват дейности в качеството на самостоятелно заети лица, и за отмяна на Директива 86/613/ЕИО на Съвета

ДИРЕКТИВА 2006/54/ЕО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 5 юли 2006 година за прилагането на принципа на равните възможности и равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите (преработена)

ДИРЕКТИВА 2002/73/ЕО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА 2002/73/ЕО от 23 септември 2002 година за изменение и допълнение на Директива 76/207/ЕИО за прилагането на принципа на равно третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до заетост, професионално обучение и развитие, и условията на труд

ДИРЕКТИВА 2000/78/ЕО от 27 ноември 2000 година за създаване на основна рамка за равно третиране при заетостта и упражняването на занятие

ДИРЕКТИВА 2000/43/ЕО НА СЪВЕТА от 29 юни 2000 година относно прилагане на принципа на равно третиране на лица, без разлика на расата или етническия произход

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА 98/52/ЕО от 13 юли 1998 година за прилагане в Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия на Директива 97/80/ЕО относно доказателствената тежест, в случаите на дискриминация, основана на пола

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА 97/80/ЕО от 15 декември 1997 година относно тежестта на доказване в случаите на дискриминация, основана на пола (отм.)

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА 92/85/ЕИО от 19 октомври 1992 година за въвеждане на мерки за насърчаване на подобрения в областта на безопасните и здравословни условия на труд на бременни работнички, на работнички родилки или кърмачки

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА 86/613/ЕИО от 11 декември 1986 година за прилагане принципа на равното третиране на мъжете и жените, които работят на свободна практика, включително и в сектора на земеделието, както и за закрила на жените, които работят на свободна практика, по време на бременност и майчинство

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА 76/207/ЕИО от 9 февруари 1976 година относно прилагането на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на заетостта, професионалната квалификация и развитие, и условията на труд (отм.)

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА 75/117/ЕИО от 10 февруари 1975 година за сближаване на законодателствата на държавите-членки относно прилагането на принципа за равностойно заплащане на работниците от мъжки и женски пол (отм.)

РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1260/1999 НА СЪВЕТА от 21 юли 1999 година относно определянето на общи разпоредби за Структурните фондове (отм.)

РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 1035/97 НА СЪВЕТА от 2 юни 1997 година за създаване на Европейски център за мониторинг на расизма и ксенофобията

РЕШЕНИЕ НА КОМИСИЯТА от 19 юни 2000 година за равно представителство на мъжете и жените в комитетите и експертните групи, които тя създава

БИБЛИОГРАФИЯ

1. „Българите: стари, по-стари, най-стари“, данни от доклад на Световната банка, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,14840693,00.html>
2. Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие, <https://rm.coe.int/168046246f>
3. „Домашното насилие в Република България. Изследвания и факти“, Благородна Макева, МВР
4. Заключителни препоръки на Комитета за премахване на дискриминацията срещу жените, Петдесет и втора сесия, 9-27 юли 2012, <http://genderalternatives.org/bg/134-zaklyuchitelni-preporaki-na-komite-ta-na-oon-za-premahvane-na-vsichki-formi-na-diskriminatsiya-sreshtu-zhenite-cedaw>
5. „Как да потърсим закрила, когато пострадаме от акт на домашното насилие?“, Благородна Макева, МВР
6. „Механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище“, изработен от МОМН с участието на МТСП, АСП, ДАЗД, МВР, ЦКБППМН, НМД, фондация „Стъпка за невидимите деца в България“, фондация „Асоциация Анимус“, Дружество на психолозите в България и УНИЦЕФ, <http://www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=8894>
7. „Помощ за децата, жертва на сексуална злоупотреба – наръчник за педагози и учители“, Беата Павлак-Йордан, Юстина Подлевска, Йоланта Змарзлик, Славейка Костадинова, Сдружение „Институт по социални дейности и практики“, <http://www.sapibg.org/bg/book/pomosht-za-deca-zhertva-na-seksualna-zloupotreba-naruchnik-pedagozi>
8. „Особености на преживяванията и поведението на участниците в ситуация на домашно насилие. Динамика на насилствената връзка“, Център „Отворена врата“ - Плевен
9. „Помагало по превенция на насилието за училищната мрежа“, Държавна агенция за закрила на детето, 2006, <http://www.pgjpt-go.org/uploads/pomagalo.pdf>
10. „Превенция на телесното наказание за най-малките деца в България. Май - ноември 2011 година“, ред. доц. д-р Нели Петрова-Димитрова, Сдружение „Институт по социални дейности и практики“, <http://www.sapibg.org/bg/book/preventsia-telesnoto-nakazanie-za-nai-malkite-deca-v-bulgaria>
11. „Проблемни области във взаимодействието между институции и доставчици на социални услуги в процеса на работа по случаи на домашно насилие. Обобщен доклад“, Алианс за защита от домашно насилие, 2012
12. „Разчупване на табу: рефлексии и обобщения в обучителна група от социални асистенти и домашни помощници“, доц. д-р Гинка Механджийска, 2011
13. „Ранно разпознаване, подкрепа и превенция на домашното насилие над децата“ - помагало за работа в детската градина, изготвено през 2012 г. от екип на Асоциация „Голям брат Голяма сестра“ – България, гл. ас. Огнян Койчев, социален психолог и Даниела Иванова, организационен психолог, с финансовата подкрепа на Български фонд за жените и Движение „Милион жени за милион добрини“
14. „Сексуалното насилие над жени в България“, изследване на Алфа Рисърч, 10 февруари 2011, http://alpharesearch.bg/bg/socialni_izsledvania/socialni_publikacii/seksualnoto-nasilie-nad-jeni-v-bulgariya.746.html
15. „Domestic Violence against Women. Report“, Special Eurobarometer 344, 2010, http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf

16. "Preventing Family Violence: Community Engagement Makes the Difference", P. Catlin Fullwood, Family Violence Prevention Fund, 2004, <https://www.futureswithoutviolence.org/userfiles/file/ImmigrantWomen/PFV-Community%20Engagement.pdf>
17. „Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States: Violence against Women – Victim Support“, European Institute for Gender Equality, 2012, <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Violence-against-Women-Victim-Support-Report.pdf>
18. Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, http://zareformata.mon.bg/documents/naredba_13_21.09.2016_grazhdansko_eko_obr.pdf
19. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие, изработен от Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието, подкрепена от Фондация „Асоциация Анимус“, <http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>
20. Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2017–2020 г.), <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1223>
21. „Как да избегнем войната с децата си“, Камелия Мирчева, Арт клуб „Херос“ Стара Загора, 2012
22. Проект HASP – Посланици на добра воля срещу насилието в името на честта, www.hasp-project.eu
23. „Наръчник на професионалиста за работа с жертви на домашно насилие от малките населени места от етнически произход, предимно ромски“, Асоциация НАЯ, 2016, http://www.naia-tg.com/wp-content/uploads/2016/04/narachnik_roma_woman.pdf
24. „Насилието в училище - проблеми, свързани с жестокостта и агресията“, Валентина Василева, Научни трудове на Русенския университет - 2008, том 47, серия 5.2, <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp/5.2/5.2-22.pdf>